

Impact van de financiële en economische crisis op Vlaanderen en België

ANALYSE HUIDIGE SITUATIE

Impact van de crisis

Analyse van de herstelplannen

25 september 2009

Inhoudsopgave

I.	Beleidssynthese	4
A.	Impact van de crisis.....	5
1.	Economie	5
2.	Arbeidsmarkt.....	6
3.	Collectieve verarming en sociale inclusie	7
4.	Overheidsfinanciën.....	8
5.	Conclusie	9
B.	Analyse van de herstelplannen.....	10
1.	Herstelplannen in internationaal perspectief	10
2.	Het Vlaamse herstelplan	11
a)	Algemeen.....	11
b)	Het luik “economie”	12
c)	Het luik “arbeidsmarktbeleid”	12
d)	Het luik “investerings”	13
II.	Analyserapporten	14
A.	Impact van de financiële en economische crisis op Vlaanderen en België	15
1.	Economische groei.....	15
a)	Zeer aanzienlijke groeivertraging in 2008 en 2009	15
b)	Componenten van de economische groei.....	16
c)	Crisis heeft vooral impact op de industrie	17
d)	Belgische inflatie in Europees perspectief	20
e)	Economische groei na de crisis: structureel lager?.....	21
2.	Internationale handel.....	23
a)	Sterke terugval van de Belgische en wereldhandel.....	23
b)	Vlaamse havens en luchthavens gevoelig voor crisis	24
c)	Belgische export: structurele achteruitgang op langere termijn?	27
3.	Impact op de economische activiteit	28
a)	Faillissementen	28
b)	Nieuwe ondernemingen.....	31
c)	Investerings en kredietfinanciering in de privésector	33
d)	Impact op energie en energie-investeringen.....	34
e)	Positieve milieu-effecten door de crisis?	35
4.	Impact op de arbeidsmarkt: belangrijkste negatieve effecten moeten nog komen ..	38
a)	Internationale tendensen.....	38
b)	Werkgelegenheid en werkzaamheidsgraad	39
c)	Vacatures.....	40
d)	Uitzendarbeid.....	42
e)	Werkloosheid: RVA-gegevens	43

f)	Werkloosheid: VDAB-gegevens.....	46
g)	Tijdelijke werkloosheid	49
h)	Tijdskrediet en loopbaanonderbreking.....	51
5.	Collectieve verarming en impact op sociale inclusie	51
a)	Impact op het inkomen van huishoudens.....	51
b)	Wanbetalingen	53
c)	Collectieve schuldenregeling.....	53
d)	Recht op maatschappelijke integratie	53
e)	Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)	55
f)	Energiearmoede-indicatoren	55
6.	Impact op overheidsfinanciën: uitgangspositie wordt slechter en langdurige negatieve gevolgen onvermijdelijk	56
a)	Dramatische verslechtering van de budgettaire uitgangspositie op korte termijn (2009 – 2010).....	56
b)	Budgettaire knelpunten voor Vlaanderen in de komende jaren blijven van dezelfde orde	57
c)	Budgettaire hefboomen om de crisis te bestrijden vooralsnog beperkt?	58
d)	Lange termijn budgettaire effecten	58
7.	Eerste tekenen van herstel?.....	58
a)	Vooroplopende indicatoren wereldwijd	58
b)	Positieve vooroplopende indicatoren in België... ..	59
c)	... maar de achteroplopende indicatoren blijven negatief.....	60
B.	Overzicht en analyse van de Vlaamse, Belgische en Europese herstelplannen	61
1.	De herstelplannen in internationaal perspectief	61
a)	Inleiding	61
b)	G20: the Global Plan for Recovery and Reform, 2 april 2009	62
c)	OECD: The Road to recovery – update on the OECD's Strategic Response to the Financial and Economic Crisis, 27 maart 2009	63
d)	Europese Commissie: een Europees economisch herstelplan, 26 november 2008	65
e)	Federale overheid: Herstel het vertrouwen, 11 december 2008.....	71
f)	Vlaamse overheid: Herstel het vertrouwen, 14 november 2008	77
g)	Herstelplannen vergeleken qua omvang en inhoud	82
2.	Stand van zaken uitvoering Vlaams herstelplan.....	98
a)	Versterking kredietverlening aan bedrijven in het kader van een versterkt flankerend beleid.....	98
b)	Versterking activerend arbeidsmarktbeleid.....	120
c)	Versnellen en versterken van de publieke en private investeringen.....	124
C.	Bijlage	126

I. Beleidssynthese

A. Impact van de crisis

Het wereldwijd verlamde financiële systeem leidt in de 2de helft van 2008 tot de belangrijkste economische crisis sinds decennia. De impact op de economie, de arbeidsmarkt, de overheidsfinanciën, en de burgers en gezinnen, is zeer groot, ook in Vlaanderen. Beleidsmakers wereldwijd concentreren zich sindsdien op het herstel van het vertrouwen in de financiële instellingen en markten, op de budgettaire stabiliteit, en op economische groei. De crisis verscherpt bovendien de structurele uitdagingen (zoals vergrijzing of duurzame publieke financiën) waar de Vlaamse, Belgische en ook Europese economieën sinds verscheidene jaren voor staan.

Deze beleidssynthese vat de impact van de crisis op Vlaanderen kort samen.

1. Economie

Zeer belangrijke crisis... De wereldeconomie beleeft sinds september 2008 de zwaarste inzinking van na de Tweede Wereldoorlog. De huidige verwachting is dat de wereldeconomie in 2009 met -1,4% krimpt, om in 2010 langzaam terug aan te trekken.

Ook de werkgelegenheid daalt dit jaar wereldwijd aanzienlijk (Eurozone: -2,6%), en het aantal faillissementen neemt wereldwijd sterk toe (+35%). In 2010 kondigt zich beterschap aan, maar het peil blijft in de meeste landen inclusief België erg hoog.

...ook in Vlaanderen. In Vlaanderen krimpt de economie in 2009 volgens het Planbureau met -3,9% en is er in 2010 een nulgroei. Pas in 2011 zou de Vlaamse economie opnieuw een groei van 2,5% realiseren. Voor de periode 2008-2014 groeit de economie gemiddeld met slechts 1,0% op jaarbasis.

Het Planbureau verwacht een dalende werkgelegenheid in 2009 (-0,7%), wat in 2010 nog versterkt wordt (-1,0%). Over de periode 2011-2014 zou de werkgelegenheid in Vlaanderen gemiddeld met 0,9% toenemen.

Het Planbureau schat dat de bruto investeringen in Vlaanderen in 2009 met -7,3% terugvallen. Door de crisis hebben alle bedrijfstakken hun investeringsplannen teruggeschoefd. Vooral in de verwerkende nijverheid, de bouw- en energiesector dalen de investeringen. Uit het volume aan toegestane en opgenomen kredietbedragen blijkt dat niet van een kredietschaarste mag gesproken worden. De perceptie van de KMO over zijn toegang tot financiering (KeFiK-barometer) spreekt dit tegen: deze verslechtert nog in de afgelopen maanden.

Het Planbureau voorspelt een opvallend grote samenhang in de evoluties van Vlaanderen, Wallonië en Brussel voor alle kernvariabelen (BBP, investeringen, werkgelegenheid). Deze modelberekeningen dienen evenwel met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd. Immers,

de economische structuur van de gewesten is zodanig verschillend dat kan worden verwacht dat de *impact van de crisis in Vlaanderen* groter is dan in de andere gewesten.

Vlaanderen en België hebben bovendien twee bijkomende handicaps: de Belgische *inflatie* stijgt in 2008 aanzienlijk sneller dan in de buurlanden, en België verliest in vergelijking met belangrijke buurlanden sneller aandeel op de *exportmarkten*.

Vooraf industrie getroffen. Voor heel Europa geldt dat vooral de bedrijfstakken *industrie, bouw, handel, transport en communicatie* lijden onder de crisis. Volgens de beschikbare gegevens versterkt de crisis het dalende belang van de industrie (vooral intermediaire en verbruiksgoederen) in de Vlaamse economie. Ook de Vlaamse economische poorten (havens en luchthavens) hebben zeer zwaar onder de crisis geleden.

Verbetering in zicht? Toonaangevende internationale instellingen zoals het IMF, de OESO, en de EC geven sinds enkele maanden meer *positieve inschattingen voor de nabije toekomst*. De Composite Leading Indicator van de OESO registreert in de meeste OESO-economieën een lichte heropleving van de economische conjunctuur, al blijft men ver verwijderd van de positie van een jaar geleden. De ondernemers- en consumentenvertrouwensindex (Economic Sentiment Indicator) van de Europese Commissie stijgt in juli 2009 voor de vierde maal op rij, tot zijn hoogste punt sinds november 2008.

Voor België heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (Planbureau, NBB) zijn *groei-vooruitzichten recent in positieve zin* aangepast. De conjunctuurenquête bij bedrijven en de consumentenenquête duiden vanaf juli 2009 op een groeiend herstel van het vertrouwen.

Economische groei op langere termijn structureel lager? De Europese Commissie vreest evenwel dat na de crisis de *potentiële economische groei* (zonder dat die aanleiding geeft tot inflatie) op Europees niveau structureel lager blijft, zodat de financiering van de Westerse welvaartsmaatschappijen in het gedrang kan komen. Vooral door de beperkte technologische ontwikkeling en een minder grote innovatiecapaciteit (factorproductiviteit) *daalt de concurrentiekracht van de Europese economie* op wereldschaal.

2. Arbeidsmarkt

De zwakke economische prestaties zijn en zullen niet zonder gevolgen blijven voor de arbeidsmarkt. Er moet gevreesd worden dat de *negatieve impact in het najaar van 2009 en het voorjaar van 2010 nog zal toenemen*.

Dalende werkgelegenheid. Voor Vlaanderen verwacht het Planbureau een dalende *werkgelegenheid* in 2009 (-0,7%), die in 2010 nog versterkt wordt (-1,0%). In de periode 2011-2014 zou de werkgelegenheid in Vlaanderen met gemiddeld 0,9% per jaar toenemen.

Dalend arbeidsaanbod. Het *aantal ontvangen vacatures* (VDAB) daalt met 20% op jaarbasis in het tweede kwartaal van 2009. Het aantal *openstaande werkaanbiedingen* daalt met een kwart in dezelfde periode. Dat geldt ook voor de *uitzendarbeid*, al stabiliseert het cijfer sinds juni 2009.

Stijgende werkloosheid. Het aantal *werklozen* na een voltijdse betrekking stijgt in Vlaanderen op jaarbasis met bijna 23% (juni 2009). Bij de *mannen* komen er bijna 35% werkzoekenden bij, voor de vrouwen blijft de groei 'beperkt' tot 10%. In *Vlaanderen* evolueert de stijging van het aantal werklozen na een voltijdse job opmerkelijk negatiever dan in de andere gewesten. *Niet-werkende werkzoekende jongeren* en *personen van allochtone afkomst* scoren in Vlaanderen opvallend negatief. Opvallend is de belangrijke concentratie van niet-werkende werkzoekenden in steden. Vooral de industriële sectoren waaronder de automobiel- en machinebouw, verliezen werkgelegenheid. De provincie Limburg en de regio Antwerpen worden het sterkst getroffen.

Stijgende tijdelijke werkloosheid. In het eerste kwartaal van 2009 verdubbelt het aantal *tijdelijk werklozen omwille van economische redenen (arbeiders)*.

3. Collectieve verarming en sociale inclusie

Collectieve verarming? Op basis van de weinige beschikbare elementen kan vandaag op macro-niveau niet gesteld worden dat een directe en belangrijke *collectieve verarming* zich momenteel voordoet. Het Planbureau schat dat het netto beschikbaar inkomen van huishoudens in België in reële termen in 2009 stijgt met 2,2% en in 2010 daalt met -0,1%. Maar: zeker de vermogenspositie (activa en schulden) van huishoudens vermindert vandaag en in de komende jaren aanzienlijk.

Sociale inclusie: weinig gegevens beschikbaar... Voor vele aspecten van sociale inclusie ontbreken de noodzakelijke recente gegevens om de impact van de crisis aan te tonen. Op basis van enkele indicatoren waarvoor recente data beschikbaar zijn, kan op exemplarische wijze de impact van de crisis op de mensen aan de onderkant van de samenleving worden geduid.

Zo neemt in Vlaanderen op zes maand tijd (eind 2008 - 30 juni 2009) het aantal personen met collectieve schuldenregeling met 5% toe; het aantal gerechtigden op een leefloon stijgt tussen juli 2008 tot april 2009 met 17%; het aantal klanten van elektriciteits- en gasmaatschappijen die bij de netbeheerder (sociale leverancier) terechtkomen wegens wanbetaling groeit op één jaar tijd

(juli 2008 - juli 2009) met een kwart; het aantal gerechtigden op een inkomensgarantie voor ouderen (IGO) stijgt over een periode van twee jaar (januari 2007/2009) met een vijfde.

... maar deze wijzen allen in dezelfde richting. Het gedeeltelijk beeld dat aldus gevormd wordt, leert dat op korte tijd meer mensen dan voorheen geconfronteerd worden met vormen van sociale uitsluiting en onvoldoende middelen hebben om volwaardig te leven.

4. Overheidsfinanciën

Dramatische verslechtering van budgettaire uitgangspositie. Recente gegevens en rapporten versterken de reeds *sombere vooruitzichten* voor de budgettaire uitgangspositie op korte termijn. Dit hypothekeert verder de al moeilijke uitgangspositie om voor de gezamenlijke overheid de *budgettaire toestand op middellange* termijn recht te trekken. De “sustainability gap” (vereiste inspanningen om op lange termijn houdbare openbare financiën te verzekeren) verslechtert zeer snel. Het *eerder aangehouden saneringspad* om het structureel evenwicht te bereiken in 2015 (voor de gezamenlijke overheid) zal niet volstaan. Van een *betekenisvolle prefinanciering van de vergrijzingskosten via een budgettaire sanering* op korte termijn moet weinig meer verwacht worden, en de *druk om substantiële structurele hervormingen* door te voeren, die de potentiële groei versterken en kostenstijgingen in de hand houden, wordt steeds groter.

Ontvangsten dalen zeer sterk. Op federaal niveau dalen de *fiscale ontvangsten* in de eerste zeven maanden van 2009 met 18% in vergelijking met dezelfde periode van 2008 (€ -9,9 mld). De meest recente verwachtingen voor het tekort van de gezamenlijke overheid gaan in de richting van € 20 mld in 2009 tot € 25 mld in 2010 (7% van het BBP).

Ook de *Vlaamse openbare financiën ondervinden de afkalving van de ontvangsten*: tot en met juni 2009 lagen de gecumuleerde kasontvangsten nog hoger dan in 2008, vanaf juli zijn de gecumuleerde ontvangsten al meer dan € 900 mln lager dan in dezelfde periode van 2008. Bovenop de al tegenvallende gewestelijke belastingen is vanaf juli de federale dotatie aangepast aan minder gunstige parameters. Wel wordt verwacht dat in de komende maanden deze achterstand zich stabiliseert.

Belangrijke ingrepen noodzakelijk. Het voorgenomen *structureel evenwicht vanaf 2012* en de door de *Vlaamse Regering verwachte beleidsruimte* (van € 1 tot 1,4 mld) vergen *structurele ingrepen rond € 2 mld* tegen 2012, waarvan een deel (selectievere jobkorting, besparingen op lonen en werkingskredieten) realiseerbaar is vanaf 2010.

Lange termijn budgettaire effecten groot. De grootteorde van de te leveren inspanningen (vooral op federaal maar ook op Vlaams niveau) wordt nog altijd gepercipieerd vanuit de ver-

wachting dat *na de crisis een snelle heropleving te verwachten is*. Diverse bronnen geven daarvoor andere indicaties. Tot nu toe wordt voor de lange termijn steeds uitgegaan van een potentiële reële groei van 2% (en daarmee overeenstemmende structurele groei van de ontvangsten voor de Vlaamse begroting), terwijl lagere groeiverwachtingen na de crisis waarschijnlijker lijken.

Naast het *budgettaire evenwicht in 2012* dient dus rekening gehouden met een *lagere structurele groei van de begrotingsuitgaven*, die Vlaanderen beperkt in zijn mogelijkheden om in te spelen op toekomstige maatschappelijke en institutionele uitdagingen.

5. Conclusie

Crisis heeft sterk negatieve impact... De crisis heeft een *zeer grote negatieve impact* op de Vlaamse economie, arbeidsmarkt, publieke financiën en sociale inclusie. Deze crisis is veruit de grootste van de afgelopen decennia.

...al herneemt economische groei op korte termijn... Een gevoel van *gematigd optimisme* voor de heropleving van de *economische activiteit in de nabije toekomst is gerechtvaardigd*. Recente positieve signalen wijzen erop dat de *recessie afzwakt* en dat een bescheiden economische groei zich opnieuw aankondigt, al kleuren de meeste indicatoren in vergelijking met de zomer van 2008 nog steeds dieproud.

...maar grootste impact op arbeidsmarkt en publieke financiën moet nog komen. Tegelijk is duidelijk dat de negatieve *impact* op vooral de arbeidsmarkt en de overheidsfinanciën zich in de nabije en verdere toekomst nog sterk zal laten voelen.

B. Analyse van de herstelplannen

1. Herstelplannen in internationaal perspectief

De financiële crisis die initieel in de VS ontstond, deed naderhand het mondiaal financieel bestel op zijn grondvesten daveren. De hiermee gepaard gaande vertrouwenscrisis veroorzaakte op haar beurt schokgolven in de reële economie en dompelde de wereld in de ergste naoorlogse crisis.

Teneinde de totale ineenstorting van het financieel bestel te voorkomen en een economische depressie te vermijden, werden op mondiaal, Europees, nationaal en regionaal niveau herstelplannen gelanceerd om de nefaste gevolgen voor de werkgelegenheid, de economische activiteiten en de samenleving op de korte termijn te temperen.

Tegelijkertijd is bij de overheden het bewustzijn gegroeid dat het financieel-economisch bestel op een nieuwe leest geschoeid moet worden, wil men de welvaart en het welzijn in de toekomst veiligstellen.

De rode draad doorheen de relanceplannen van de internationale en Europese instanties is dan ook dat niet enkel korte termijnoplossingen beoogd mogen worden maar dat tevens moet ingewerkt worden op de randvoorwaarden voor een duurzame langetermijngroei. De herstelmaatregelen dienen ondermeer gericht te worden op investeringen in moderne infrastructuur, O&O, steun voor innovatie en ondersteuning van KMO's, opleiding en de vergroening van de economie. Het doel is het verzekeren van de competitiviteit en het leggen van nieuwe funderingen voor langetermijngroei door de crisis aan te grijpen als een opportuniteit voor het realiseren van langetermijndoelstellingen zoals de verbetering van energie-efficiëntie.

In dit luik van het analyserapport worden vooreerst de herstelplannen op de diverse beleidsniveaus beschreven. Om vervolgens de Belgische/Vlaamse relanceplannen zowel inhoudelijk als budgettair enigszins binnen dit kader te positioneren, wordt een beroep gedaan op studies van de OESO en de Europese Commissie, die een vergelijkende analyse hebben gemaakt van de herstelplannen van de respectieve lidstaten, zoals die officieel wereldkundig werden gemaakt. Kenmerkend voor deze herstelplannen is dat zij naast nieuwe, discretionaire maatregelen tevens maatregelen omvatten die reeds in de begroting 2009, vóór het uitbreken van de crisis, waren gepland, waarvan thans wordt verwacht dat door een versnelde en versterkte uitvoering in 2009 en 2010 een krachtige kortetermijnimpuls zou uitgaan in de strijd tegen de crisis.

Het hoeft geen betoog dat deze melange van nieuwe en 'oude' maatregelen zijn weerslag heeft op de resultaten van de inhoudelijke en budgettaire analyses.

Ook de kwalificatie van de herstelmaatregelen zelf, is van invloed op de inhoudelijke en budgettaire evaluatie van de herstelplannen. Een verlaging van de arbeidskost kan bijvoorbeeld als een arbeidsmarktmaatregel worden gekwalificeerd, maar even zo goed als een maatregel ter ondersteuning van het bedrijfsleven.

Bij de beoordeling en de positionering van de Belgische/Vlaamse herstelplannen dienen deze nuancerings voor ogen te worden gehouden.

Uit de vergelijkende analyse van de herstelplannen blijkt dat België (inclusief Vlaanderen) qua budgetomvang het EU27-gemiddelde evenaart. Volgens de kwalificatie van de Europese Commissie gaan in België verhoudingsgewijs de meeste middelen naar het behoud van de werkgelegenheid (0,5% van het BBP) en vooral het beschermen van de koopkracht van de huishoudens (0,9%). Investerings en de ondersteuning van het bedrijfsleven leggen beslag op 0,3% respectievelijk 0,1% van het BBP.

Het globale beeld dat hierdoor naar boven drijft, is dat de relanceplannen in België in eerste instantie worden ingeschakeld om de pijn op de korte termijn te verzachten, wat ook de eerste betrachting was en is. De herstelplannen bevatten tevens maatregelen die wijzen op een middellangetermijnreflex. De Belgische relanceplannen volgen daarmee de toon die ook in de plannen van de buurlanden wordt gezet, zij het dat de klemtonen naargelang het herstelplan kunnen variëren.

2. Het Vlaamse herstelplan

a) Algemeen

Ingezoomd op het Vlaamse herstelplan, wordt vastgesteld dat ook dit plan vooral op de korte termijn de strijd tegen de crisis wil aangaan. Dit blijkt ondermeer uit de gerichtheid op het herstel van de kortetermijnvraag door financiering te voorzien/te vergemakkelijken voor het bedrijfsleven, het streven naar de bescherming en de instandhouding van de werkgelegenheid en op de versnelling van de uitvoering van geplande investeringen. Het bouwt daarvoor veelal verder op bestaande instrumenten, herschikt deze of versterkt ze. De Vlaamse sociale partners laten er geen twijfel over bestaan dat een crisisplan in de huidige penibele omstandigheden in eerste instantie een remediërende kortetermijnaanpak moet voorstaan. Echter, de horizon van een crisisplan dient in deze situatie verder te reiken en samen te sporen met een langetermijnvisie van duurzame groei. Alhoewel er in het Vlaamse herstelplan sporen van een langetermijnreflex teruggevonden kunnen worden, komt deze momenteel te weinig uit de verf. Het door de Vlaamse Regering aangekondigde werkgelegenheids- en investeringsplan is een uitgelezen instrument om de herstelmaatregelen, naast andere, te evalueren (effectiviteit,

duurtijd, kostprijs...) in het kader van de middellange en langetermijndoelstellingen van het Vlaamse regeerakkoord respectievelijk Pact 2020.

Het is van cruciaal belang dat de uitvoering van het relanceplan permanent gemonitord wordt. Dit betekent in eerste instantie een uitgebreide cijfermatige analyse van het gebruik van de maatregelen. Deze cijfermatige opvolging is dus noodzakelijk maar echter zeker niet voldoende. Er moet, in de mate van het mogelijke, ook nagegaan worden of de maatregel ook effectief bijdraagt aan het verwezenlijken van de vooropgestelde doelstellingen (beleidseffectenmeting). Dergelijke impactanalyse dient te vertrekken van de maatregel zoals die in de praktijk gestalte krijgt en gehanteerd wordt. Vaak is er immers een discrepantie tussen het theoretisch ontwerp en de praktijk. Een derde en laatste element van de evaluatie is het budgettaire plaatje. Ook hierbij moet de concrete realiteit centraal staan. De mate waarin en de manier waarop een maatregel tot op heden gehanteerd werd, heeft een budgettaire weerslag en bepaalt mee de budgettaire ruimte voor het toekomstig sociaaleconomisch beleid. Deze budgettaire ruimte is natuurlijk ook afhankelijk van de globale budgettaire toestand op Vlaams niveau. Daarom is het voor sociale partners belangrijk om bij het opstellen van het werkgelegenheids- en investeringsplan zicht te hebben op de voornemens van de Vlaamse Regering betreffende het economisch en arbeidsmarktbeleidbudget en dit zowel voor de korte als de middenlange termijn.

b) Het luik “economie”

Wat het economisch luik van het Vlaamse relanceplan betreft, is het te vroeg om zwaarwegende evaluaties uit te spreken. De meeste maatregelen bevinden zich nog in een operationele fase of zijn pas recentelijk van toepassing. Een uitzondering kan worden gemaakt voor de waarborgregeling. De generieke waarborgregeling kent sinds het begin van 2009 een groot succes. Ook de ad hoc waarborgregeling heeft op drie maanden tijd van haar doen spreken. Beide maatregelen blijken bij de ondernemingen aan te slaan. De (vermoedelijke) onderbenutting van het voorziene budget vraagt echter om een nader onderzoek naar een eventuele bijsturing en/of versterking van deze instrumenten.

Tenslotte hanteert België, in casu Vlaanderen, in het kader van de tijdelijke communautaire crisisstaatssteunkaderregeling, tot op heden twee door de Europese Commissie goedgekeurde maatregelen. Duitsland daarentegen heeft voor het ganse pallet aan mogelijke crisissteunmaatregelen een aanvraag ingediend en goedkeuring verkregen.

c) Het luik “arbeidsmarktbeleid”

De arbeidsmarktmaatregelen genomen om de crisis het hoofd te bieden hebben als doel te komen tot een meer activerend arbeidsmarktbeleid. De overbruggingspremie, die een tijdelijke

collectieve werktijdvermindering ondersteunt, probeert in ondernemingen in economische moeilijkheden een uitstroom naar werkloosheid te vermijden. Daarnaast wordt ook ingezet op competentieversterking. Dit komt tot uiting in maatregelen zoals het openstellen van de opleidingen in de VDAB-competentiecentra voor tijdelijke werklozen en het voorzien van een bijkomende premie voor personen met een overbruggingspremie die een opleiding volgen. Tot op heden lijken de maatregelen die betrekking hebben op het versterken van de competenties, in tegenstelling tot bijv. de overbruggingspremie zelf, maar matig tot zeer beperkt aan te slaan. Wel is het zo dat de acties in het kader van de addenda sectorconvenanten, waarbij competentieversterking één van de centrale punten is, nog grotendeels opgestart moeten worden.

Dit alles blijkt uit de monitoring gemaakt door het departement WSE. Voor alle arbeidsmarktmaatregelen die genomen zijn in het kader van de crisisaanpak ontbreekt echter nog een duidelijke impactanalyse alsook een budgettaire opvolging.

d) Het luik “investerings”

De ‘technische update’¹ van de stand van zaken van het derde luik “versnellen en versterken van de investeringen” van het Vlaamse herstelplan bevat te weinig bouwstenen om een grondige evaluatie toe te laten. Een aantal fundamentele vragen vergen de nodige antwoorden om een kwalitatieve duiding van dit luik toe te laten. Deze hebben zowel betrekking op begrotings-technische aangelegenheden als op specifieke aspecten van de betrokken maatregelen.

¹ De uitvoering van het Vlaamse herstelplan wordt door de Vlaamse Regering opgevolgd. Op 9 september 2009 werd in Vesoc een technische update overgemaakt aan de sociale partners

II. Analyserapporten

A. Impact van de financiële en economische crisis op Vlaanderen en België

De wereldeconomie beleeft sinds september 2008 de *zwaarste inzinking* van na de Tweede Wereldoorlog. De *snellheid* en *diepte van de economische achteruitgang* is niet meer gekend sinds de crisis van de vroege jaren '30 van de 20ste eeuw.

Dit hoofdstuk beschrijft de *impact* van de crisis, en gaat in op de *verwachte ontwikkelingen in de nabije toekomst* voor belangrijke sociaaleconomische variabelen².

1. Economische groei

a) Zeer aanzienlijke groeivertraging in 2008 en 2009

In de laatste maanden van 2008 daalt het BBP op wereldniveau zeer sterk, wat resulteert in minder sterke groeicijfers voor 2008 in vergelijking met 2007. Verwacht wordt dat de wereldgroei in 2009 verder met -1,4% daalt, om in 2010 terug aan te trekken.

De Europese Commissie verwacht dat het BBP van de Eurozone in 2009 met -4,0% daalt, terwijl in 2010 een licht negatieve nulgroei wordt gerealiseerd (-0,1%). Zie Tabel 2³. Ook de belangrijkste groeilanden wereldwijd worden geconfronteerd met een groeivertraging in 2008 en 2009, maar verwacht wordt dat deze groei (China, India) toch positief blijft of in het slechtste geval licht negatief (Brazilië). In 2010 realiseren deze landen eveneens een groeiherstel.

De groeivertraging vanaf het 3de kwartaal van 2008 tot en met het prille herstel in 2010 gelden voor de meeste geïndustrialiseerde economieën. Voor de meeste Europese landen wordt (zie Spanje, Nederland en België) ook in 2010 een (licht) negatieve groei verwacht. Wel worden sinds kort een aantal positieve evoluties genoteerd (zie Tabel 3): het IMF heeft bijvoorbeeld zijn driemaandelijks toekomstverwachtingen voor de wereldhandel voor 2010 in juli 2009 met ongeveer 0,6 procentpunten positief bijgesteld tot 2,5%. Daarmee is deze instelling een stuk optimistischer dan de Europese Commissie.

De schattingen van Eurostat⁴ (zie Tabel 5) geven aan dat het BBP van de Eurozone op kwartaalbasis in het tweede kwartaal van 2009 in reële termen daalt met -0,1%, terwijl het verschil

² Actualisering van gegevens: vrijdag 11 september, tenzij anders vermeld.

³ Alle tabellen bevinden zich in de bijlage vanaf pagina 126.

⁴ Eurostat, Eurostat Newsrelease Euroindicators, Luxemburg: Eurostat, 125/2009, 2 september 2009.

tussen het eerste kwartaal van 2009 en het laatste van 2008 nog -2,5% bedraagt (zie Tabel 5). Voor de EU27 bedraagt de achteruitgang -0,2% respectievelijk -2,4%. De economie krimpt op jaarbasis in het tweede kwartaal van 2009 met -4,7% in de Eurozone en -4,8% in de EU27. Daarmee doet Europa het slechter dan de VS. Enkel Japan scoort nog slechter: de groei daalt er in het tweede kwartaal van 2009 met meer dan -6% op jaarbasis.

De Europese Commissie is in haar meest recente update⁵ iets positiever voor de nabije toekomst: de economie in de Eurozone zou vanaf het 3de kwartaal van 2009 op jaarbasis opnieuw in volume groeien (+0,2%), wat verder gezet wordt in het 4de kwartaal (+0,1%). Bij deze cijfers mag niet vergeten worden dat de scherpe inkrimping van de economie begon in het 3de kwartaal van 2008. Technisch gezien betekent het dat de recessie voorbij is, al wordt helemaal nog niet aangeknoopt bij de groeicijfers opgetekend tot en met het 2de kwartaal van 2008.

Het Planbureau heeft zijn verwachting voor de Belgische economie in 2009 in volume recent (11 september 2009) positief bijgesteld (BBP 2009: -3,1%), en ziet voor het eerst een lichte groei in 2010 (BBP 2010: +0,4%). De Europese Commissie en de OESO zijn voor België vandaag nog een stuk pessimistischer (zie Tabel 5), maar deze prognoses zijn ondertussen enkele maanden oud.

In Vlaanderen zal de economie in 2009 met 3,9% krimpen (bron: Planbureau, regionale voorspellingen HERMREG, publicatie: juli 2009) en in 2010 een nulgroei laten optekenen. In de periode 2008-2014 wordt een gemiddelde economische groei verwacht van slechts 1,0%. Pas in 2011 zou de economie in Vlaanderen weer aantrekken met een verwachte groei van 2,5%.

b) Componenten van de economische groei

Hoewel de terugval in economische groei synchroon verloopt in de belangrijkste economieën, verschilt de impact op de onderliggende componenten van het BBP. In de VS weerspiegelen negatieve welvaartseffecten en stringente kredietvoorwaarden zich in een zwakkere binnenlandse vraag (consumptie door huishoudens). In Japan en de grote lidstaten van de Eurozone die sterker dan de VS gericht zijn op exportactiviteiten, laat vooral de zwakke buitenlandse vraag negatieve sporen na op de economische activiteit.

Voor 2009 verwacht het Planbureau een sterke daling in volume van export (-15,1%) en import (-13,7%), en een lichte groei voor 2010 (respectievelijk +1,5 en +1,4%). De handelsstatistieken van de NBB voor het eerste halfjaar van 2009 zijn bijzonder negatief (-), maar in deze statistieken komen zowel dalende prijzen als een dalend volume tot uiting, wat de interpretatie van de reële ontwikkeling bemoeilijkt.

⁵ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs (ECFIN), September 2009 Interim Forecast. Brussel: ECFIN, 14 september 2009.

De investeringen in volume lopen in 2009 aanzienlijk terug (-3,9%), en verminderen verder in 2010 (-1,5%). De investeringen zijn in de visie van het Planbureau de enige component die in 2010 verder daalt.

De private consumptie in reële termen daalt eveneens in 2009 licht (-0,9%), terwijl de overheidsconsumptie als enige component een positief resultaat oplevert (+1,9%). Voor 2010 worden eveneens licht positieve waarden voorspeld (privéconsumptie: +0,6%; overheidsconsumptie (+1,4%).

c) Crisis heeft vooral impact op de industrie

Tabel 12 geeft voor de EU27 en de Eurozone de evolutie van de bruto toegevoegde waarde van de grote bedrijfstakken. Hieruit blijkt dat vooral de industrie, bouw, handel, transport en communicatie onder de crisis lijden. Ook in België dienen gelijkaardige conclusies getrokken.

(1) Impact op de Belgische economie

Vandaag zijn cijfers (realisaties) beschikbaar tot het 2de kwartaal van 2009 (Nationale Rekeningen, kwartaalcijfers⁶). De Belgische economie is op jaarbasis in het 2de kwartaal gekrompen met -3,7% (zie Tabel 13). Tegenover het voorgaande kwartaal daalt de Belgische economie echter slechts met -0,3%, wat wijst op een stagnering van de economische achteruitgang in het 2de kwartaal.

De industrie is de enige bedrijfstak waar de situatie nog verder verslechtert in het 2de kwartaal van 2009: zie Tabel 14. In volume daalt de productie met -9,0% op jaarbasis (2009-I: -8,0%). In totaal daalt de bruto toegevoegde waarde in de industrie tussen 2008-IV en 2009-II meer dan -21% in volume. Een dergelijke dramatische achteruitgang op 9 maanden tijd heeft zich in de afgelopen decennia nooit voorgedaan.

In de andere bedrijfstakken is de situatie eveneens negatief, maar niet van dezelfde grootteorde: de bouwnijverheid en de diensten (inclusief niet-marktdiensten) noteren pas vanaf het eerste kwartaal van 2009 negatieve cijfers op jaarbasis in volume. Bovendien resulteert het 2de kwartaal in betere cijfers dan in het voorgaande kwartaal.

De voorspellingen van het Planbureau voor 2009 en de komende jaren bevestigen dat in eerste instantie de industrie de crisis moet ondergaan: zie Tabel 15. Vooral de intermediaire en de uitrustingsgoederen laten in 2009 zeer negatieve cijfers optekenen (richting -10%). De bedrijfstak vervoer en communicatie realiseert een daling rond -7%. De luchtvaart en scheep-

⁶ NBB, Economische indicatoren voor België, 11 september 2009.

vaart registreren een daling tot -13%, die ook in 2010 aanhoudt. De handel, horeca en de financiële instellingen dalen in 2009 met ongeveer -5%. De crisis is dus alomtegenwoordig. Voor 2010 wordt een lichte heropleving verwacht (+0,1%). De industrie zou bijna aan een herneming toe zijn (-0,4%), maar de bedrijfstakken vervoer en communicatie (-3,4%) nog niet.

(2) Impact op de Vlaamse economie

Tabel 16 geeft de sectorale structuur van de Vlaamse economie weer voor de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheid in 2009 en volgende jaren (voorspellingen). De informatie baseert zich op HERMREG, het regionale middellange termijnmodel van het Planbureau⁷. Hieruit blijkt dat de crisis het dalende belang van de industriële bedrijfstakken in de Vlaamse economie zou versterken. Het aandeel van de secundaire sector in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde zou dalen van 30,2% in 2007 naar 28,9% in 2014. Het belang van de tertiaire sector (inclusief niet-verhandelbare diensten) zou in dezelfde periode stijgen van 68,5% naar 69,7%.

De verwerkende nijverheid zou zijn belang in de totale bruto toegevoegde waarde zien afnemen van 21,3% in 2007 naar 19,9% in 2014. In het Vlaamse Gewest zouden vooral de bedrijfstakken 'intermediaire goederen' (van 7,7% naar 7,2%) en 'verbruiksgoederen' (van 8,6% naar 7,9%) hun aandeel zien dalen. Ook het belang van de bedrijfstak 'uitrustingsgoederen' zou iets dalen. De bedrijfstak 'energie' zou stabiliseren rond 2,8% in 2014. De bedrijfstak 'bouw' is de enige secundaire bedrijfstak die zijn belang in de totale toegevoegde waarde zou vergroten, al is de toename slechts miniem te noemen (van 6,0% in 2007 naar 6,2% in 2014). Onder de aan belang inboetende bedrijfstakken bevinden zich echter ook een aantal tertiaire bedrijfstakken. Zo zouden de bedrijfstakken 'handel en horeca' en 'vervoer en communicatie' hun belang licht zien afnemen.

De resterende dienstenbedrijfstakken zouden aan belang winnen tijdens de projectieperiode. De sterkste stijger zou de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' zijn, die zijn belang zou zien toenemen met 9%. Ook het aandeel van de grootste bedrijfstak 'overige marktdiensten', met hierin o.a. de vastgoedsector en diensten aan ondernemingen (inclusief interim-arbeid), zou verder toenemen met 3,4%.

De bedrijfstak 'overheid en onderwijs' zou zijn belang zien toenemen van 10,0% in 2007 tot een piek van 10,6% in 2010. Daarna zou het belang van deze bedrijfstak de trend van vóór de crisis voortzetten en dus terug afnemen tot 10,3% in 2014.

De hierboven geschetste evoluties van de sectorale aandelen in de bruto toegevoegde waarde vertalen zich grotendeels in de werkgelegenheidsaandelen. Zo zou het aandeel van de secun-

⁷ De regionale voorspellingen van juli 2009 (HERMREG) zijn consistent met de voorspellingen voor België (HERMES, mei 2009). Dit betekent dat de basisgegevens van HERMREG dateren van mei 2009.

daire sector in de totale Vlaamse binnenlandse werkgelegenheid afnemen van 23,2% in 2007 naar 20,8% in 2014.

(3) Gelijkaardige ontwikkeling in de Belgische gewesten?

Het Planbureau (HERMREG) verwacht een opvallend grote samenhang in de evolutie van de drie gewesten voor de komende jaren: zie Tabel 16 tot Tabel 20. Op basis van de economische structuur van de gewesten is deze samenhang echter niet evident:

- De impact van de crisis is aanzienlijk groter voor de industrie en de marktdiensten afhankelijk van de industrie, die in Vlaanderen relatief meer uitgebouwd zijn.
- De impact op de overheidsuitgaven en –investeringen is uiteraard van belang, maar niet van dezelfde grootteorde als de impact op de privé-economie en –investeringenquartaire sector (overheid en social profit) is in Vlaanderen minder uitgebouwd dan in de andere gewesten.
- Er zijn een aantal corrigerende factoren (zoals grensoverschrijdende effecten: bijvoorbeeld een schrootpremie voor auto's in buurlanden die leidt tot een productieverhoging in Belgische automobielfabrieken), maar deze lijken het totaalbeeld niet te veranderen.

Op basis van de economische structuur van de gewesten kan dan ook verwacht worden dat de crisis harder en met meer consequenties toeslaat in Vlaanderen, wat ook in de meeste detailstatistieken in dit rapport tot uiting komt. De gewestelijke prognoses van het Planbureau komen echter niet tot deze conclusie: de impact is overal globaal van dezelfde grootteorde, en zeker voor de periode na 2011 worden in wezen gelijkaardige resultaten voorspeld.

De argumentatie van het Planbureau komt in essentie neer op een soort compensatie-effect: de crisis slaat relatief harder toe in de Brusselse dienstensector en de Waalse industrie, waardoor hun regionale “voordeel” (meer overheid en niet-marktsector) teniet wordt gedaan. In detail:

- Brussel (gedomineerd door marktdiensten) kent een relatief grotere daling van de marktdiensten: -5,4% t.o.v. -3,3% in Vlaanderen en -4,2% in Wallonië. Het registreert eveneens een belangrijke terugval in de bedrijfstakken krediet en verzekeringen (0,84 procentpunt van de 3,8% daling van de btw-inkomsten). Samen vertegenwoordigen deze bedrijfstakken iets meer dan 60% van de Brusselse terugval. Dus: de crisis treft de Brusselse dienstensector harder dan de andere gewesten.
- De crisis slaat in de Waalse verwerkende nijverheid en de marktdiensten relatief harder toe: voor de marktdiensten blijft het verschil beperkt (-3,9% t.o.v. -3,6%), voor de verwerkende nijverheid is het meer uitgesproken. (-8,3% t.o.v. -7,4%). Oorzaak is het relatief grotere gewicht van de intermediaire goederen in de Waalse industrie, aangezien deze bedrijfstak bij uitstek de gevolgen van de crisis ondervindt. Dus: de Waalse industrie heeft een relatief kleiner belang dan in Vlaanderen, maar de crisis slaat er harder toe.

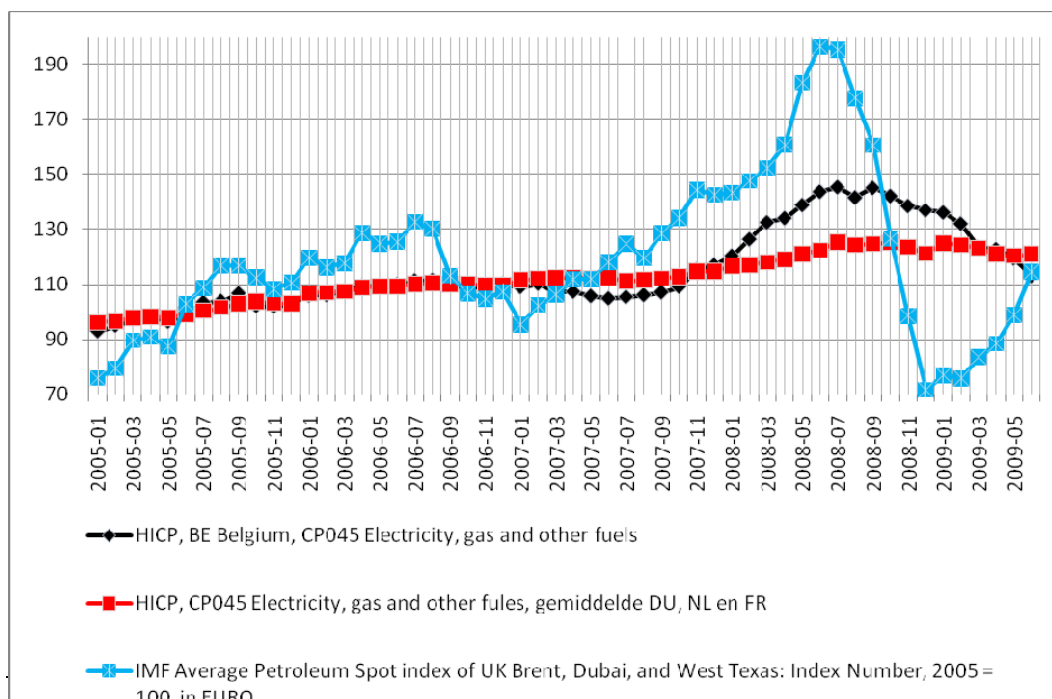
Op basis van de vandaag beschikbare gegevens, die inderdaad onvolledig zijn, lijkt dit “compensatiemechanisme” niet of slechts in beperkte mate te spelen, zeker voor de negatieve impact van de crisis (terugval van economische activiteit). Wel lijkt de economische heropleving van de afgelopen maanden (ondernemersvertrouwen en bezetting productievermogen NBB) te wijzen op een relatief grotere heropleving in Vlaanderen (zie ook hoofdstuk 7).

d) Belgische inflatie in Europees perspectief

De Belgische inflatie – gemeten via de “algemene index”⁸ - kent sinds 2007 een gedeeltelijk andere evolutie dan de buurlanden. Vooral in 2008 wordt in België een veel grotere inflatiestijging geregistreerd: zie Tabel 9. De inflatie loopt in het tweede en derde kwartaal van 2008 zelfs op tot 5 à 6%, terwijl in alle buurlanden deze systematisch onder 4% blijft.

Indien België een gelijkaardige evolutie als onze buurlanden had geregistreerd, was de inflatie aanzienlijk lager uitgevallen. In 2008 en de eerste maanden van 2009 bedraagt het verschil met de buurlanden 2 tot 2,5%.

De twee belangrijkste elementen zijn: a/ de stijging van de wereldenergieprijzen in 2008 komt meer in de Belgische consumptieprijzen tot uiting, en b/ een aantal productcategorieën (vooral voeding) kent gestaag een snellere prijsstijging dan de buurlanden.

Figuur 1: HICP, CP045 energie, België, gemiddelde van Duitsland, Frankrijk en Nederland, en de wereldolieprijs (allen: 2005 = 100), 2005 tot 2009-07
 dragers, tabak en alcohol verwijderd.

Voor een aantal productcategorieën (belangrijkste: voeding) kent België bovendien een relatief kleine maar wel een systematisch snellere stijging dan de buurlanden. Wanneer 2005 wordt gelijkgesteld aan 100, stijgen de Belgische voedingsprijzen in de loop van 2008 van ongeveer 110 naar 115, terwijl de buurlanden beduidend lagere cijfers optekenen (steeds onder 110).

In België stijgen de consumptieprijzen voor energie (CP045) in 2008 spectaculair sneller dan in de buurlanden: zie Tabel 10. Tot 2007 bleven de Belgische energieprijzen achter bij de buurlanden, vervolgens stijgen ze zeer snel, om vanaf begin 2009 opnieuw te dalen.

Deze evolutie komt slechts gedeeltelijk overeen met de prijsevolutie van de belangrijkste energiedragers: zie Figuur 1. De prijsstijging van aardolie sinds begin dit jaar heeft zich nog niet vertaald in hogere consumptieprijzen voor energie in België (indexcijfer van juli 2009).

e) Economische groei na de crisis: structureel lager?

De financiering van de Westerse welvaartsmaatschappijen vereist in de afgelopen decennia een stabiele structurele economische groei (dus los van economische cycli): als vuistregel wordt gehanteerd dat de economische groei over de gehele cyclus gemiddeld 2% moet bedragen. De ECB heeft trouwens tot taak de jaarlijkse inflatie binnen de EU tot 2% te beperken.

Gevreesd wordt (zie bijvoorbeeld recente studies van EU ECFIN⁹) dat na de crisis de potentiële groei (= groei van economie zonder aanleiding te geven tot inflatie) structureel lager blijft (i.e. los van de problematiek van de vergrijzing en de kosten die deze met zich meebrengt). Als de economische groei op langere termijn niet gemiddeld 2% bedraagt, maar slechts 1 of 1,5%, dan ontstaat voor de financiering van de werking van de huidige overheden een ernstig probleem. De beleidsmarges zullen onvermijdelijk krimpen, zelfs als zou ook de inflatie lager (blijven) uitvallen dan de afgelopen jaren het geval was.

Oorzaken zouden vooral zijn: 1/ uitgestelde investeringen¹⁰ en vernietigd kapitaal (faillissementen, herstructureringen), 2/ minder O&O door privé (resultaten minder zeker, risicoaversie) en overheid (budgettaire beperkingen), 3/ duurder kapitaal (rentevoet zou de komende 20 jaar 1% tot 1,5% hoger blijven dan in de periode 2000-2007), 4/ een verschuiving van economische activiteit (minder exportgerichte industrie, meer marktdiensten en/of niet-marktdiensten?), en

⁹ EC Directorate-General for Economic and Financial Affairs (ECFIN) (2009), Impact of the economic and financial crisis on potential output. Brussels, ECFIN, European Economy Occasional Papers 49, June 2009.

Ook de Hoge Raad voor Financiën in zijn recente advies onderzoekt verschillende groeipatronen van de economie na de crisis. Zie: Hoge Raad van Financiën, afdeling "Financieringsbehoeften van de Overheid" (2009): Begrotingstrajecten op korte en middellange termijn voor het Aangepaste Stabiliteitsprogramma 2009-2012. Brussel, Hoge Raad voor Financiën, september 2009.

¹⁰ Uit de beschikbare investeringsgegevens blijkt dat deze zeer aanzienlijk zijn teruggevallen, wat ook in de buurlanden het geval is.

5/ een stijgende structurele werkloosheid die niet snel na het hervatten van de economische groei wordt weggewerkt (dalend arbeidsaanbod in privé).

De studies van ECFIN wijzen vooral op een dalende 'factorproductiviteit' (= efficiëntie van inzet van arbeid en kapitaal, wat gelijkgesteld kan worden aan 'technologische ontwikkeling' of 'innovatiecapaciteit'), die de concurrentiekracht van de westerse economie op wereldschaal vermindert. Immers, vooral investeringen in de industrie zijn het afgelopen jaar achtergebleven, wat vooral in de opkomende economieën minder het geval is.

Terzijde: België registreert een licht negatieve factorproductiviteit, voor Vlaanderen zijn geen cijfers beschikbaar (voorzien in Pact 2020 maar nog niet gerealiseerd).

Het resultaat: ECFIN vreest dat de economische groei in de EU op langere termijn niet van dezelfde grootteorde wordt als voor de crisis. Op Europees niveau wordt een halvering van de potentiële output op korte termijn (van 1,5% in 2008 naar 0,75% in 2009) voorspeld, terwijl er slechts een langzaam herstel wordt voorzien voor de volgende jaren. Het niveau van de potentiële output haalt in de nabije toekomst (tot 2014) nooit meer dat van voor de crisis.

Voor het stimuleren van de economie na de crisis legt ECFIN de nadruk op volgende beleidselementen:

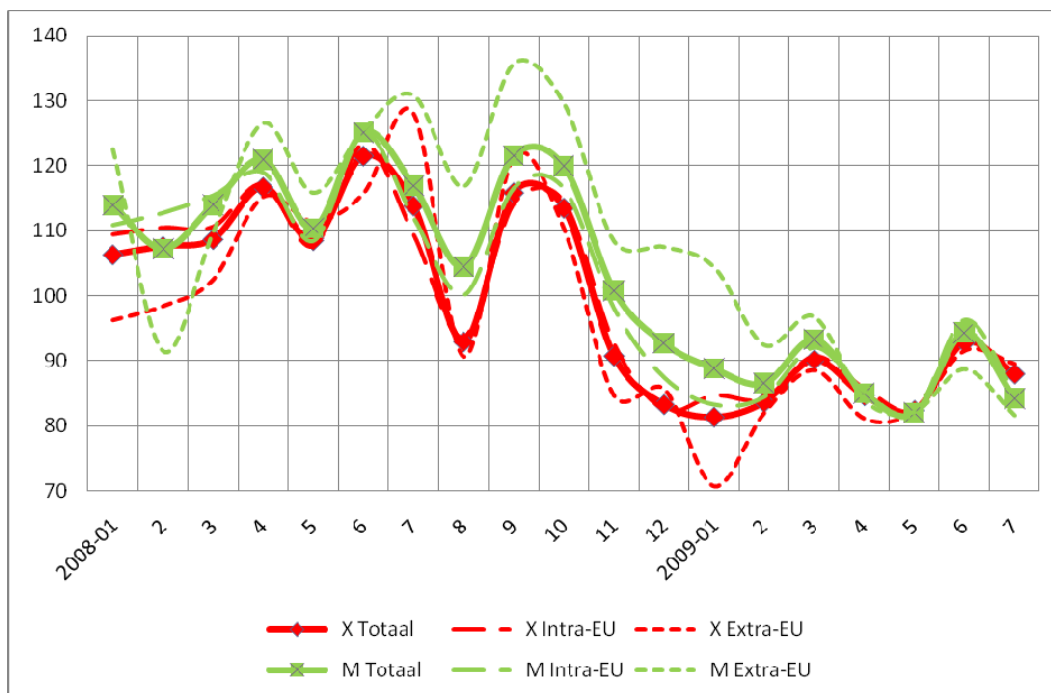
- De *financiële instellingen* moeten terug hun vitale intermediaire rol in de economie (kredietverlening) opnemen, en mogen geen "*zombiebanken*" worden die enkel met hun eigen overleven bezig zijn. Dit impliceert: een hervorming en een herkapitalisatie (minder risico) van de financiële sector.
- Geen *korte termijnbeleid* dat enkel focust op onmiddellijke effecten (bedrijfssluitingen) maar langetermijneffecten uit het oog verliest. De "gekende" recepten blijven geldig: een *verhoogde arbeidsmarktparticipatie voor alle leeftijdscategorieën*, een verdere *herstructurering van bedrijven en bedrijfstakken* met het oog op de internationale concurrentie, en een *meer efficiënte overheid*.
- De *aanbodzijde van de economie* dient versterkt, om een verdere economische afbouw te vermijden. De *uitdagingen op lange termijn* (vergrijzing, duurzame publieke financiën, klimaatverandering, grondstoffenschaarste) dienen centraal te staan.
- "*Groene*" *technologie* (koolstofarme productie en consumptie) dient verder ontwikkeld en gestimuleerd, ook met het oog op het creëren van groene jobs en een sterkere internationale concurrentiepositie. Tevens dient de maximale ontplooiing door bedrijven en huishoudens via een *gerichte marktorganisatie* begeleid.
- Een grotere productiecapaciteit van een economie vraagt *aanzienlijke investeringen in infrastructuur, menselijk kapitaal, O&O, en innovatie*: O&O- en innovatieactiviteiten dienen meer ondersteund, ook indirect (via fiscaliteit), de onderwijsparticipatie en –resultaten (gericht op levenslang leren) dienen verder verhoogd.

- Het *crisisbeleid* van de EU en de lidstaten (tijdelijke steunmaatregelen aan ondernemingen) dient *in de tijd beperkt*, en mag zeker niet voortgezet worden na het einde van de recessie.

2. Internationale handel

a) Sterke terugval van de Belgische¹¹ en wereldhandel

Aangezien de huidige crisis mondiaal is, hoeft het niet te verwonderen dat de wereldhandel zware klappen krijgt. De wereldhandel daalt op jaarbasis met 24% in het laatste kwartaal van 2008, een dergelijke daling doet zich ook in het eerste kwartaal van 2009 voor. Vanaf het tweede kwartaal wordt een lichte heropleving van de wereldhandel gedocumenteerd, al blijven de cijfers sterk achter bij ontwikkelingen tot de zomer van 2008. Pas in 2010 zou de wereldhandel opnieuw groeien met 2,1%. Zie Tabel 21.

Figuur 2: België, januari 2008 tot juli 2009, invoer en uitvoer van goederen naar nationaal concept, maandgemiddelde 2007 = 100 (bron: Nationale Rekeningen)

¹¹ Aangezien de Vlaamse handelscijfers van goederen in nationaal concept ongeveer 80% van de Belgische vertegenwoordigen, nemen we aan dat beide evoluties in hoge mate overeenkomen. We gaan in dit luik enkel in op de Belgische cijfers, aangezien deze meer recente gegevens bevatten.

Zeer open economieën zijn zeer kwetsbaar voor de ineenstorting van de wereldhandel en zien hun exportactiviteiten drastisch krimpen. Vooral Japan wordt hard getroffen. Voor België zijn de huidige cijfers en de vooruitzichten niet erg optimistisch: in 2010 zouden de exportactiviteiten in vergelijking met 2009 nog licht dalen.

Figuur 2 geeft de (geregistreerde) Belgische import en export naar nationaal concept¹² weer tussen januari 2008 en juli 2009, met een onderscheid naar de handel intra- en extra de Europese Unie. Daaruit blijkt dat over deze periode bijna systematisch de import groter is dan de export. De handel daalt zeer sterk vanaf oktober 2009, waarbij opvalt dat de intra-EU-import in eerste instantie een tragere en ook minder grote daling vertoont: de Belgische intra-EU-handel is immers in hoge mate afgestemd op intermediaire goederen, vaak tussen grote multinationale ondernemingen die hun productie niet onmiddellijk drastisch inperken. Maar de export van deze goederen krimpt in deze periode zeer aanzienlijk, zodat vanaf maart 2009 de import- en exportcijfers weer op elkaar afgestemd zijn.

In juni 2009 wordt een heropleving van de Belgische handelscijfers geregistreerd, die zoals verwacht kan worden niet in juli bevestigd wordt. Tijdens de zomermaanden daalt immers traditioneel de internationale handel.

b) Vlaamse havens en luchthavens gevoelig voor crisis

Uit de haven- en luchthavenstatistieken is duidelijk af te leiden dat de impact van de crisis in deze bedrijven zeer aanzienlijk is, en bovendien niet overal van dezelfde aard.

(1) Grote impact op haventrafiek...

De gevolgen van de economische crisis zijn duidelijk weerspiegeld in de recente overslagcijfers in de Vlaamse havens: zie Tabel 22 en Tabel 23. In het 2de kwartaal van 2009 dalen de maritieme trafieken in de Vlaamse havens op jaarbasis zeer significant: -19,2% (totale trafiek). De overslag daalt sterk in de havens van Gent (-38,0%), Oostende (-30,0%) en Antwerpen (-20,3%). In de haven van Zeebrugge stagneert de totale maritieme overslag (+0,2%). Gedurende de eerste helft van 2009 daalt de totale goederenoverslag in de Vlaamse havens met -18,9% op jaarbasis. De overslag daalt in alle Vlaamse havens: -31,8% in Gent, -29,7% in Oostende, -19,9% in Antwerpen en -3,8% in Zeebrugge.

Voor de containers bedraagt de totale daling in het 2de kwartaal van 2009 -16,9% op jaarbasis. In de haven van Antwerpen daalt de overslag van containers (uitgedrukt in TEU) met -

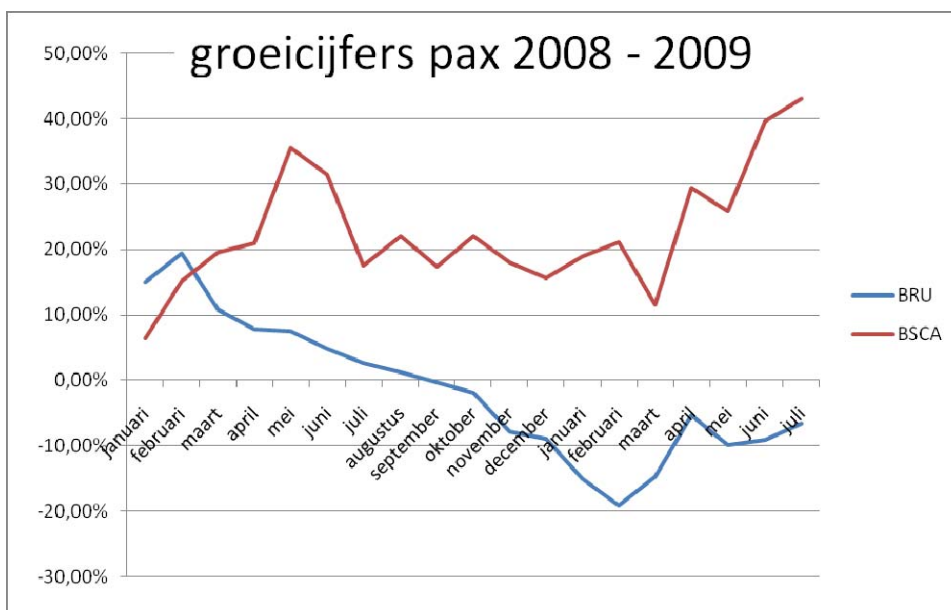
¹² Nationaal concept: internationale handel waarbij geen Belgische BTW-plichtige betrokken is, dus zonder de doorvoer van goederen enkel vervoerd over het Belgische territorium.

20,3%, in Gent met -10,8% en in Zeebrugge met -2,4%. In de haven van Oostende worden reeds sinds het derde kwartaal van 2008 geen containers meer behandeld.

(2) ... en een nog grotere impact op Belgische luchthavens

De evolutie van kerncijfers zoals aantal passagiers, hoeveelheid ton vracht en aantal vliegbevingen maakt duidelijk dat de impact van de economische crisis groot is. De luchtvaartsector is immers sterk gecorreleerd met de economische evolutie. Vanaf augustus 2008 nemen (gemiddeld) de activiteiten op de Europese luchthavens duidelijk af. De meest recente gegevens van de Vereniging van Europese luchthavens (ACI) tonen voor de eerste helft van 2009 op jaarbasis een teruggang met -10% voor het aantal passagiers, bijna -25% voor luchtvracht, en een daling van -9,5 procent in het aantal vliegbewegingen. Voor heel 2009 wordt gerekend op respectievelijk -8% en -16% voor de laatste variabelen.

De financiële situatie van de luchtvaartmaatschappijen werd gevoelig slechter door een lagere beladingsgraad en de lagere opbrengst per eenheid. Er is sterk bespaard op het aanbod en op de kosten. De vermindering van de vraag naar luchtvervoer leidt eveneens tot een daling van de eigen inkomsten van de luchthavenexploitanten. De situatie is echter op elke luchthaven verschillend, want afhankelijk van de daar aanwezige activiteit, wat tot uiting komt in het contrast tussen Brussels Airport (BRU) en de luchthaven van Charleroi (BSCA) (zie Tabel 24). Onderstaande grafiek verduidelijkt dat het aantal passagiers in BRU sinds februari 2008 daalt, met een dieptemunt in februari 2009. Tussen januari en april 2009 worden op jaarbasis verliezen van meer dan -10% geregistreerd, om vervolgens terug licht aan te trekken.

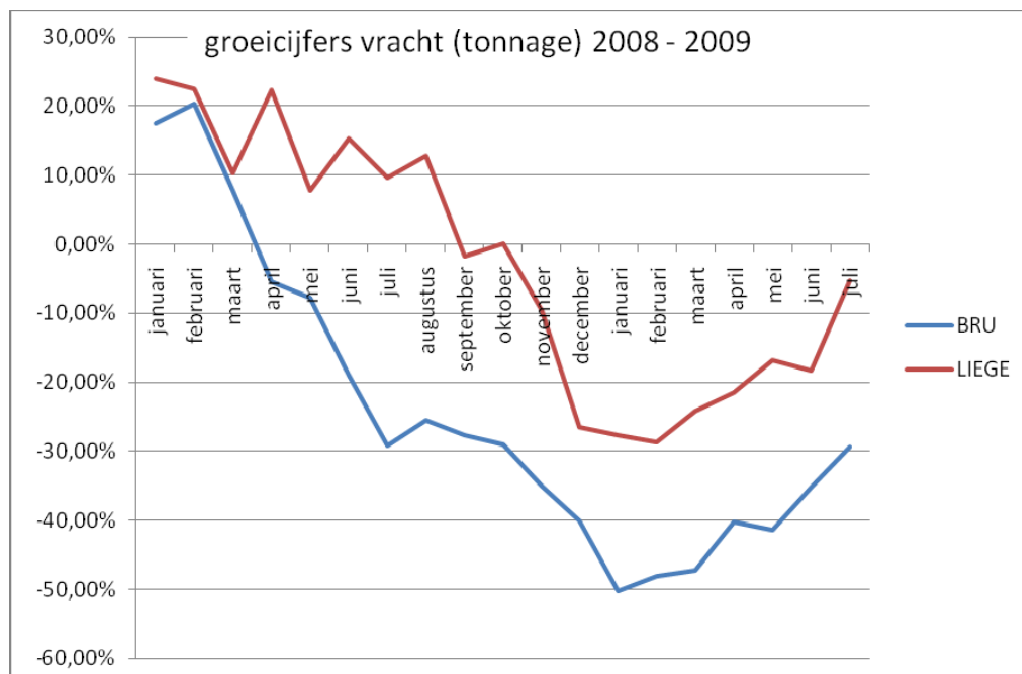

Figuur 3: Luchthavens Brussel-Nationaal en Charleroi, aantal passagiers, 2008 tegenover 2009, groecijfers op maandbasis (bron: Vlaamse Luchthavencommissie)

De luchthaven van Charleroi kent een andere evolutie. Dankzij de versterkte positie van low cost luchtvaartmaatschappijen (in hoofdzaak Ryanair) en het aantrekken van chartermaatschappijen gaat het aantal passagiers continu in stijgende lijn. In de eerste jaarhelft van 2009 kent BSCA een groei op jaarbasis van ongeveer 22%, met in juli 2009 een absoluut record van meer dan 400.000 passagiers. Deze luchthaven zal voor heel 2009 zeker de kaap van 3 miljoen passagiers ronden. In absolute termen blijft Brussels Airport evenwel veruit de grootste luchthaven van België.

Het vrachtvolume kent wereldwijd een sterkere terugval sinds de crisis, en dit is voor Brussels Airport en de luchthaven van Luik niet anders. Het vertrek van het Europees distributiecentrum van DHL uit Brussel in april 2008 keldert de cijfers sterk, die als gevolg van de wereldwijde crisis verder wegzakken. Het vrachtvolume is voor de periode juli 2008 tot juni 2009 op jaarbasis met -37,5% afgenomen. Voor de luchthaven van Luik heeft de crisis zich later ingezet en is de negatieve groei lager: zie Tabel 25.

Onderstaande grafiek illustreert dat de vrije val (momenteel) gestopt is. Die cijfers kunnen nog volatiel blijken, maar bevestigen wel eerdere signalen die wijzen op een herstel van de vraag naar luchttransport. Daarbij mag niet uit het oog verloren worden dat de weg naar herstel grilliger en zwakker zal zijn dan na eerdere recessies.

Figuur 4: Luchthaven Brussel-Nationaal en Luik, vrachtvervoer, groecijfers 2008 en 2009 op maandbasis (bron: Vlaamse Luchthavencommissie)

Een belangrijke vaststelling is dat, als gevolg van het vertrek van DHL en het aantrekken van nieuwe maatschappijen naar Luik, het vrachtvolume van beide luchthavens vandaag vergelijkbaar is. De hoeveelheid vracht verhandeld op de luchthaven van Luik is sinds april 2009 zelfs groter dan in Brussel.

c) Belgische export: structurele achteruitgang op langere termijn?

Vanuit een breder perspectief dient de vraag gesteld wat de oorzaak is van de teruglopende Belgische handelsprestaties sinds een aantal jaar. Op basis van beschikbare gegevens dient immers gevreesd dat de huidige crisis deze ontwikkeling zal versterken.

De Belgische lopende rekening¹³ evolueert van een groot overschot (1994-2002: gemiddeld 5%) naar een tekort van 1,3% in 2008. De relatieve zwakte van de Belgische uitvoergroei is duidelijk zichtbaar in de evolutie van het Belgische uitvoermarktaandeel (= verschil tussen groei uitvoer en groei uitvoermarkten). Sinds 2002 loopt het verlies aan marktaandelen op, met een piek in 2006.

Deze achteruitgang¹⁴ is voor meer dan de helft te wijten aan de *verslechtering van de ruilvoet* (= invoerprijzen stijgen sneller dan uitvoerprijzen). De oorzaak hiervoor is vooral de sterk gestegen energie- en grondstofprijzen sinds het begin van dit decennium.

Naast de verslechtering van de ruilvoet is de *evolutie van de loonkosten gecorrigeerd voor productiviteitswinsten* van belang. Vooral sinds 2005 ontwikkelt de loonkost per eenheid product zich in minder gunstige zin, vooral door de zeer sterke loonmatiging in Duitsland. Deze ontwikkeling zet zich vandaag vermoedelijk verder, aangezien de onderliggende elementen niet fundamenteel gewijzigd zijn.

Een laatste element is de *productsamenstelling van de Belgische uitvoer*. België is relatief meer gespecialiseerd in producten waarvan de internationale handel minder snel groeit. De internationale handel in technologie- en kennisintensieve producten groeit immers veel sneller dan de intermediaire en gebruiksgoederen waarin België zich vooral gespecialiseerd heeft.

¹³ Som van de invoer en uitvoer van goederen, diensten, primaire inkomens en inkomensoverdrachten van en naar een land.

¹⁴ Deze analyse is gebaseerd op: Bart De Kettelbutter (2009): Marktaandelen, concurrentievermogen en de lopende rekening. Brussel, Planbureau, working paper (mei 2009, gepubliceerd: juli 2009)

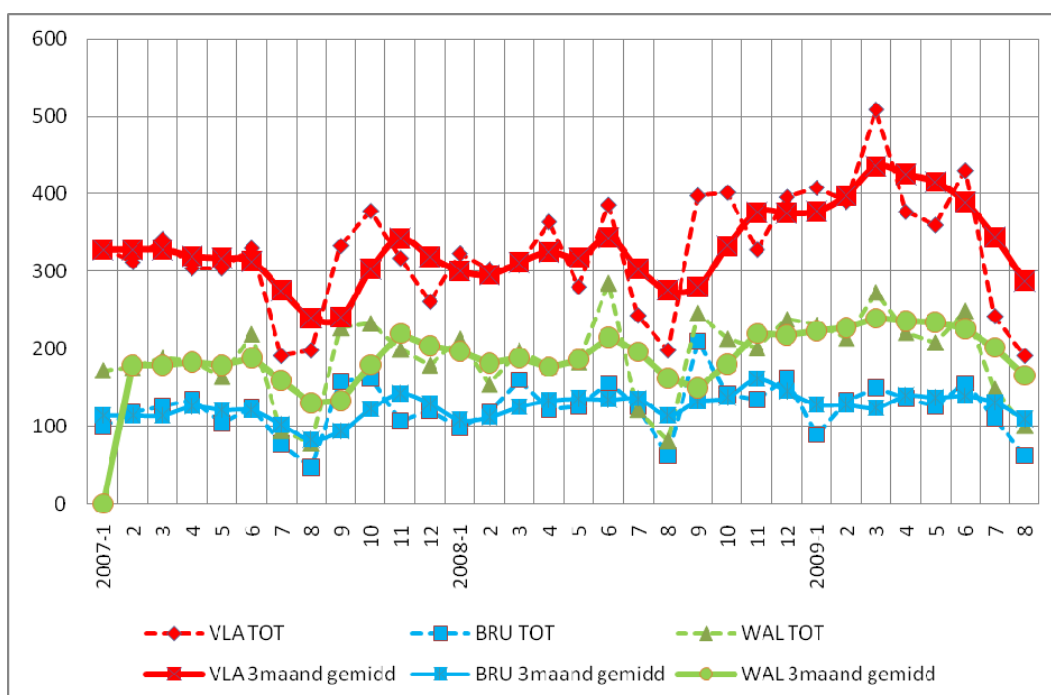
3. Impact op de economische activiteit

a) Faillissementen

Euler Hermes¹⁵, de grootste kredietverzekeraar ter wereld, verwacht dat het aantal faillissementen in 2009 wereldwijd met 35% zal toenemen door de crisis: zie Tabel 26. De vertraging van de wereldeconomie en de sterke stijging van de grondstofprijzen gedurende het eerste semester van 2008, gevolgd door een ineenstorting van de economische groei in het tweede semester, leiden tot een snelle verslechtering van de liquiditeit in vele bedrijven. Het gevolg is betalingsmoeilijkheden en een sterke stijging van het aantal faillissementen.

Vooralspanje (+58%), Ierland (+55%), Nederland (+75%), het VK (+56%), Denemarken (+40%), Slovaakije (+55%), Letland (+50%) en de VS (+45%) worden hard getroffen. In België wordt een toename van de faillissementen verwacht met 18%. Daarbij mag niet vergeten worden dat België in absolute cijfers in 2008 reeds bij de koplopers behoort.

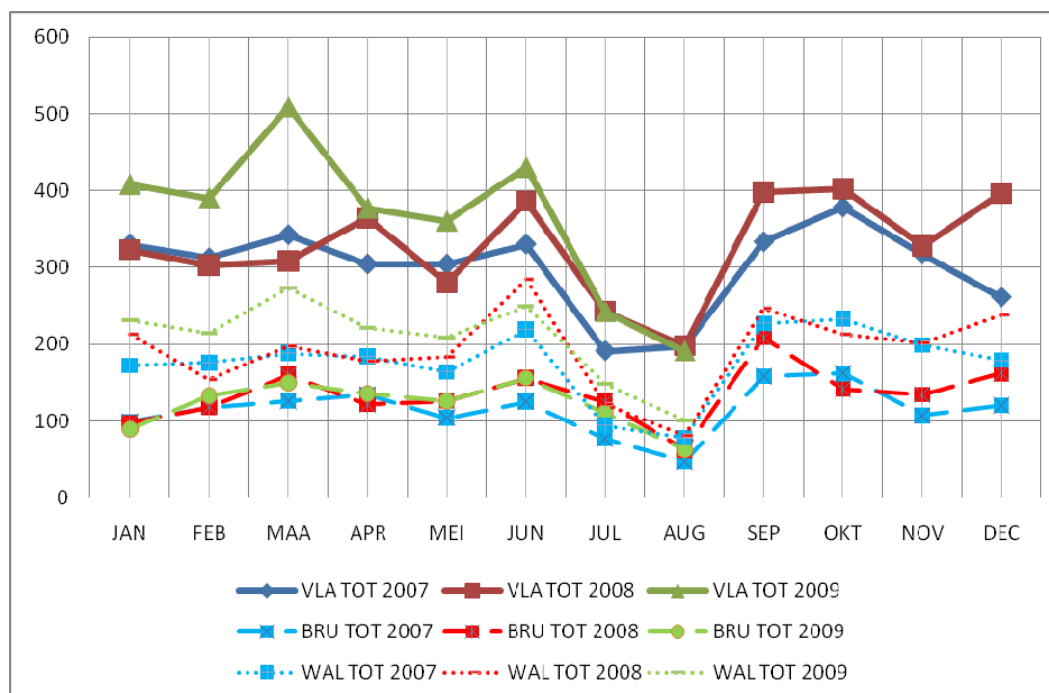
Alhoewel de toename van het aantal faillissementen in 2010 zal afnemen en in sommige landen zelfs een daling in het aantal faillissementen mag worden verwacht, blijft het in 2010 in de meeste landen op een erg hoog peil staan, meer dan vermoedelijk ook in België.

Figuur 5: Vlaanderen, Wallonië en Brussel, januari 2007 tot augustus 2009, aantal faillissementen (bron: eigen berekeningen op basis van Graydon)

¹⁵ Euler Hermes International Insolvencies Outlook (verschijnt halfjaarlijks), A remarkable acceleration in business insolvencies, Parijs, 4 juni 2009.

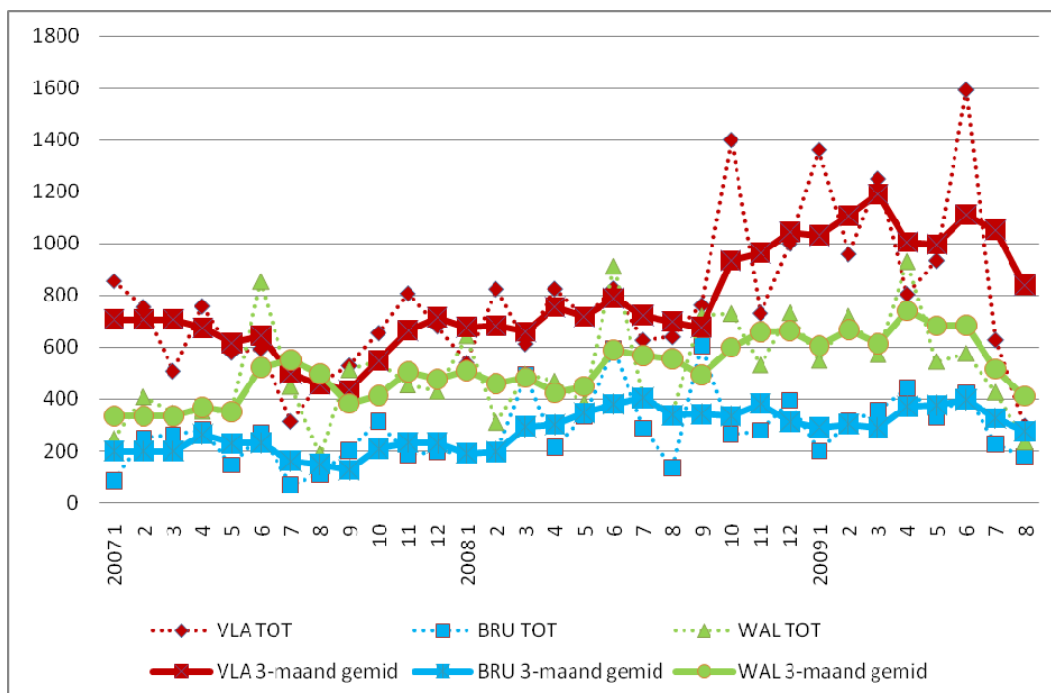
Het aantal faillissementen in België is pas vanaf december 2008 structureel hoger op jaarbasis, wat in alle gewesten tot uiting komt (Figuur 5). Wel is de stijging in Vlaanderen groter. In het voorjaar van 2009 blijft het aantal faillissementen aanzienlijk hoger dan het voorgaande jaar, ook al was 2008 een 'topjaar' voor het aantal faillissementen. Vanaf maart 2009 daalt het 3-maandelijks gemiddelde in Vlaanderen, wat in Wallonië en Brussel pas het geval is tegen de zomer. In alle gewesten doet zich wel bovendien een belangrijke stijging in juni voor.

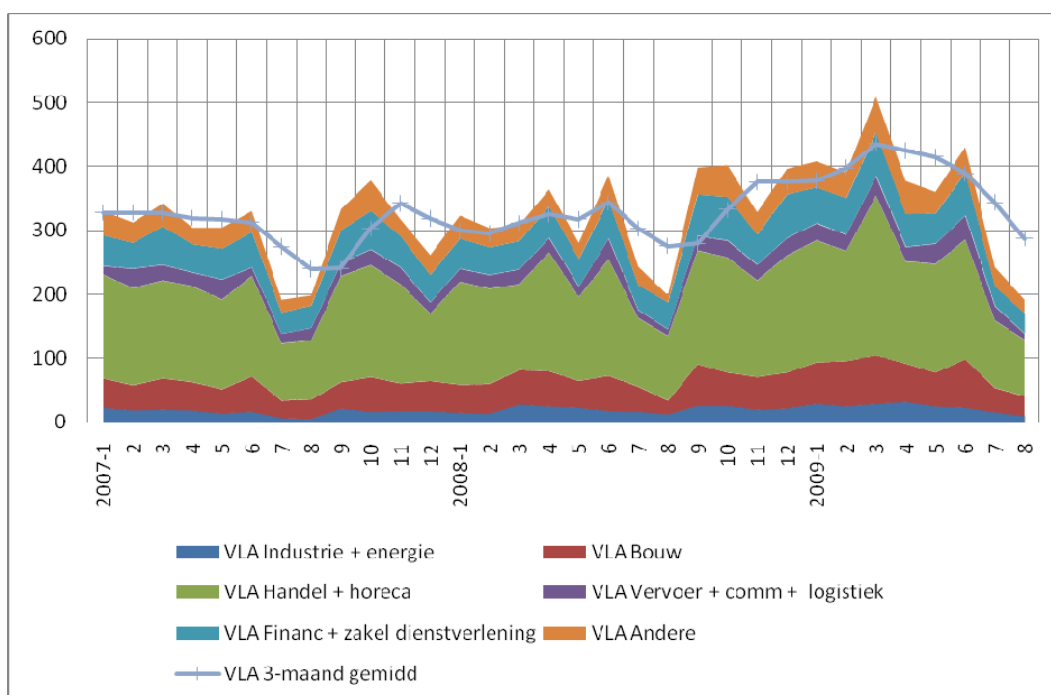
Figuur 6: Vlaanderen, Wallonië en Brussel, januari 2007 tot augustus 2009, aantal faillissementen (bron: eigen berekeningen op basis van Graydon)

Het totaal aantal faillissementen in de periode januari tot augustus 2009 blijft uiteraard aanzienlijk hoger dan in dezelfde periode van 2008. De maandcijfers van 2008 en 2009 verschillen wel meer in het voorjaar van 2009 dan rond de zomerperiode, al blijft voorzichtigheid geboden in de effecten op lange termijn.

Uitgedrukt in werkgelegenheidstermen wordt in essentie hetzelfde beeld bekomen, behalve dat de impact in Vlaanderen groter blijkt: zie Figuur 7. Met andere woorden, in Vlaanderen ondergaan door de crisis relatief meer grotere ondernemingen een faillissement dan in de andere gewesten. In Vlaanderen is het aantal faillissementen bijna systematisch het hoogst in de bedrijfstak handel en horeca, zodat deze bedrijfstak het leeuwendeel van de faillissementen op zich neemt: zie Figuur 8.

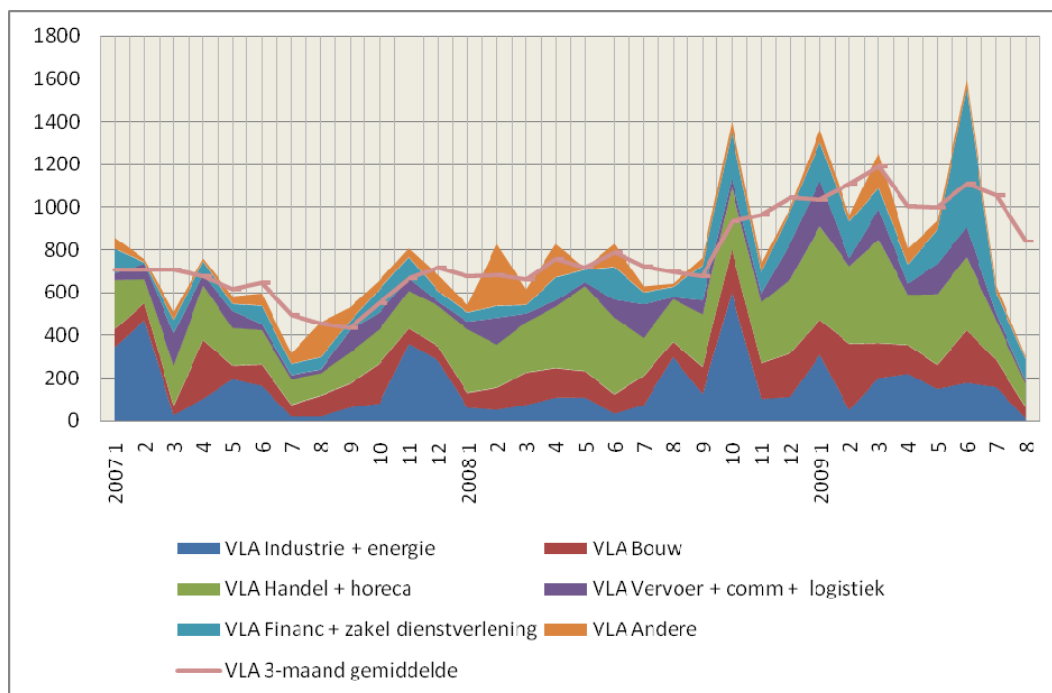

Figuur 7: Vlaanderen, Wallonië en Brussel, januari 2007 tot augustus 2009, aantal arbeidsplaatsen vernietigd door faillissementen (bron: eigen berekeningen op basis van Graydon)

Figuur 8: Vlaanderen, januari 2007 tot augustus 2009, aantal faillissementen (eigen berekeningen gebaseerd op Graydon)

Dat is echter niet het geval voor de werkgelegenheidsimpact: zie Figuur 9. De eerste piek in oktober 2008 komt het duidelijkst tot uiting in de industrie, eerder dan in de handel en horeca. In Vlaanderen daalt het aantal faillissementen ook sneller dan de werkgelegenheidsimpact. Pas vanaf de zomer 2009 wordt een duidelijke daling geconstateerd, al blijft de impact daarvan na de zomer onduidelijk (tijdelijke of structurele onderbreking?).

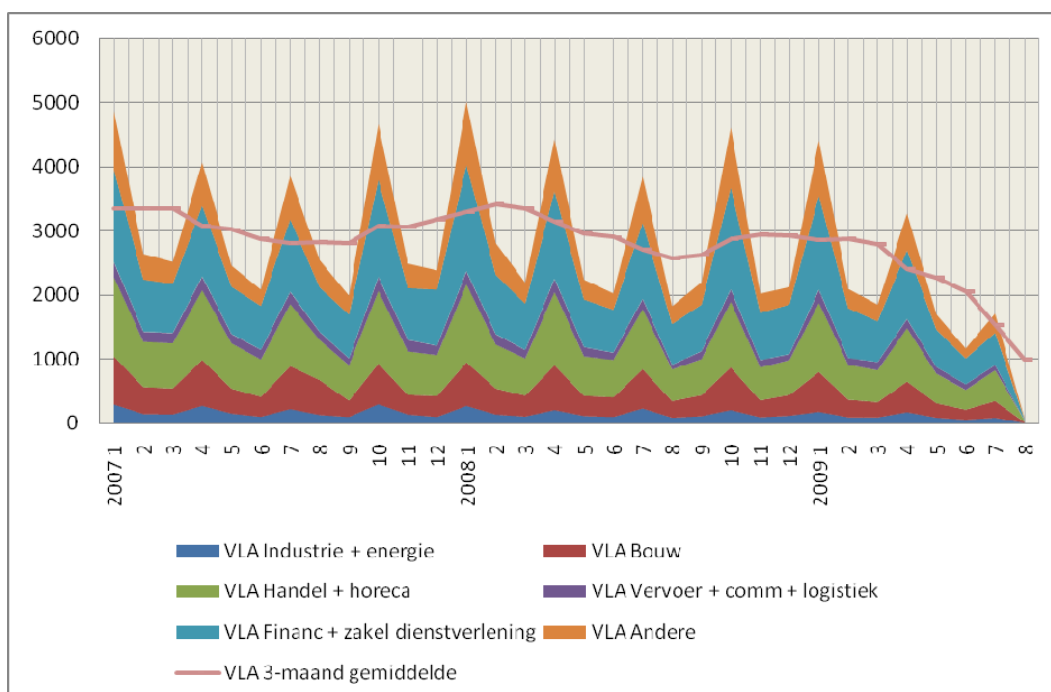
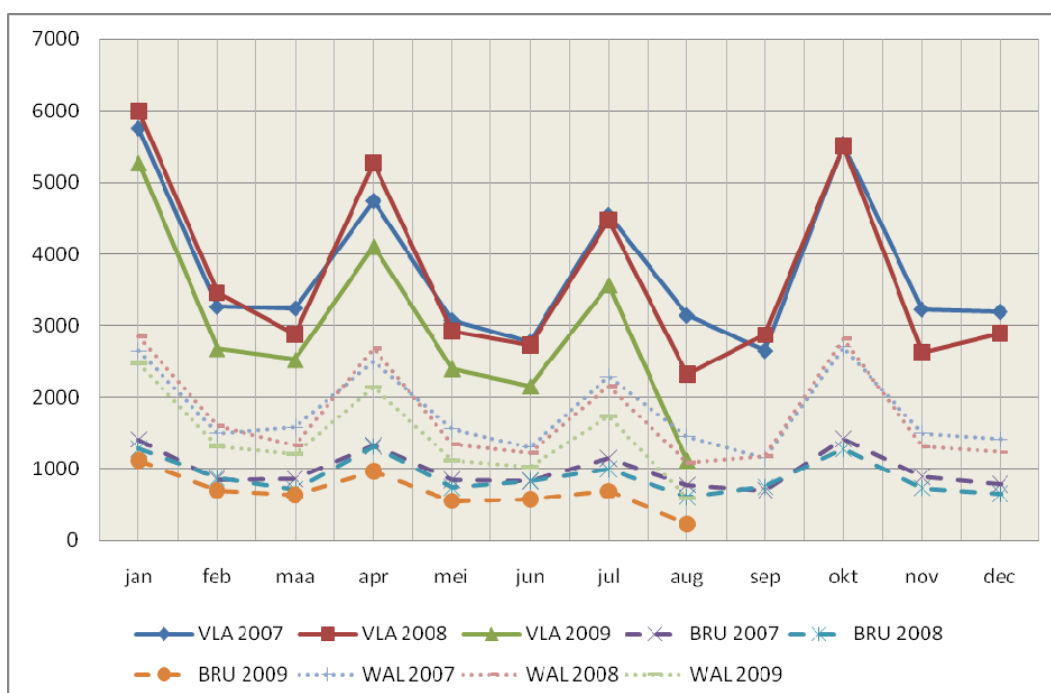

Figuur 9: Vlaanderen, aantal arbeidsplaatsen vernietigd door faillissementen, naar bedrijfstak
(bron: eigen berekeningen op basis van Graydon)

b) Nieuwe ondernemingen

Het aantal nieuw opgerichte ondernemingen (starters) loopt in Vlaanderen en België achter bij de evolutie van de faillissementen: pas vanaf november 2008 is een duidelijke terugval merkbaar. Bovendien verergert de situatie in het afgelopen jaar: in augustus 2009 is het verschil op jaarbasis aanzienlijk groter dan in het voorjaar van 2009: zie Figuur 10.

Dit geldt voor alle gewesten, maar de achteruitgang is het grootst in Vlaanderen. Dit impliceert: een normale economische groei, die ook tot uiting komt in het aantal starters, wordt vandaag nog niet gerealiseerd, daarvoor is de impact van de crisis nog veel te groot. Bij de interpretatie van deze cijfers mag niet uit het oog verloren worden dat de meest recente maandcijfers per definitie onderschat worden, aangezien niet alle nieuwe ondernemingen onmiddellijk geregistreerd worden.

De impact van de crisis op het aantal starters verschuift ook in de tijd: in eerste instantie (vanaf oktober 2008) blijft vooral de industrie achter, vervolgens valt het aantal nieuw opgerichte ondernemingen in ondersteunende bedrijfstakken (zakelijke dienstverlening inclusief interim) sterker terug. Zelfs de meest recente cijfers geven voor geen enkele bedrijfstak zelfs maar een begin van een indicatie van hernemende economische activiteit die zich vertaalt in nieuw opgerichte ondernemingen. Het einde van de recessie lijkt vandaag in zicht (wat inderdaad documenteerbaar is), maar dit mag niet begrepen worden als een stevige economische groei gekend van voor de crisis: het economische weefsel vernieuwt zich vandaag nauwelijks of niet.

c) Investerings en kredietfinanciering in de privésector

Het Planbureau verwacht dat de bruto investeringen in Vlaanderen in 2009 met 7,3% zullen terugvallen. Door de mondiale crisis hebben praktisch alle bedrijfstakken hun investeringsplannen voor 2009 teruggeschoefd. Vooral in de verwerkende nijverheid en de bouwsector wordt een sterke afname van de investeringen vastgesteld. Zie Tabel 27.

Dalende investeringen doen vermoeden dat het volume aan toegestane en opgenomen kredieten eveneens krimpt. Dit lijkt niet het geval te zijn. Uit Tabel 28 blijkt dat het volume aan toegelende en opgenomen kredietbedragen in het eerste kwartaal van 2009 nog steeds groter is dan in het eerste kwartaal van 2008. De aanwendingsgraad van de toegestane kredieten stabiliseert zich op jaarbasis.

In het eerste kwartaal van 2009 gaat het volume aan toegestane kredietbedragen op jaarbasis achteruit in de bedrijfstakken industrie, informatie en communicatie, openbaar bestuur en verplichte sociale verzekeringen, onderwijs, en overige diensten. De opgenomen kredietbedragen gaan op jaarbasis achteruit in de bedrijfstakken water, afval- en afvalwaterbeheer, vervoer en opslag, informatie en communicatie, financiële activiteiten en verzekeringen, openbaar bestuur en onderwijs, overige diensten. In de andere sectoren wordt een groter volume aan kredieten toegestaan en opgenomen, zodat op jaarbasis het aantal opgenomen kredieten globaal stijgt. Vandaag kan technisch dus niet gesproken worden van een kredietschaarste.

Niettemin dient de nodige behoedzaamheid aan de dag gelegd. Uit de Kefik-barometer¹⁶ (zie Tabel 29), die de toegang tot bankfinanciering voor kleine ondernemingen weergeeft, blijkt dat in het afgelopen jaar de kredietvoorwaarden voor kleine ondernemingen in belangrijke mate verslechtert. Voor het eerst sinds de start in november 2008 (91,6) daalt de barometer in juli 2009 onder de grens van 80 punten. Vlaanderen scoort vanaf het begin hoger (08-11: 99,9;

¹⁶ Barometer van het Kenniscentrum voor Financiering van KMO's (KeFiK). De barometer heeft een schaal van 0 (meest negatief) tot 200, met 100 als neutrale waarde. De barometer bestaat uit 11 vragen die telefonisch voorgelegd worden aan 600 Belgische ondernemers met maximum 10 werknemers.

09-5: 90,7; 09-7: 84,7), terwijl Wallonië structureel lager scoort maar zijn achterstand wel vermindert (08-11: 85,3; 09-5: 75,2; 09-7: 78,5). Onderliggende oorzaken zijn de hogere prijzen voor een krediet, hogere waarborgen en een meer grondige evaluatie van de aanvragen.

d) Impact op energie en energie-investeringen

De energiesector is een kapitaalsintensieve sector met een trage investeringscyclus, waarvoor een gunstig en stabiel economisch en regelgevend kader noodzakelijk is. Door een lagere vraag naar energie, lagere energieprijzen en problemen op de financiële markten worden sommige energie-investeringen extra bemoeilijkt. In de komende jaren zijn nochtans aanzienlijke investeringen nodig in het elektriciteitsproductiepark en in het elektriciteits- en het gasnet. Investeringen zijn nodig om verouderde installaties te vervangen en om tegemoet te komen aan de gewijzigde vraag. Aanhoudend minder energie-investeringen kan op langere termijn de energiebevoorradingszekerheid in het gedrang brengen (zie kader), vooral wanneer de economie zich herstelt. De impact zou sterker zijn bij de hernieuwbare energieproductie, die risicovoller en duurder is, zeker bij dalende prijzen voor fossiele energie en bij dalende koolstofprijzen, al hangt veel af van de beleidsbeslissingen terzake.

Er zijn geen gedetailleerde cijfergegevens beschikbaar over de invloed van de crisis op de Belgische/Vlaamse energie-investeringen. Wel zijn er indicaties dat drie energieprojecten hinder ondervonden van de crisis: zo trok een financiële partner zich terug uit twee offshore windprojecten en sturen verminderde activiteiten in de staalsector de plannen voor een centrale bij een staalbedrijf in de war.

Kader: Capaciteitstekort in energiesector

Volgens het Federaal Planbureau en de FOD Economie bedraagt de vereiste bijkomende *productiecapaciteit voor elektriciteit* tussen 7600 MW en 11700 MW tegen 2020 afhankelijk van de gebruikte scenario's¹⁷. Alle scenario's gaan uit van een productiecapaciteit voor elektriciteit die ontoereikend is om aan de binnenlandse vraag te voldoen zonder een beroep te doen op structurele invoer. Deze afhankelijkheid van invoer geeft aanleiding tot onzekerheid over de elektriciteitsbevoorrading.

De CREG schat dat de Belgische aardgasvraag tot in 2020 gemiddeld met 1,74% per jaar zal toenemen, op basis van de huidige economische vooruitzichten, vooral aangewakkerd worden door het groeiend aantal nieuwe aardgasgestookte centrales. Zo wordt de elektriciteits-

¹⁷ 'Ontwerp van studie over de perspectieven van elektriciteitsbevoorrading 2008-2017. Versie van 03/12/08. FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie, Federaal Planbureau. De effecten van de crisis werden in deze studie niet expliciet berekend. De studie beschrijft wel enkele studies met een lagere elektriciteitsvraag.

ADVIES AR090506-042 over het "ontwerp van studie over de perspectieven van elektriciteitsbevoorrading 2008 – 2017, Algemene raad CREG, 6 mei 2009 (www.creg.info/pdf/Adviezen/ARCG090506-042NL.pdf)

voorziening meer en meer een kwestie van bevoorradingszekerheid in gas. Ook voor gas is de toekomstige bevoorradingszekerheid niet gegarandeerd. De markt voor hoogcalorisch aardgas kent een groeiend aantal aardgasinvoerders met gevarieerde bevoorradingsbronnen. Op het vlak van invoercapaciteit stelt men op basis van het verbruik van 2008 een relatieve krapte vast, die zal leiden tot een contractuele congestie tot einde 2011. Die zou echter gecompenseerd worden door het investeringsplan van Fluxys. De markt voor laagcalorisch aardgas, vooral bestemd voor huishoudens, is een toekomstig zorgenkind op het vlak van invoerstromen, balanceren en incidentenbeheer.

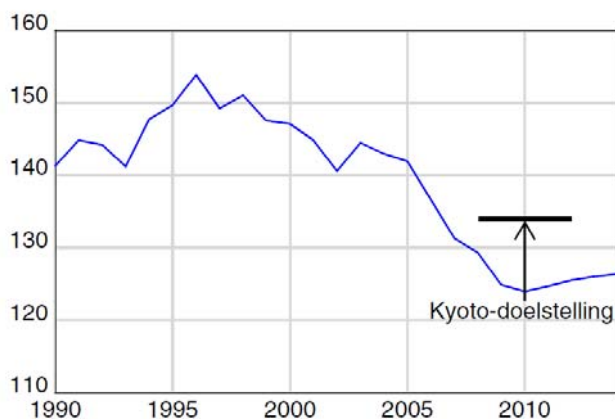
e) Positieve milieu-effecten door de crisis?

De economische crisis kan door een vermindering van de productie en consumptie op korte termijn positieve milieueffecten hebben. Aan de andere kant is er door de crisis minder ruimte om energiebesparende of milieuvriendelijke investeringen te doen en kunnen beperkingen in de kredietverlening ertoe leiden dat investeringen in energiebesparende technieken en milieuvriendelijke innovaties die niet op korte termijn kunnen worden terugverdiend worden uitgesteld. Verder maken de dalende energieprijzen en de dalende koolstofprijs¹⁸ energie-efficiëntieverbeteringen minder rendabel¹⁹. Door de recessie nemen ook de mogelijkheden om in de toekomst veel extra overheidsmiddelen ter beschikking te stellen om milieu-innovaties te stimuleren waarschijnlijk af. Een belangrijk langetermijneffect van de recessie voor het milieu kan dus een vertraging in de ontwikkeling en vooral verspreiding van milieusparende technieken zijn. Ook is de huidige recessie dermate diep dat structurele gevolgen voor de lange termijn niet uit te sluiten zijn. De emissies op lange termijn worden beïnvloed door de omvang van de economische groei, door de verdeling van die groei over bedrijfstakken, en door de omvang en de aard van investeringen, niet in het minst in de energiesector en in emissiebeperkende technieken. Elk van deze factoren wordt beïnvloed door de recessie.

Het netto-effect van de crisis op de realisatie van milieudoelstellingen in de komende jaren is dus niet eenduidig, erg onzeker en zeer moeilijk in te schatten. De hieronder beschreven modelmatige inschattingen moeten dan ook met de nodige omzichtigheid bekeken worden.

¹⁸ De olieprijs daalde aanzienlijk tot minder dan 40 dollar gemiddeld in december 2008 door de daling van de vraag in de industrielanden, de forse achteruitgang van de wereldwijde economische vooruitzichten en de appreciatie van de dollar. Dit heeft geleid tot productieverminderingen van de OPEC-landen, waardoor er een einde is gekomen aan de olieprijsdalingen. Door de recessie is de CO₂-emissieprijs sinds het najaar van 2008 eveneens fors gedaald. Vóór het losbarsten van de kredietcrisis in juli 2008 piekte de prijs van CO₂-rechten nog op circa € 30 per ton CO₂. Daarna daalde de prijs in nauwelijks zes maanden tot onder de € 10 per ton door de verminderde vraag naar CO₂-rechten. Ook de voedselprijzen en prijzen van industriële grondstoffen daalden spectaculair in de tweede helft van 2008.

¹⁹ De recessie heeft waarschijnlijk geen effect op de omvang van de CO₂-emissie in Europa in de ETS-sectoren vanaf 2013 omdat het emissieplafond vastligt.

Figuur 12: België, totale broeikasgasemissies, resultaten 1990-2007 en voorspellingen 2008-2015 (bron: Planbureau)

De econometrische modellen voorspelden tot voor kort een (sterke) stijging van de CO₂-emissies. Vandaag voorspelt het Planbureau²⁰ dat als gevolg van productieverminderingen door de economische crisis de *Belgische Kyotodoelstellingen* zonder veel problemen bereikt zullen worden. Zo zou het niveau van de Belgische broeikasgasemissies gemiddeld 125,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012 en dus gemiddeld 9,1 Mt CO₂-equivalenten per jaar onder de vooropgestelde doelstelling (-7,5% in de periode 2008-2012 tegenover 1990, of gemiddeld 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten). Tussen 2004 en 2007 daalde de energiegebonden CO₂-uitstoot tot 104,8 Mt in 2007, vooral door de sterke stijging van de energieprijzen, de groeivertraging in 2005 en de warmere temperaturen in 2007. Ook in 2008 stegen de energieprijzen fors²¹. Door de economische terugval zou de energiegebonden CO₂-uitstoot in 2009 en 2010 verder dalen (met 3,7% resp. 0,8%).

Het Planbureau verwacht dat de CO₂-uitstoot in België na 2010 opnieuw zou toenemen met gemiddeld 0,5% per jaar als gevolg van het economisch herstel. Over de periode 2009-2014 zouden de CO₂-emissies afkomstig van de diensten, gezinnen en de energiesector opnieuw toenemen; de emissies van transport zouden zich stabiliseren en de emissies afkomstig van de elektriciteitssector en de industrie zouden sterk dalen.

Voor het *Vlaams Gewest* leveren de berekeningen van het Planbureau dezelfde conclusie op: zie Tabel 32. Belangrijke productiebeperkingen in de industrie in 2009-2010 zorgen voor een

²⁰ Op basis van HEMREG. Opgemerkt wordt dat bij de modellering van broeikasgasemissies de modelkeuze een belangrijke invloed heeft op de vooruitzichten van de broeikasgasemissies. HERMES en HERMREG zijn macro-economische modellen en geven andere resultaten dan de technisch-economische modellen die de gewesten voor hun berekeningen gebruiken.

²¹ In eerste helft van 2008 was er een sterke stijging van de olieprijs, voedselprijzen en andere grondstoffen op de internationale markten. De energieprijzen bereikten in juli 2008 een recordhoogte als gevolg van de forse vraag van de groeiende landen en van speculatie (146 dollar).

verwachte uitstoot van gemiddeld 77,7 miljoen ton CO₂-equivalenten per jaar in de periode 2008-2012 ten opzichte van de doelstelling van 82,5 miljoen per jaar (-5,2% van de uitstoot ten opzichte van 1990 of gemiddeld 87,0 miljoen ton CO₂-equivalenten gedurende de periode 2008-2012). Voor de periode 2011-2014 wordt verwacht dat de uitstoot opnieuw zou toenemen met gemiddeld 0,9% per jaar.

De Vlaamse administratie²², die rekent met een technisch-economisch bottom-up model, verwacht dat de realisatie van de Kyotodoelstelling weliswaar dichterbij komt²³, maar zij schat de gemiddelde uitstoot in de Kyoto-periode op 84,2 Mton per jaar. Dat is slechts 3,2% onder het 1990-niveau.

Daarbij moet opgemerkt worden dat de realisatie van de Vlaamse Kyotodoelstelling niet afgetoetst wordt op de totale emissies, maar op de vraag of de werkelijke non-ETS-emissies (vooral gebouwen en verkeer) gelijk of lager liggen dan de 45,6 miljoen ton beschikbare emissierechten voor non-ETS sectoren, eventueel aangevuld met flexibiliteitsmechanismen²⁴. Deze non-ETS-emissies zijn minder dan de ETS-emissies onderhevig aan de gevolgen van de recessie en zullen naar verwachting stijgen van 43,8 Mton in 2007 naar 47,4 Mton in de periode 2008-2012²⁵. Dat betekent een reductiekloof van 1,8 miljoen ton per jaar of 8,9 Mton voor de periode. Deze kloof zou overbrugd worden met flexibiliteitsmechanismen: de aankoop van 5 miljoen emissierechten zou budgettair al voorzien zijn.

Voor *andere milieu-indicatoren* zijn in Vlaanderen nog geen berekeningen van het effect van de crisis gemaakt. Op basis van rapporten over de situatie in andere landen (bijv. Nederland) kan worden verwacht dat de recessie in 2009 en 2010 tot een daling van meerdere soorten emissies leidt, onder andere voor NH₃ en PM₁₀, NMVOS, NO_x en SO₂. De afname van de emissies varieert sterk tussen sectoren en per stof. De grootste afname zou plaatsvinden in de industrie. De mate waarin dat in de statistieken terug te vinden is, hangt samen met de vraag

²² VORA08: Voortgangsrapport 2008 van het Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012

²³ Het effect van de crisis werd niet afzonderlijk becijferd. De prognoses werden aangepast aan de groeiverwachtingen gebaseerd op OESO-outlook met een groeivertraging in 2008, een lichte recessie in 2009, een lichte groei in 2010 en daarna een stabilisatie op ongeveer 2% BNP/jaar, maar ook aan nieuwe inschattingen voor de evolutie van de energieprijzen, bevolkingsvooruitzichten en op basis van de meest recente informatie in verband met de uitvoering en het ambitieniveau van de beleidsmaatregelen. Er gebeurde geen actualisatie van de emissieprognoses op basis van de lagere groeiverwachtingen.

²⁴ Immers, Vlaanderen heeft in het Vlaamse Toewijzingsplan CO₂-emissierechten 2008-2012 36,8 Mton rechten toegevoegd aan Vlaamse bedrijven die onder het Europees emissiehandelssysteem (ETS) vallen. Hierdoor is enkel nog de uitstoot van de niet-ETS-sectoren bepalend voor het realiseren van de Vlaamse Kyoto-doelstelling.

²⁵ Er zijn geen berekeningen beschikbaar over de impact van de aangepaste groeiverwachtingen op de Vlaamse non-ETS-emissies. Er wordt evenwel aangenomen dat vooral in sectoren die sterk van de export afhankelijk zijn, zoals de staalindustrie en de petrochemie, de gevolgen van de recessie voor het productieniveau het duidelijkst merkbaar zijn (CPB/PBL-notitie: effecten van de kredietcrisis op klimaat- en energiebeleid, waarnaar ook VORA08 verwijst). Deze activiteiten vallen evenwel onder ETS, waardoor de werkelijke emissies van deze bedrijven geen gevolgen hebben voor de realisatie van de Kyoto-doelstelling.

De verwachte stijging van de Vlaamse non-ETS-emissies ten opzichte van 2007 houdt vooral verband met aannames rond klimatologische en demografische evoluties die vooral de emissies van de bouwsector zouden doen stijgen.

welke sectoren het zwaarst door de recessie getroffen worden en welk aandeel deze sectoren in de totale nationale emissies hebben.

4. Impact op de arbeidsmarkt: belangrijkste negatieve effecten moeten nog komen

De zwakke economische prestaties zijn en zullen niet zonder gevolgen blijven voor de arbeidsmarkt. *Gevreesd moet worden dat de negatieve impact in het najaar van 2009 en het voorjaar van 2010 nog zal toenemen.*

a) Internationale tendensen

Uit Tabel 33 blijkt dat de werkgelegenheid in de periode 2009-2010 zal dalen. Terwijl de VS en Japan harder worden getroffen in 2009, zal de afname van de werkgelegenheid in 2010 groter zijn in de EU en in de Eurozone. Spanje is een opvallende uitschieter in negatieve zin, terwijl van Duitsland, Nederland en België wordt verwacht dat de werkgelegenheid in 2010 nog sterker zal afkalven dan in 2009.

In Vlaanderen verwacht het Planbureau een dalende werkgelegenheid in 2009 (-0,7%), die in 2010 nog versterkt wordt (-1,0%). Over de periode 2011-2014 zou de werkgelegenheid in Vlaanderen gemiddeld met 0,9% toenemen.

De daling van de werkgelegenheid leidt tot een stijging van de werkloosheidsgraad. In de Eurozone bedraagt de werkloosheidsgraad in 2010 meer dan 11% van de beroepsbevolking: zie Tabel 34. In België overschrijdt de werkloosheidsgraad in 2010 de 10%-drempel (en zal volgens de definitie van het Planbureau²⁶ meer dan 14% bedragen). Ook in de VS stijgt de werkloosheidsgraad opvallend snel. Ook in Vlaanderen stijgt de werkloosheidsgraad (definitie: Planbureau) in 2009 tot 8,9%, en zou in 2010 meer dan 10% bedragen. In de periode 2011-2014 bedraagt de werkloosheidsgraad in Vlaanderen gemiddeld 9,7%.

Volgens de laatste schattingen van Eurostat²⁷ bedraagt de werkloosheidsgraad in de Eurozone in juli 2009 9,5% en in de EU27 9,0%, tegenover respectievelijk 7,5% en 7,0% in juli 2008. Dit is de hoogste werkloosheidsgraad voor de Eurozone sinds mei 1999 en voor de EU sinds mei 2005. Eurostat schat dat 21,794 miljoen mensen in de EU, waarvan 15,090 miljoen mensen in de Eurozone, in juli 2009 werkloos zijn. Vergeleken met juni 2009 kwamen er 225.000 werklo-

²⁶ Deze definitie neemt een aantal personen op die in de klassieke werkloosheidsstatistieken niet opgenomen worden, zoals 50+ werklozen niet meer opgeroepen door de RVA.

²⁷ Eurostat newsrelease euroindicators, 123/2009, 1 september 2009.

zen bij in de EU, waarvan 167.000 in de Eurozone. Sinds juli 2008 is de werkloosheid in de EU toegenomen met 5,111 miljoen mensen, waarvan 3,264 miljoen in de Eurozone.

Spanje (18,5%), Estland (13,3%), Ierland (12,5%), Letland (17,4%), Slovaakse (12%) en Litouwen (16,7%) hebben de hoogste werkloosheidsgraad; Nederland (3,4%), Oostenrijk (4,4%), Denemarken (5,9%) en Cyprus (5,5%) de laagste: zie Tabel 35. België scoort met een werkloosheidsgraad van 8,0% onder het EU27-gemiddelde van 9% (Eurozone: 9,5%). Vergeleken met een jaar geleden stijgt de werkloosheid het langzaamst in Duitsland (+0,5%) en Roemenië (+0,5%). De grootste stijgingen worden in Estland, Letland en Litouwen waargenomen. In België bedraagt de stijging +0,7%.

Mannen worden zwaarder getroffen dan vrouwen, en in de EU27 ligt de mannelijke werkloosheidsgraad op het niveau van deze van de vrouwen: de werkloosheidsgraad bij mannen in de Eurozone stijgt van 6,9% (EU27: 6,6%) in juli 2008 tot 9,3% (EU27: 9,1%) in juli 2009.

Bij de vrouwen bedraagt de werkloosheidsgraad in de Eurozone 9,8% (EU27: 9,0%) in juli 2009 tegenover 8,3% (EU27: 7,4%) een jaar eerder. In België bedraagt de mannelijke werkloosheidsgraad in juli 2009 7,6%, de vrouwelijke 8,5%. Met een jeugdwerkloosheidsgraad van 21,6% overschrijdt België het EU27-gemiddelde van 19,8% (Eurozone: 19,7%). Nederland heeft een jeugdwerkloosheidsgraad van slechts 6,6%.

b) Werkgelegenheid en werkzaamheidsgraad

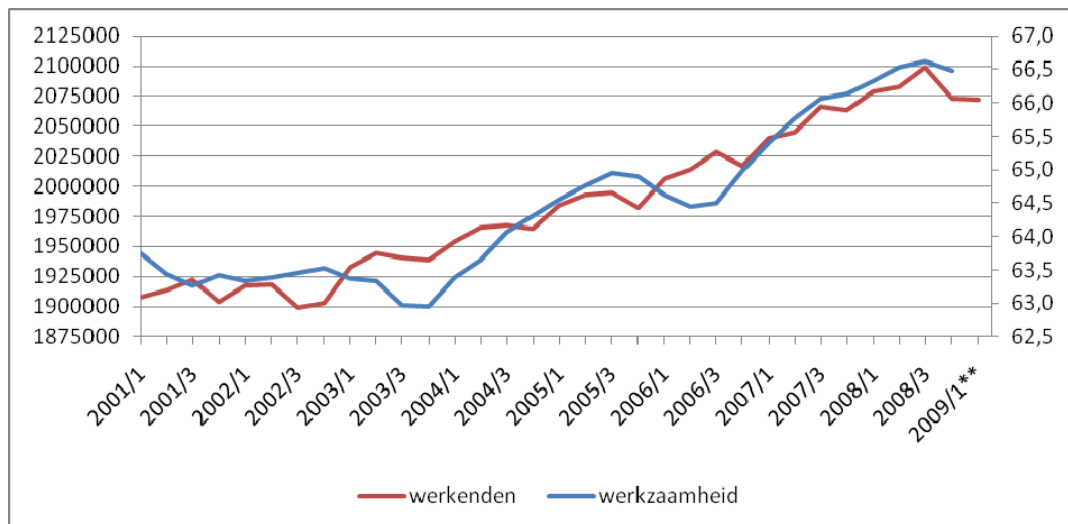
In het 4de kwartaal van 2008 bedraagt de globale werkzaamheidsgraad in Vlaanderen 66,5% (-0,1% tegenover het vorige kwartaal). Hiermee komt een einde aan een gestage groei begonnen in het 2de kwartaal van 2006 (64,4%). Op het ogenblik dat de crisis zich voor het eerst laat voelen (4de kwartaal 2008) is Vlaanderen nog een eind verwijderd van de tegen 2010 vooropgezette doelstelling, namelijk een werkzaamheidsgraad van 70%.

In dit 4de kwartaal van 2008 telt Vlaanderen 2.072.000 werknemers (-25.500 op kwartaalbasis). In het eerste kwartaal van 2009 daalt het aantal werknemers nog eens met -1.200²⁸. Dit is de eerste effectieve daling op jaarbasis: -0,3%. Het is van 2002 geleden dat een substantiële daling in de kwartaalcijfers op jaarbasis geregistreerd wordt.

Het Planbureau voorspelt – in lijn met de Belgische en Europese verwachtingen – dat in 2009 (-18.600 personen) en 2010 (-25.900 personen) de werkgelegenheid in Vlaanderen daalt. Vanaf 2011 wordt een beperkte maar wel groeiende heropleving verwacht: van +13.400 personen in 2011 naar +28.000 personen in 2014. Zie Tabel 36.

²⁸ Voor het 1ste kwartaal 2009 betreft het voorlopige cijfers (snelle ramingen) van de RVA.

Deze prognoses impliceren dat de werkzaamheidsgraad op jaarbasis met 1,5% daalt tegen 2010, terwijl in 2014 terug de werkzaamheidsgraad van 2008 bereikt wordt²⁹.

Figuur 13: Vlaanderen, aantal werkenden (linkeras) en werkzaamheidsgraad (rechteras), 2001-I tot 2009-II (bron: RVA en departement WSE)

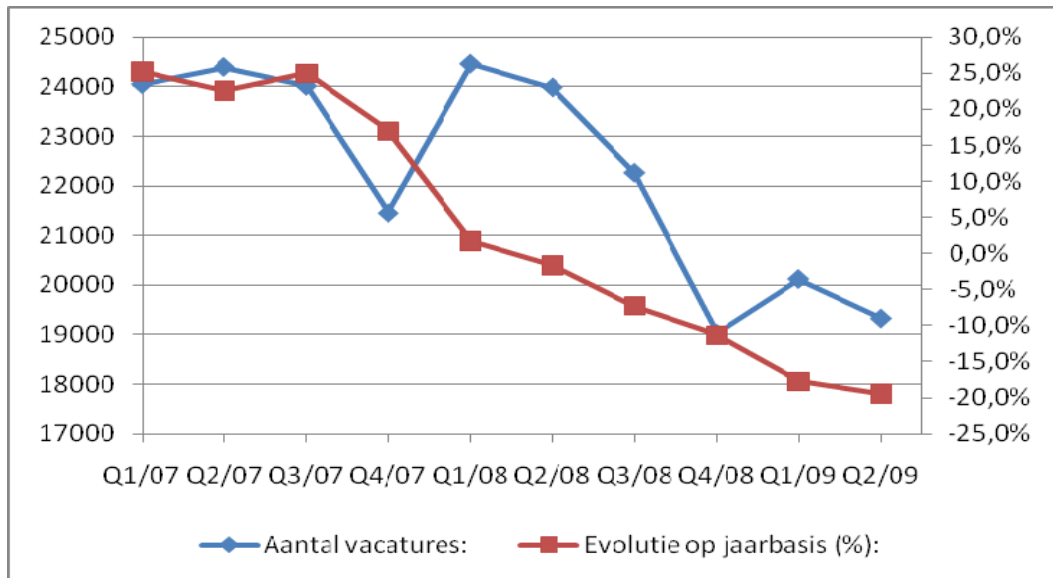
c) Vacatures

In het 2de kwartaal van 2009 ontvangt de VDAB maandelijks gemiddeld 19.323 vacatures. In vergelijking met het zelfde kwartaal in 2008 is dit bijna één vijfde minder (-19,4%) (zie Tabel 37). De daling (op jaarbasis) vangt aan in het tweede kwartaal van 2008, dus vroeger dan de meeste andere indicatoren, en neemt gestadig een grotere omvang aan. De evolutie op jaarbasis verduidelijkt dat de heropleving in het eerste kwartaal van 2009 een seizoenseffect is. Het aantal vacatures dat de VDAB ontvangt duikt vooral in het 3de en 4de kwartaal van 2008 naar beneden: zie Figuur 14. In een half jaar tijd vermindert op kwartaalbasis het gemiddeld aantal ontvangen vacatures met 15.000.

In zijn crisisrapport in samenwerking met de VDAB en het Steunpunt WSE maakt het departement WSE een analyse van het aantal ontvangen vacatures naar regio en naar sector: zie Tabel 37 en Tabel 39. Uit beide tabellen blijkt een grote, en vermoedelijk samenhangende, variatie naar regio en sector. De grootste daling wordt geregistreerd in de RESOCs Roeselare-Tielt, Meetjesland, Gent, Maasland, Mechelen en Antwerpen (minstens -20%), en de bedrijfstakken metaal, textiel, kleding en schoeisel, chemie, rubber en kunststof, transport en logis-

²⁹ Het Planbureau hanteert een andere omschrijving van actieve en niet-actieve bevolking dan het Steunpunt en het Departement WSE (bruggepensioneerden, ter beschikking gestelde leerkrachten, zeelieden...), waardoor lagere werkzaamheidscijfers ontstaan. Aangenomen mag worden dat het resultaat voor de evolutie van de werkzaamheidsgraad in beide benaderingen in hoge mate identiek is.

tiek, en hout- en meubelindustrie (minstens -50%). Dus: zoals verwacht voelen vooral de industriële werkgelegenheid en de regio's met veel industriële tewerkstelling de crisis.

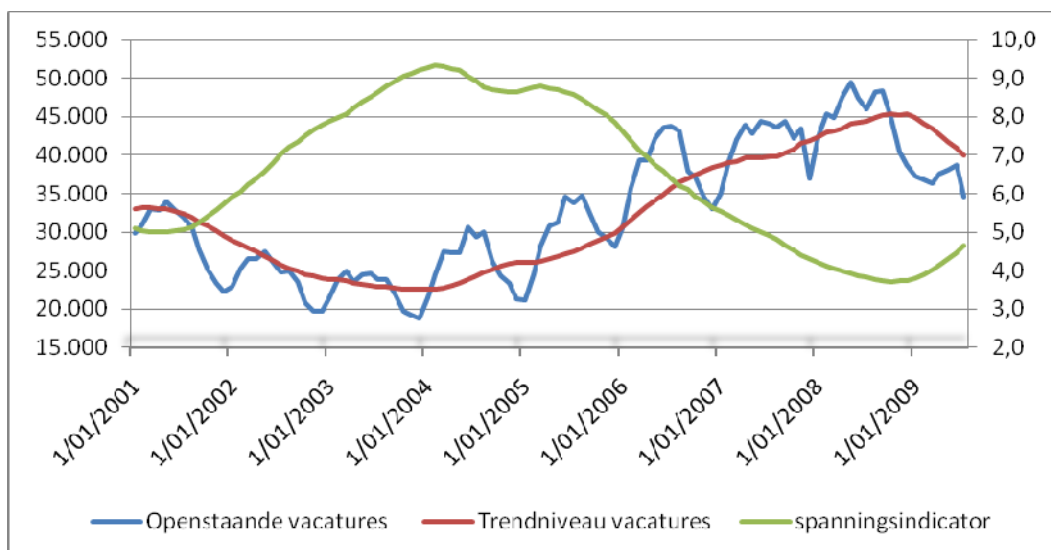
Figuur 14: Vlaanderen, gemiddeld aantal ontvangen vacatures (linkeras) en evolutie op jaarbasis (rechteras), 2007-I tot 2009-II (bron: departement WSE)

Een andere indicator is het aantal openstaande werkaanbiedingen. De VDAB telt eind juli 2009 34.560 openstaande werkaanbiedingen (exclusief interim). Dat is een kwart minder dan in dezelfde periode van 2008. De nominale daling wordt ingezet in oktober 2008 en duurt tot maart 2009. Na een stijging van het aantal vacatures in april tot juni 2009 wordt in juli opnieuw een daling vastgesteld.

Op jaarbasis (gecorrigeerd voor seizoensschommelingen en uitgedrukt in het trendniveau³⁰), ontstaat voor het eerst een daling in het aantal openstaande vacatures in november 2008. Een maand later is er een (zeer) beperkte heropleving, maar vanaf begin 2009 daalt het trendniveau maand na maand. Het daalt van 44.465 openstaande vacatures in juli 2008 naar 40.014 in juli 2009.

De spanningsindicator (aantal werklozen per openstaande vacature) maakt gezien de huidige situatie op de Vlaamse arbeidsmarkt een omgekeerde evolutie door. Sinds het dieptepunt van einde 2008 wordt een stijgende lijn waargenomen. In juli 2009 bedraagt de spanningsindicator 4,7. Ondanks de stijging van de laatste maanden is er, relatief gezien, nog steeds sprake van een beperkt aantal werkzoekenden per openstaande vacature.

³⁰ Het trendniveau is het voortschrijdend gemiddelde van de afgelopen twaalf maanden.

Figuur 15: Vlaanderen, aantal openstaande vacatures (linkeras), trendniveau openstaande vacatures (linkeras) en de spanningsindicator (rechteras), 2001 tot juli 2009 (bron: departement WSE)

Tenslotte: het is vandaag moeilijk om een uitspraak te doen over de impact van de crisis op de knelpuntberoepen. Elk voorjaar publiceert de VDAB-studiedienst de lijst van knelpuntberoepen (= beroepen waarvan de vacatures moeilijk ingevuld worden), van toepassing op het voorgaande jaar (post hoc). De recessie kort de lijst voor 2008 in, maar minder dan verwacht: de nieuwe lijst bevat 84 beroepenclusters met 204 beroepen. De impact van de crisis vertaalt zich in het voorjaar van 2009 (nog) niet in een grote afname van het aantal knelpuntberoepen (bron: nog niet gepubliceerd VDAB-rapport met een analyse van de knelpuntberoepen).

d) Uitzendarbeid

De Federgon-index geeft het niveau van de uitzendactiviteit weer in de onderzochte maand ten opzichte van de activiteit in de maand januari 1995 (basis 100), op basis van voor seizoeninvloeden gecorrigeerde cijfers: zie TABXX.

Deze index duikt naar beneden in het afgelopen jaar. De laatste drie maanden is wel sprake van een stabilisering. In juli 2009 bedraagt de index 187,17, zodat op jaarbasis het aantal uren uitzendarbeid met bijna een kwart vermindert (-23,42%), wat vooral veroorzaakt wordt door de arbeiders (bijna -30%). Bij de bedienden gaat het om een negatieve evolutie van -15%. De tewerkstelling van interim-arbeiders wordt gezien als een belangrijke voorlopende indicator van de evolutie op de arbeidsmarkt: juli 2009 registreert een (heel) beperkte stijging van 0,22% op maandbasis.

Regionale gegevens zijn slechts beschikbaar voor het 1ste kwartaal van 2009 (Tabel 31). Uit deze kwartaalgegevens blijkt dat de uitzendarbeid in Vlaanderen relatief gezien harder wordt

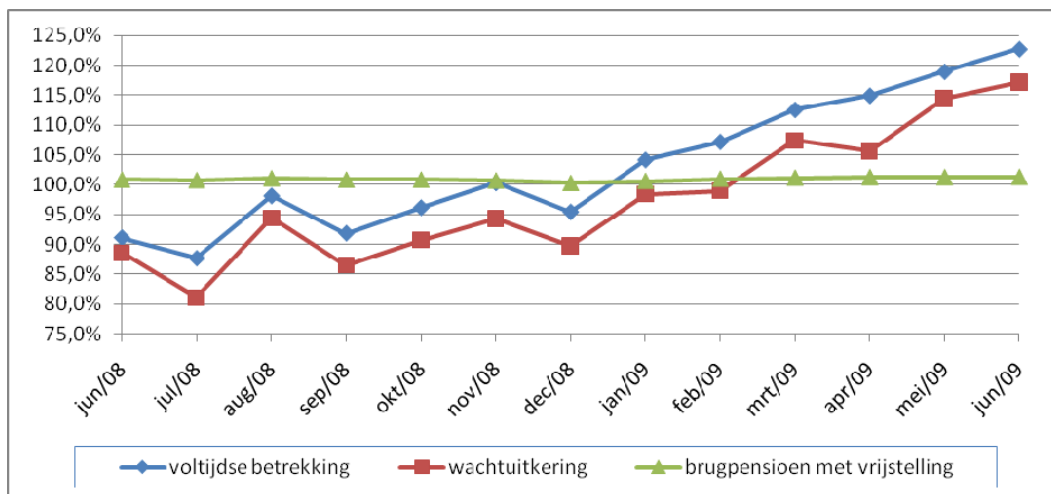
getroffen: de uitzendactiviteit kent er een sterke terugval (-26,9% gepresteerde uren op jaarbasis), wat in Brussel (-10,2%) en Wallonië (-22,7%) minder uitgesproken het geval is.

De activiteit in het bediendensegment loopt op jaarbasis terug met -10,3%, terwijl het arbeiderssegment liefst -36,4% daalt. Ook op kwartaalbasis loopt de activiteit terug (-3,5% tegenover 2008-IV). Niettegenstaande deze cijfers is de daling op kwartaalbasis in het 1ste kwartaal van 2009 minder scherp dan in de tweede helft van 2008.

e) Werkloosheid: RVA-gegevens

Het aantal RVA-werklozen na een voltijdse betrekking stijgt in het Vlaamse Gewest in een jaar tijd met bijna 23%, tot 139.988 in juni 2009: zie Tabel 41. Figuur 16 verduidelijkt dat pas begin 2009 een stijging op jaarbasis gerealiseerd wordt: januari 2009 is de eerste maand met meer RVA-werklozen op jaarbasis. De volgende maanden blijft het aantal RVA-werklozen stijgen. Belangrijk is dat de evolutie in het aantal vergoede werklozen duidelijk verschilt voor mannen en vrouwen. Bij de mannen zijn in juni 2009 bijna 35% werkzoekenden op jaarbasis bijgekomen, voor vrouwen blijft de groei 'beperkt' tot 10%.

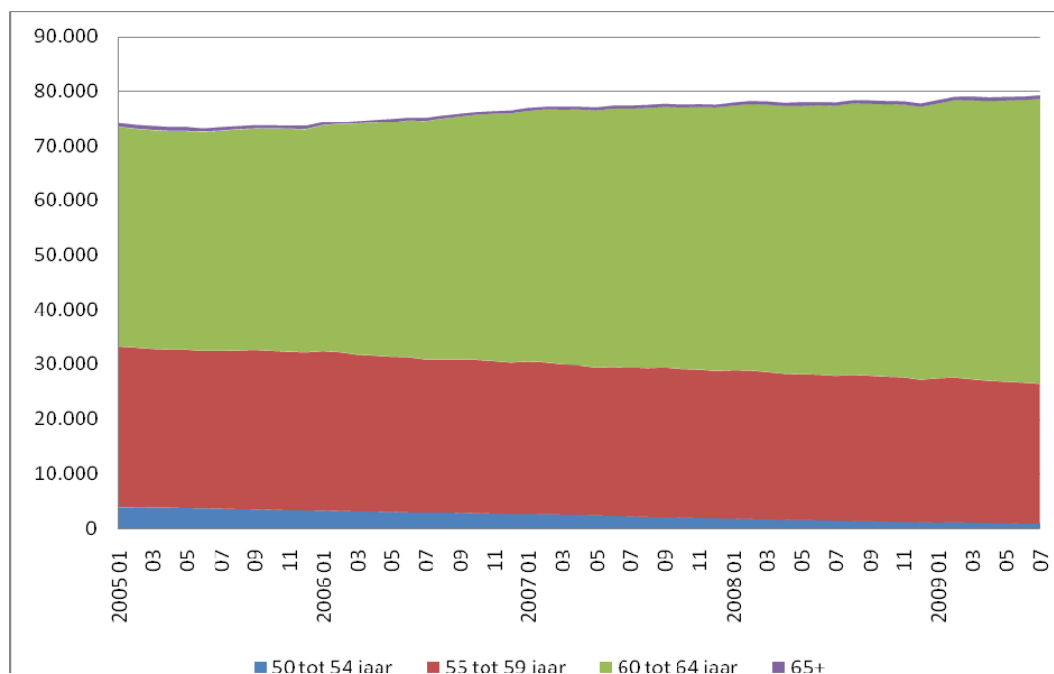
Voor het aantal personen met een wachtuitkering is pas in maart 2009 sprake van een stijging op jaarbasis. In juni zijn er 24.538 personen met een wachtuitkering (+17,2% op jaarbasis). Deze groep groeit wel minder snel dan de vergoede werklozen na een voltijdse betrekking.

Figuur 16: Vlaanderen, jaarevolutie op maandbasis van door de RVA vergoede werklozen, naar categorie (bron: RVA-website)

Een laatste grote groep van de 'door de RVA vergoede werklozen' zijn de bruggepensioneerden met een vrijstelling. Opmerkelijk is dat in deze groep op jaarbasis nauwelijks evolutie zit. In juli 2009 zijn er in het Vlaams Gewest 79.023 bruggepensioneerden (zie Tabel 42: +1200 personen op jaarbasis). De vrees dat de crisis zou leiden tot een instroom in dit stelsel is tot

heden in de cijfers slechts in zeer beperkte mate waar te nemen, al lijkt de afgelopen maanden de groei iets hoger.

Figuur 17: Vlaanderen, januari 2005 tot juli 2009, aantal bruggepensioneerden met vrijstelling, naar leeftijd (bron: RVA)

Voor de bruggepensioneerde met een vrijstelling naar leeftijd is de voorbije jaren wel een duidelijke evolutie waar te nemen³¹: zie Tabel 43. Tussen januari 2005 en juli 2009 daalt in Vlaanderen het aantal bruggepensioneerden 50 tot 54 jaar met -2.400 personen (van 3.912 naar 1.501 personen) en in de leeftijdsgroep 55 tot 59 jaar met een 3.000 personen (van 29.388 personen naar 26.439 personen). Bij de bruggepensioneerden ouder dan 60 is er dan weer een duidelijke stijging waar te nemen. (van 40.134 naar 49.414 personen = +9.300 personen). De instroom van bruggepensioneerden jonger dan 60 lijkt dus te dalen, terwijl de uitstroom van personen die reeds enige tijd in het stelsel aanwezig zijn nog op kruissnelheid dient te komen. Figuur 16 illustreert de leeftijdssamenstelling van de Vlaamse brugpensioenpopulatie.

Sinds het Generatiepact moeten personen die in aanmerking willen komen voor brugpensioen, gedurende 6 maand ingeschreven zijn in een tewerkstellingscel. De bruggepensioneerde moet zich ook inschrijven als werkzoekende bij de openbare dienst voor arbeidsbemiddeling en

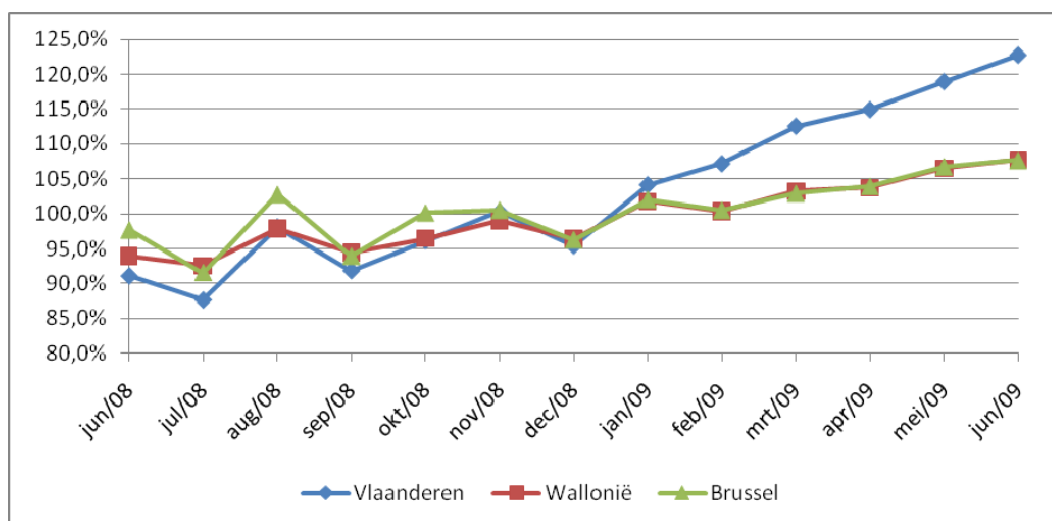
³¹ In hun analyse van het Generatiepact op het VBO-congres van 10 september 2009 komen Jan Vanthuyne en Tom Bevers (FOD WASO) tot een gelijkaardige conclusie. Zie: Jan Vanthuyne en Tom Bevers (2009): Het Generatiepact gewikt en gewogen. Zijn de doelstellingen bereikt? Facts and Figures. Brussel, FOD WASO, 10 september 2009.

beroepsopleiding. Het aantal personen in dit statuut verdubbelt in bijna een jaar (juli 2009: 1.225 personen): zie Tabel 44.

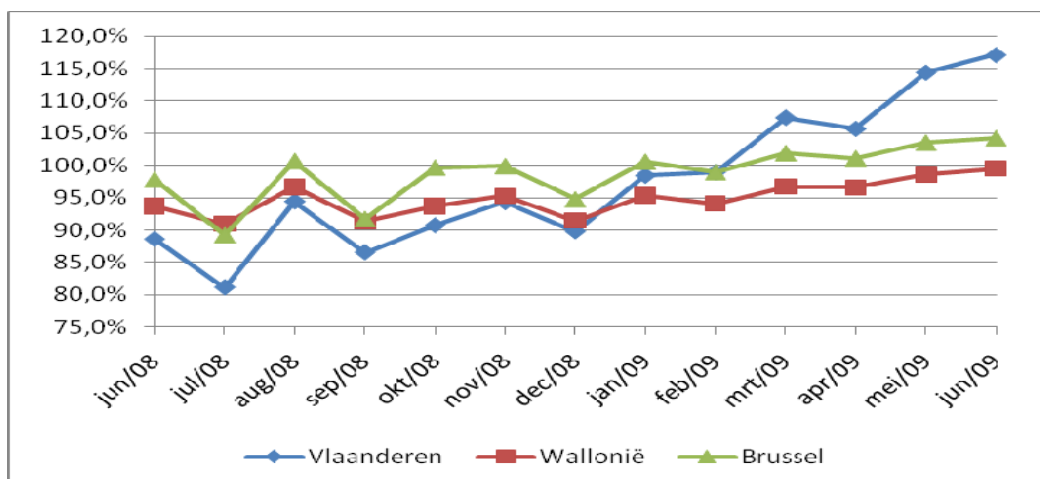
Het aantal 50+ers dat een RVA-vergoeding kreeg na een voltijdse betrekking stijgt op jaarbasis met 9% tot 43.861 in juni 2009. Een belangrijke groep van de oudere werklozen, onder meer die werklozen die ouder zijn dan 58 jaar, is vrijgesteld van inschrijving als werkzoekende. In juni 2009 omvat deze groep in het Vlaams Gewest 51.946 personen. De omvang van deze groep nam in één jaar tijd af met 8,5%.

De som van de vier bovenstaande categorieën van door de RVA vergoede werkloze 50+ers (na voltijdse betrekking, vrijgestelde oudere werklozen, brugpensioen zonder vrijstelling, brugpensioen met vrijstelling) komt voor het Vlaamse Gewest in juni 2009 uit op 176.055 personen. In vergelijking met juni 2008 is sprake van een beperkte stijging (+0,5%). Tot op heden is de groep van 50+ers niet opmerkelijk gestegen, het valt echter te verwachten dat ook deze groep niet zal ontsnappen aan de gevolgen van de crisis en minstens in absolute omvang zal stijgen. In het totaal van alle door de RVA vergoede werklozen, neemt de hierboven omschreven groep van 50+ers 56% in (juni 2009). In juni 2008 was dat 60,1%.

Vooraf vanaf januari 2009 evolueert de jaarlijkse groei op maandbasis in Vlaanderen in vergelijking met de andere gewesten opmerkelijk negatief: zie Figuur 18. Het aandeel van Vlaanderen in de totale Belgische populatie van werklozen stijgt van 39,3% in juni 2008 naar 42,4% in juni 2009. Dit wijst erop dat de crisis in Vlaanderen relatief gezien een grotere impact heeft.

Figuur 18: België, jaarevolutie op maandbasis van het aantal RVA-werklozen na een voltijdse betrekking, naar gewest (bron: RVA-website)

Figuur 19: België, jaarevolutie op maandbasis van het aantal personen met een RVA-wachttuitkering, per gewest (bron: RVA-website)

Ook voor de personen met een wachttuitkering (zie Figuur 19) wordt een gelijkaardig verschil naar gewest waargenomen. Ook hier is de maandgroei op jaarbasis in de eerste maanden van 2009 veel opmerkelijker in Vlaanderen. Het aandeel van Vlaanderen in de totale groep stijgt van 19,1% naar 21,6%.

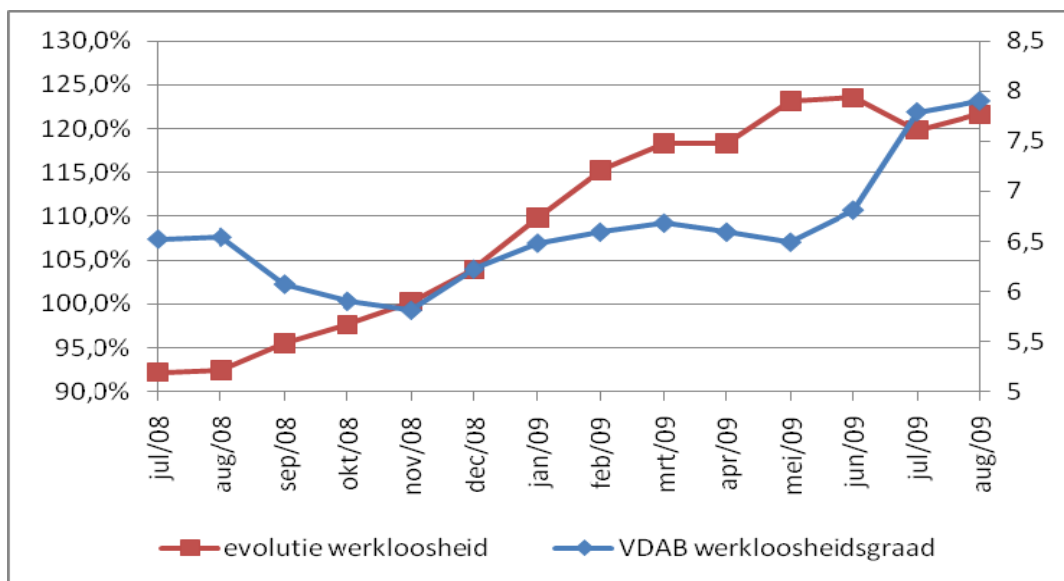
f) Werkloosheid: VDAB-gegevens

In augustus 2009 telt Vlaanderen 226.899 niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij de VDAB, wat resulteert in een werkloosheidsgraad van 7,90%. In augustus 2009 zijn er 39.820 niet-werkende werkzoekenden (nwwz) meer op jaarbasis (+21,6%): zie Tabel 45.

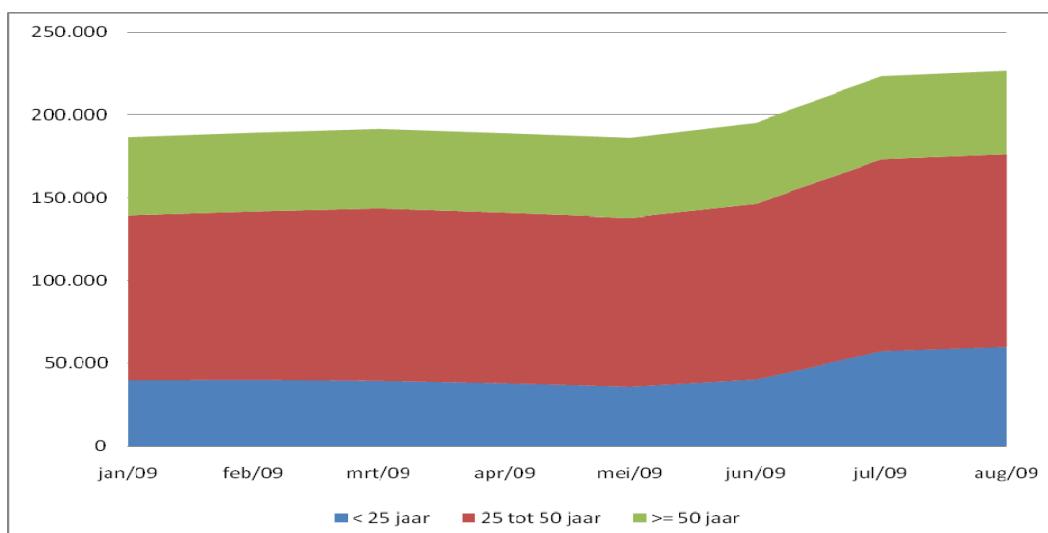
In de VDAB-gegevens wordt de crisis iets vroeger zichtbaar dan in de RVA-gegevens. In december 2008 is er voor het eerst een stijging op jaarbasis. De volgende maanden neemt de stijging op jaarbasis steeds grotere proporties aan, met als piek juni 2009 (+23,5%). In juli 2009 ligt de stijging op jaarbasis voor het eerst weer iets lager, maar deze dalende trend wordt in augustus niet bevestigd.

In absolute cijfers is juli 2009 een symbolische maand: voor het eerst kent Vlaanderen weer meer dan 200.000 nwwz. In september 2007 was Vlaanderen onder die grens van 200.000 werklozen gedoken. Momenteel telt Vlaanderen een kleine 40.000 werklozen minder dan in augustus 2005 (265.845 nwwz, slechtste augustusmaand in dit decennium). Dit uit zich in de VDAB-werkloosheidsgraad: in juli 2009 maakt de werkloosheidsgraad een enorme sprong naar 7,8%. Deze trend wordt in augustus 2009 bevestigd. Dit blijft wel een stuk lager dan de werkloosheidsgraad van augustus 2005 (9,6%).

Conform de analyse in SERA 2007 toont Figuur 21 aan dat de jongeren de barometer van de Vlaamse arbeidsmarkt vormen. De jaarevolutie voor jongeren op maandbasis heeft twee maand voorsprong op die van de 25- tot 50-jarigen. Bovendien zijn jongeren niet enkel het eerste slachtoffer, zij zijn ook het grootste slachtoffer van de huidige crisis. In augustus 2009 zijn 59.961 nwwz jonger dan 25 jaar (+25% op jaarbasis). Dit resulteert in een VDAB-werkloosheidsgraad voor jongeren van 20,7%, wat het midden houdt tussen juli 2008 (15,8%) en de piek van juli 2003 (25,3%).

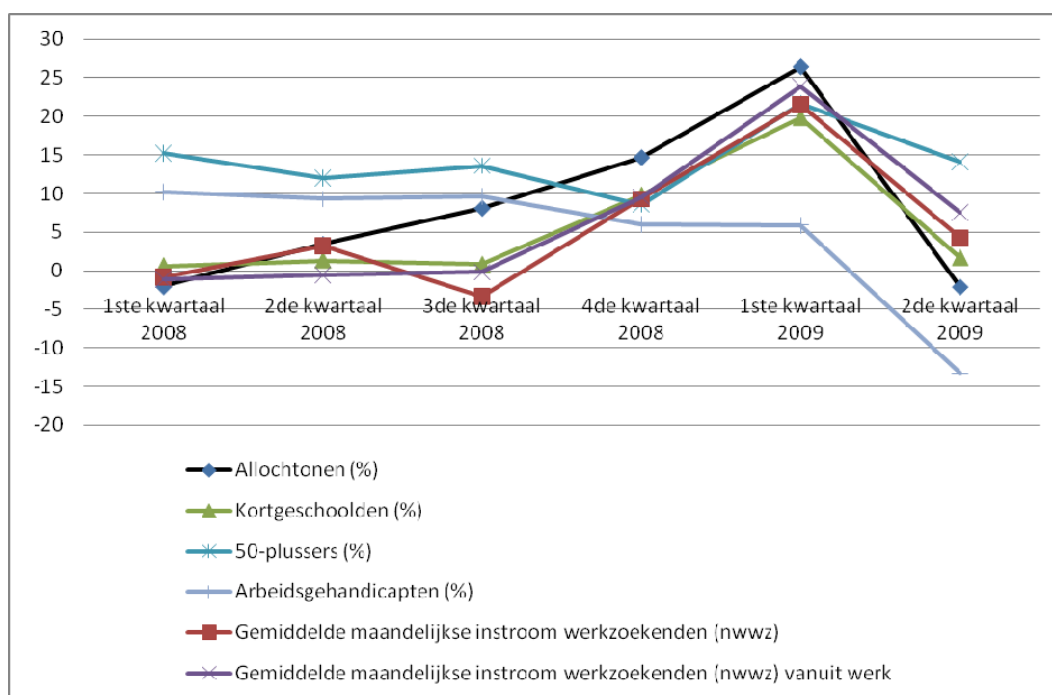
Figuur 20: Vlaanderen, jaarevolutie op maandbasis van het aantal nwwz (linkeras) (100% = november 2008) en evolutie in de werkloosheidsgraad (rechteras) (bron: VDAB, Arvastat)

Figuur 21: Vlaanderen, januari tot augustus 2009, aantal nwwz naar leeftijd (bron: VDAB)

De jongeren vormen eveneens de belangrijkste stijging bij de langdurig werklozen (> 2 jaar werkloos) (+18% tussen januari en augustus 2009), al blijft hun absolute aantal eerder beperkt (-25 jaar: 2.700 personen; 25 tot 50 jaar: 18.000 personen; 50+: 27.600 personen, allen in augustus 2009): zie Tabel 45. Het aantal langdurig werklozen stijgt minder snel dan het totaal aantal langdurig werklozen: het zijn immers vooral de nieuwe werklozen (< 1 jaar werkloos) die de grote stijging van de recente werkloosheid uitmaken. Opvallend is de concentratie van nwwz in de belangrijkste Vlaamse steden: zie Tabel 47 (een kleine 40% in de 15 belangrijkste steden).

Het aantal nwwz is de resultante van een aantal stromen. Bepalend zijn het aantal mensen dat de transitie maakt naar werk (uitstroom uit werkloosheid) en het aantal mensen dat in de werkloosheid instroomt (transitie van werk, schoolverlaters, opnieuw actieven). In het eerste kwartaal 2009 maken 21.452 nwwz (+23,9% op jaarbasis) de transitie van werk naar werkloosheid, 17.908 (+10,7%) doen het omgekeerde en gaan dus aan de slag. Een aantal specifieke effecten dient hierbij in rekening gebracht, zoals minder transitie van werk naar werk (dus niet enkel meer ontslagen, mensen vinden minder snel een nieuwe job) en de aanpak van de VDAB om ontslagen personen zeer snel vacatures voor te stellen (bijvoorbeeld: actie DirectT).

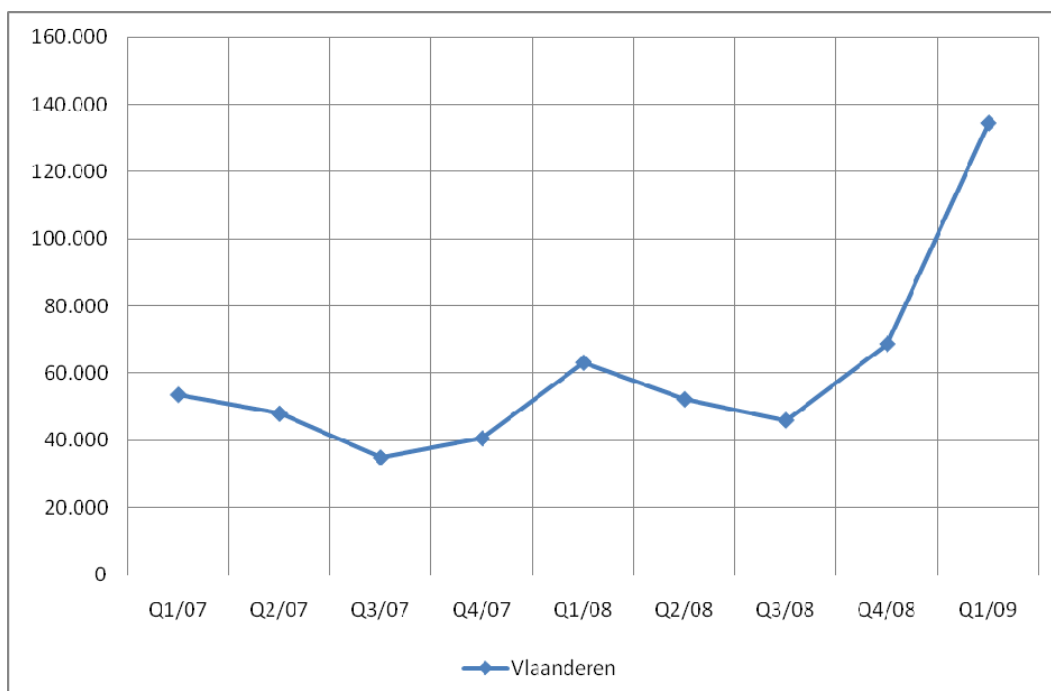
Figuur 22: Vlaanderen, 2008-I tot 2009-II, aantal nwwz dat instroomt uit werk, naar kansengroep, groeicijfers op jaarbasis (Q / Q - 4) (bron: departement WSE)

Figuur 22 geeft de instroom in de werkloosheid uit werk weer, opgedeeld naar kansengroepen. Behalve voor kortgeschoolden is de evolutie voor de kansengroepen op jaarbasis in de eerste drie kwartalen van 2008 negatiever dan voor de volledige groep.

Vooraf bij personen van allochtone afkomst (niet-EU15) wordt een sterke aangroei opgetekend. Deze groep stijgt van 38.025 in augustus 2008 tot 48.697 personen in augustus 2009 (+28%; alle werklozen: +21%). De verklaring is wellicht dat deze niet-EU-15-groep vaker dan gemiddeld in tijdelijke contracten en uitzendwerk is tewerkgesteld, oververtegenwoordigd is in crisisgevoelige sectoren en veel jongere mensen omvat (die in tijden van crisis moeilijker aan een baan geraken). Het aantal werkzoekenden met een arbeidshandicap neemt 'slechts' in beperkte mate toe, ondanks het feit dat ook de beschutte werkplaatsen door de crisis sterk getroffen zijn. Ook bij de 50-plussers merken we 'slechts' een beperkte stijging (cijfers: Arvastat VDAB). Voor alle kansengroepen daalt in het tweede kwartaal van 2009 de groei op jaarbasis.

g) Tijdelijke werkloosheid

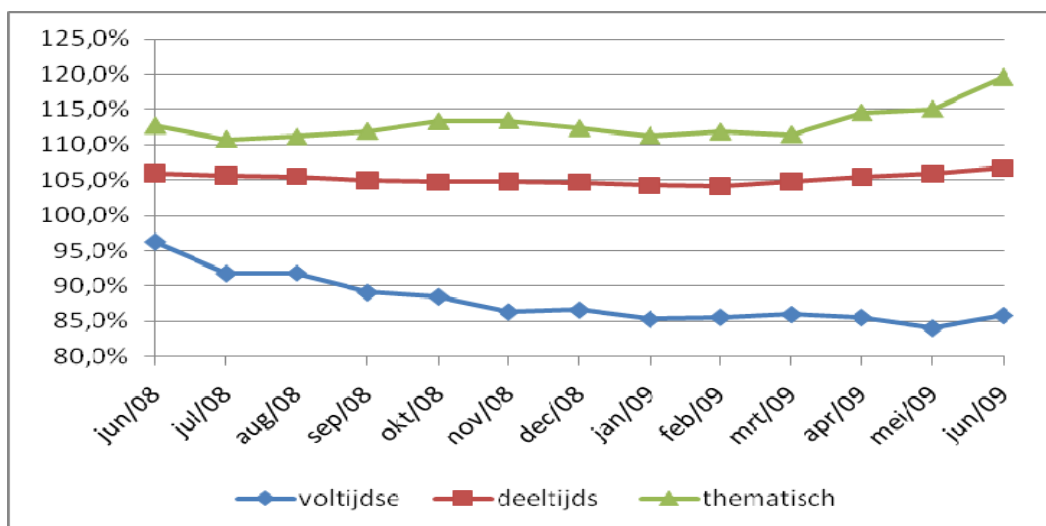
Het aantal tijdelijke werklozen vormt één van de eerste indicaties voor de weerslag van de crisis op de Vlaamse arbeidsmarkt. Een werknemer kan tijdelijk werkloos gesteld worden om vier redenen: 1/ overmacht, 2/ collectieve jaarlijkse vakantie, 3/ technische stoornis, slecht weer, economische oorzaken, en 4/ staking of lock out. In het Vlaams Gewest worden eind juni 2009 143.482 tijdelijk werklozen vergoed door de RVA (meer dan een verdubbeling op jaarbasis). Opvallend is het volatiele karakter: zie Tabel 46. In november 2008 stijgt het aantal tijdelijk werklozen voor het eerst duidelijk. De daling in december wordt opnieuw gevolgd door een significante stijging in de wintermaanden.

Figuur 23: Vlaanderen, 2007-I tot 2009-I, tijdelijke werkloosheid om economische redenen (bron: Departement WSE)

De tijdelijke werklozen omwille van economische redenen vormen één van de vier categorieën. Figuur 23 toont de evolutie van het gemiddeld aantal tijdelijke werklozen om economische redenen voor het eerste kwartaal van 2007 tot het eerste kwartaal van 2009. De stijging in het eerste kwartaal 2009 is meer dan opmerkelijk: bijna een verdubbeling in vergelijking met het vorige kwartaal. Dit verklaart in belangrijke mate de eerste substantiële stijging bij de globale groep van tijdelijke werklozen. Een belangrijke vraag is dan ook in welke mate deze groep van tijdelijke werklozen effectief aan de slag zal kunnen blijven. Indien dit niet gebeurt, zal dit zijn weerslag hebben op de evolutie van de populatie werklozen.

De sectorale analyse van de evolutie in de tijdelijke werklozen omwille van economische redenen toont een duidelijke differentiatie: zie Tabel 48. In een aantal sectoren verdrievoudigt of verviervoudigt het aantal tijdelijk werklozen, met de vervaardiging van producten uit staal als koploper. In andere sectoren is de evolutie minimaal. Men dient wel in gedachten te houden dat tijdelijke werkloosheid omwille van economische redenen in deze periode enkel mogelijk was voor arbeiders, wat één van de verklaringen voor de sectorale verschillen vormt. Pas vanaf juli 2009 kan tijdelijke werkloosheid omwille van economische redenen voor bedienden. De subregio's evolueren met verschillende snelheden: zie Tabel 49. In een deel van de provincie Limburg (Maasland, Midden Limburg en Zuid-Limburg) is er minimaal sprake van een verdriedubbeling. In de Resoc's Brugge en Oostende is de stijging beperkter. De spreiding is te verklaren door de economische activiteit die de regio kenmerkt en de mate waarin er arbeiders dan wel bedienden tewerkgesteld zijn.

Figuur 24: Vlaanderen, jaarevolutie op maandbasis voor de verschillende stelsels van aanpassing van de arbeidstijd, juni 2008 tot juni 2009 (bron: RVA-website)

h) Tijdskrediet en loopbaanonderbreking

Op federaal niveau bestaan meerdere stelsels die de mogelijkheid bieden om de beroepsactiviteiten geheel of gedeeltelijk tijdelijk stop te zetten: het algemeen stelsel van tijdskrediet (privé), de loopbaanonderbreking (overheid) en de thematische verloven. Alle drie stelsels kunnen voltijds of deeltijds opgenomen worden. In juni 2009 maakten 178.978 inwoners van het Vlaams Gewest gebruik van één van deze stelsels (+7,6% op jaarbasis): zie Tabel 50.

De grafiek brengt de evolutie voor tijdskrediet en loopbaanonderbreking samen, opgedeeld naar voltijds of deeltijds. Voor de thematische verloven is geen opdeling naar intensiteit (voltijds/deeltijds) beschikbaar. Het aantal personen met voltijdse loopbaanonderbreking daalt duidelijk (juni 2009: -14,2% op jaarbasis). Deze daling ontwikkelt zich geleidelijk in het afgelopen jaar.

Het aantal personen dat de loopbaan deeltijds onderbreekt, stijgt dan weer. Deze stijging is constant: iedere maand ligt het aantal ongeveer 5% hoger dan dezelfde maand in het jaar voordien. In de periode tussen maart en juni 2009 stijgt het aantal thematische verloven significant: in juni ligt het aantal bijna 20% hoger dan het jaar voordien.

5. Collectieve verarming en impact op sociale inclusie

De crisis heeft ongetwijfeld een impact op het inkomen van huishoudens (collectieve verarming), al zijn de gegevens vandaag beperkt om de draagwijdte te duiden. Voor de impact op de meest kwetsbare groep van de samenleving, namelijk mensen die leven in armoede of balanceren op de armoedegrens, ontbreken vandaag eveneens de gegevens. Op basis van de beschikbare reeksen, zoals schuldenlast, hulp- en bijstandsregelingen of modulering van toegang tot nutsvoorzieningen, kan slechts op exemplarische wijze de impact van de crisis op de mensen aan de onderkant van de samenleving geduid worden.

a) Impact op het inkomen van huishoudens

Aangezien inkomensstatistieken gebaseerd zijn op fiscale gegevens die in belangrijke mate post hoc verzameld worden (= na afloop van het kwartaal of jaar waarvoor de belasting of bijdrage verschuldigd is), zijn vandaag weinig gegevens voorhanden om de collectieve verarming door de crisis in kaart te brengen. Het meest bruikbare element vandaag lijken de ge-

schatte inkomensstatistieken op Belgisch niveau³², opgemaakt door het Planbureau voor de middellange termijnvoorspellingen (HERMES, mei 2009): zie Tabel 7.

Voor 2009 verwacht het Planbureau dat het reële beschikbare inkomen van huishoudens (na aftrek van de vandaag zeer beperkte inflatie) met 2,2% stijgt, en pas in 2010 met -0,1% daalt. Verschillende tendensen komen bij de onderliggende componenten tot uiting.

De totale loonmassa stijgt in 2009 met 0,1% (privésector: -0,1%; overheid: 4,3%) en daalt in 2010 met -0,7% (privésector: -1,3%; overheid 0,6%). Het netto inkomen uit vermogen (na herinvesteringen) daalt in 2009 met -1,6% en in 2010 met -7,6%. Verwacht wordt dat het totaal aan sociale zekerheidsbijdragen in 2009 met 1,3% (in reële termen) groeit, terwijl de totale uitgaven met 5,7% toenemen. Voor 2010 wordt nog een groei van de bijdragen van 0,1% verwacht, terwijl de uitgaven met 2,5% toenemen. Tenslotte: het geschatte totaal aan belastingen op inkomen en vermogen van huishoudens daalt in 2009 met -1,8% en in 2010 met -0,8%. Men hoeft geen specialist in de overheidsrekeningen te zijn om te beseffen dat een aantal budgettaire tegenstellingen in deze cijfers aanwezig zijn.

Een hogere overheidsschuld per hoofd van de bevolking is eveneens een vorm van collectieve verarming, aangezien deze schuld (zeker op langere termijn) steeds een impact heeft op het netto inkomen van huishoudens. Ongetwijfeld stijgt de overheidsschuld per hoofd van de bevolking aanzienlijk in de komende jaren, al wordt de exacte evolutie³³ uiteraard nog beïnvloed door het huidige en komende begrotingsbeleid van de verschillende overheden in dit land. We nemen de meest recente ramingen van de Hoge Raad voor Financiën (globaal geactualiseerd begrotingstraject bij ongewijzigd beleid, september 2009) als uitgangspunt: zie Tabel 8.

Per hoofd van de bevolking stijgt de totale overheidsschuld van een € 28.900 in 2008 naar € 34.900 in 2011 (lopende prijzen), dus een stijging met 21%. Per hoofd van de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15 tot 64 jaar) stijgt deze variabele van € 44.000 naar € 53.400 in dezelfde periode, wat eveneens een stijging van 21% inhoudt.

³² De Regionale Rekeningen opgemaakt door het Instituut voor de Nationale Rekeningen geven informatie over het inkomen van huishoudens op regionaal niveau, maar de meest recente gegevens vandaag hebben betrekking op 2006.

³³ De totale overheidsschuld (= van alle overheden in dit land, van gemeentes tot de federale staat) is afgeleid uit het meest recente rapport van de Hoge Raad voor Financiën. In dit rapport is de schuldgraad (overheidsschuld in% van het BBP) enkel in grafische vorm, en niet in een tabel weergegeven, zodat de berekening niet van exacte gegevens kan vertrekken. Ook op de websites van het Planbureau en het Ministerie van Financiën lijken bij het afsluiten van dit rapport geen details over de geschatte totale overheidsschuld in de nabije toekomst beschikbaar te zijn.

Hoge Raad van Financiën, afdeling "Financieringsbehoeften van de Overheid" (2009): Begrotingstrajecten op korte en middellange termijn voor het Aangepaste Stabiliteitsprogramma 2009-2012. Brussel, Hoge Raad voor Financiën, september 2009.

b) Wanbetalingen

Het aantal kredietnemers met een betalingsachterstand stijgt in Vlaanderen tussen einde 2008 en juni 2009 tot 137.851 personen (+2.146 personen, +1,58%): zie Tabel 52. Einde 2008 kampt één op twintig kredietnemers uit Vlaanderen met een betalingsachterstand (5,1%), terwijl dit voor kredietnemers uit Wallonië en Brussel oploopt tot bijna één op tien (respectievelijk 9,3% en 9,8%). In verhouding tot de meerderjarige bevolking bedraagt het aandeel van kredietnemers met een betalingsachterstand in Wallonië 5,7%, in Brussel 4,9% en in Vlaanderen 2,7%.

In de eerste helft van 2009 wordt een relatief sterke toename van het aantal wanbetalers vastgesteld in de arrondissementen Turnhout en Eeklo. De arrondissementen Roeselare, Ieper, Diksmuide en Dendermonde kennen een afname van het aantal wanbetalers.

c) Collectieve schuldenregeling

Personen geconfronteerd met overmatige schuldenlast of ernstige financiële moeilijkheden kunnen een beroep doen op de procedure van collectieve schuldenregeling (wet van 5 juli 1998). De Centrale voor Kredieten aan Particulieren bij de Nationale Bank is belast om gegevens over deze regelingen te centraliseren.

Tussen eind 2008 en 30 juni 2009 neemt het aantal personen met collectieve schuldenregeling in Vlaanderen fors toe, tot 43.141 personen (+1.944 personen, +4,72%). Tussen de gerechtelijke arrondissementen worden opmerkelijke verschillen genoteerd: van een toename met bijna 9% in Oudenaarde tot een status quo in Veurne: zie Tabel 53.

Van de personen die eind 2008 een collectieve schuldenregeling aanvragen heeft iets meer dan 2/3 één of meerdere betalingsachterstanden. Dit betekent dat de overige 1/3 een beroep doen op deze procedure zonder dat ze met een achterstallige kredietovereenkomst geregistreerd zijn. De problematiek van de overmatige schuldenlast beperkt zich met andere woorden niet tot het krediet: consumenten kampen immers vaak ook met andere betalingsmoeilijkheden, zoals schulden met betrekking tot gezondheidszorg, energiefacturen, telefoon, huur of fiscale schulden.

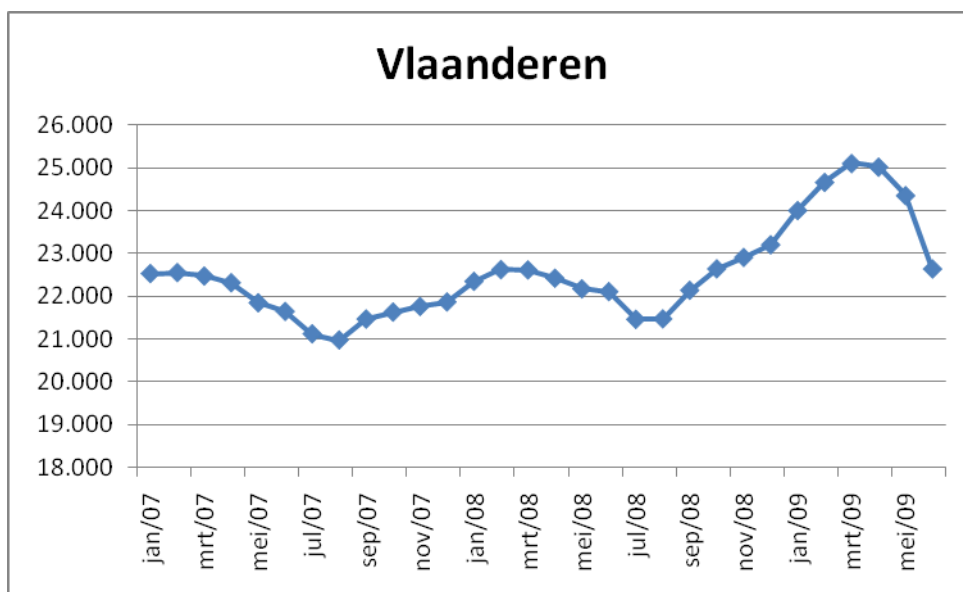
d) Recht op maatschappelijke integratie

Het recht op maatschappelijke integratie (RMI) wordt geconcretiseerd door twee aspecten: het verstrekken van het leefloon, al dan niet gepaard met een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie, en het aanbieden van aangepaste tewerkstellingsondersteuning.

(1) Leefloon

Het leefloon is een minimuminkomen voor mensen die niet over toereikende bestaansmiddelen beschikken, noch er aanspraak op kunnen maken, noch in staat zijn deze hetzij door eigen inspanningen, hetzij op een andere manier te verwerven.

De ontwikkeling van de financieel-economische crisis wordt rechtstreeks afgelezen uit de grafiek met het aantal gerechtigden op een leefloon. De cijfers wijzen op een forse toename van het aantal gerechtigden in Vlaanderen vanaf juli 2008 tot april 2009 (+3.573; + 17%). De evolutie in dezelfde periode één jaar voordien wijst op een veel kleinere schommeling. Na april 2009 kondigt zich een daling aan, al dienen de meest recente cijfers voorzichtig geïnterpreteerd (gebrek aan gegevens).

Figuur 25: Vlaanderen, aantal gerechtigden op een leefloon, januari 2007 tot juni 2009 (bron: POD Maatschappelijke integratie)

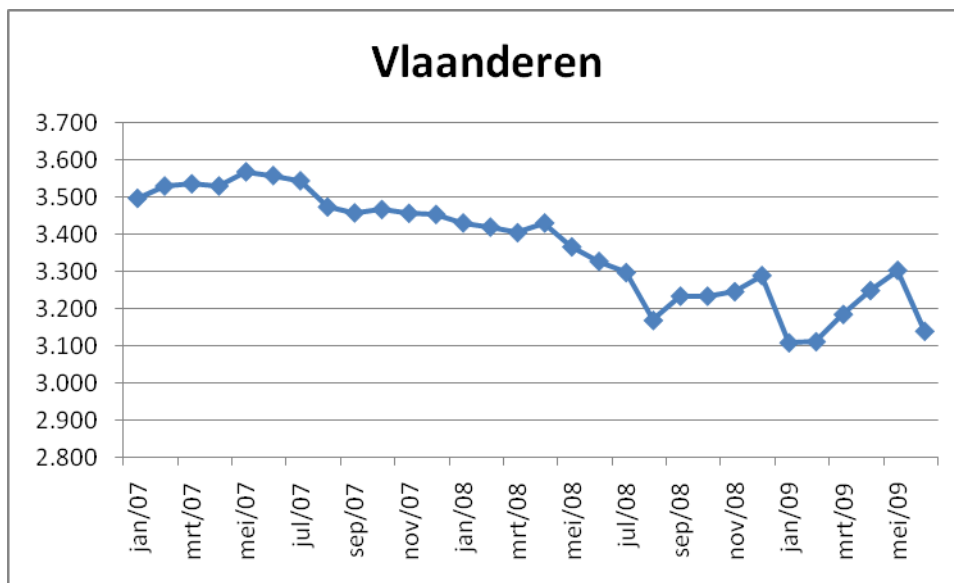
(2) Tewerkstellingsondersteuning

De tewerkstellingsmaatregelen omvatten drie types:

1° Tewerkstelling als een vorm van maatschappelijke dienstverlening, waarbij het OCMW een baan bezorgt aan iemand die uit de arbeidsmarkt is gestapt of gevallen, met als doel deze terug in te schakelen in het stelsel van sociale zekerheid en in het arbeidsproces. Het OCMW ontvangt een subsidie van de federale overheid voor de duur van de tewerkstelling en geniet als werkgever van een vrijstelling van werkgeversbijdragen.

2° Wanneer het OCMW voor het tewerkstellen van zijn gerechtigden samenwerkt met een privé-werkgever, ontvangt het van de federale overheid een toelage voor de omkadering en eventuele opleiding van de tewerkgestelde persoon (omkaderings- en opleidingspremie).

3° De activeringsmaatregelen waarvoor het OCMW een financiële tussenkomst kan toekennen.

Figuur 26: Vlaanderen, recht op maatschappelijke integratie, aanwending tewerkstellingsmaatregelen (bron: POD Maatschappelijke integratie)

Het "succes" van tewerkstellingsmaatregelen ligt in de periode voor het uitbreken van de crisis op een beduidend hoger niveau. Het 1ste kwartaal van 2009 vormt een dieptepunt in de aanwending van het instrumentarium, en dus een spiegelbeeld van het aantal gerechtigden op een leefloon. Met andere woorden: door de crisis daalt het aantal moeilijk inzetbare werkzoekenden dat op de arbeidsmarkt wordt ingeleid.

e) Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)

De inkomensgarantie voor ouderen is een financiële hulp voor ouderen (vanaf 65 jaar) die niet over voldoende middelen beschikken. Vooraleer de IGO wordt toegekend, worden de inkomsten onderzocht (pensioen, kadastraal inkomen, beroepsinkomen, roerende inkomsten...). Zie Tabel 54. Tussen januari 2007 en januari 2009 stijgt het aantal IGO's in Vlaanderen met 18%.

f) Energiearmoede-indicatoren

TABXX geeft de evolutie van klanten bij elektriciteits- en gasmaatschappijen die bij de netbeheerder (sociale leverancier) terecht komen nadat hun contract is opgezegd wegens wanbetaling. Vanaf juli 2008 wordt een gestage stijging vastgesteld, zowel absoluut als relatief. Voor elektriciteit groeit het aantal huishoudens met meer dan een kwart sinds juli 2008 (+13.888). Ook voor gas groeit het aantal wanbetalers in dezelfde periode met een kwart: van 37.144 naar 46.414 (+9.270).

Als voorlopige conclusie: vandaag kan men zich slechts gedeeltelijk een beeld vormen van de impact van de crisis op de levensomstandigheden. Indicaties maken wel duidelijk dat meer mensen dan voorheen geconfronteerd worden met vormen van sociale uitsluiting en onvoldoende middelen hebben om volwaardig te leven.

6. Impact op overheidsfinanciën: uitgangspositie wordt slechter en langdurige negatieve gevolgen onvermijdelijk

a) Dramatische verslechtering van de budgettaire uitgangspositie op korte termijn (2009 – 2010)

Eerdere sombere vooruitzichten (zie ramingen FPB, NBB, administratie en SERV) worden op basis van recentere gegevens en rapporten (zie evolutie fiscale ontvangsten, vooruitzichten van de HRF binnenkort te verwachten) alleen maar versterkt. Daarmee wordt de al moeilijke uitgangspositie om voor de gezamenlijke overheid de budgettaire toestand op middellange termijn recht te trekken nog verder gehypothekeerd. De "sustainability gap" (meet de vereiste inspanning om op lange termijn houdbare openbare financiën te hebben, zie recente survey OECD voor België) verslechtert zeer snel. Het komende advies van de HRF en het geactualiseerde en bijgestuurde stabiliteitsprogramma (20/09 bij de Europese commissie) zullen daarover nog meer uitsluitsel moeten geven. Het eerder aangehouden saneringspad om het structureel evenwicht te bereiken in 2015 (voor gezamenlijke overheid) zal niet volstaan. Van een betekenisvolle prefinanciering van de vergrijzingskosten via een budgettaire sanering op korte termijn is nog weinig te verwachten, de druk om substantiële structurele hervormingen (die potentiële groei versterken en kostenstijging in de hand houden) door te voeren wordt steeds maar groter.

Enkele gegevens:

- Fiscale ontvangsten (op niveau van de federale overheid geïnd) in de eerste 7 maanden van 2009 (binnenkort gegevens van augustus) zijn 18% lager dan in dezelfde periode van 2008 (of een verlies van € 9,9 mld). De federale overheid kon amper ongeveer € 675 mln (of minder dan 7%) daarvan afwentelen op de gewesten en gemeenschappen, maar moest wel € 1,1 mld extra doorstorten aan de sociale zekerheid in vergelijking met 2008. Een substantieel deel van dat verlies wordt wel verklaard door specifieke relancemaatregelen (in het bijzonder uitstel doorstorting bedrijfsvoorheffing). In principe zou dat in de komende maanden wat gerecupereerd moeten worden ;

- De meest recente verwachtingen over het tekort voor de gezamenlijke overheid gaan in de richting van € 20 mld in 2009 tot € 25 mld in 2010 (dat gaat in de richting van een tekort van ruim 7% van het BBP). De totale overheidsschuld benadert in 2009 al dicht de 100% - grens, een belangrijk deel van de stijging (ongeveer 7% van het BBP) heeft te maken met de kapitaalinjecties in de financiële sector (die zonder invloed zijn op het eigenlijke tekort, voorlopig althans).

Ook de Vlaamse openbare financiën ondervinden de voorspelde afkalving van de ontvangsten:

- Tot en met juni liggen de gecumuleerde kasontvangsten nog hoger dan in 2008, vanaf juli zijn de gecumuleerde ontvangsten al meer dan € 900 mln (€ 350 mln als we abstractie maken van de thesaurieverrichtingen) lager dan in dezelfde periode van 2008. Bovenop de al tegenvallende gewestelijke belastingen is vanaf juli de federale dotatie aangepast aan minder gunstige parameters, en is er een substantiële achterstand op de thesaurieverrichtingen door laattijdige inning van de onroerende voorheffing.
- Voor de komende maanden zal de verslechtering van de gewestelijke belastingen zich waarschijnlijk stabiliseren en de achterstand van de onroerende voorheffing zal in principe worden ingehaald. De federale dotatie zal normaal nog verder worden gedrukt, tenzij het effect wordt doorgeschoven naar 2010. We mogen in dat geval rekening houden met een daling van de eigenlijke ontvangsten van de Vlaamse overheid in 2009 t.a.v. 2008 met € 1,1 tot 1,2 mld (ongeveer 170 mln dan wat we eerder verwacht hebben);
- In 2010 wordt dat verlies maar gedeeltelijk goedge maakt (en dan nog in grote mate door het inflatie-effect). Pas in 2011 zullen de ontvangsten het niveau van 2008 weer overstijgen. Iets tragere inflatie (tenminste bij de huidige voorspellingen) zou in 2010 – 2011 een beetje soulaas brengen (maar het effect is uiteindelijk erg beperkt). Het eerstkomend economisch budget zal daarover meer uitsluitsel geven.

b) Budgettaire knelpunten voor Vlaanderen in de komende jaren blijven van dezelfde orde

De basiscijfers over de vereiste inspanningen om de budgettaire doelstellingen van het regeerakkoord te halen blijven van dezelfde orde als geraamd in juli, er valt eerder zeker voor 2010 rekening te houden met enige bijkomende negatieve evolutie. Voorgenomen structureel evenwicht vanaf 2012 en door de regering verwachte beleidsruimte (van 1 mld tot 1,4 mld) vergen structurele ingrepen van rond de 2 mld tegen 2012. Realisatie van een deel ervan (selectiever jobkorting, besparingen lonen en werkingskredieten) is vooropgezet vanaf 2010.

c) Budgettaire hefboomen om de crisis te bestrijden vooralsnog beperkt?

De resultaten van de monitoring van het Vlaamse relanceplan zijn nog niet beschikbaar. We kunnen nog niet uitmaken wat in 2009 – 2010 de reële budgettaire impact van de relancemaatregelen zullen zijn, vooral op het vlak van investeringsimpulsen. Naar verwachting: vrij beperkt, zowel op het vlak van reguliere investeringen als via pps-constructies. Een stand van zaken dient nog opgemaakt.

d) Lange termijn budgettaire effecten

De grootteorde van de te leveren inspanningen (vooral op federaal niveau, maar ook op Vlaams niveau) wordt nog altijd gepercipieerd vanuit de verwachting dat er na de crisis een snelle heropleving te verwachten is. Diverse verwachtingen (zie elders in deze nota) geven daarvoor andere indicaties. Een uitgesproken lagere potentiële groei (tenzij het gepaste beleid gevoerd wordt) is niet uit te sluiten. Tot nu toe (zie o.m. ook ons eigen begrotingsadvies van 2008) gaan we voor de lange termijn uit van een potentiële reële groei van 2% (en daarmee overeenstemmende structurele groei van de ontvangsten voor de Vlaamse begroting), terwijl waarschijnlijk lagere groeiverwachtingen na de crisis dienen in acht genomen (1,5%?).

Dus: evenwicht in 2012 is belangrijk, maar van dan af zal ook moeten rekening gehouden worden met een lagere structurele groei op de begrotingsuitgaven, wat de mogelijkheden van Vlaanderen beperkt om in te spelen op toekomstige sociaaleconomische en institutionele uitdagingen.

7. Eerste tekenen van herstel?

a) Vooroplopende indicatoren wereldwijd

De "Composite Leading Indicator" (update: 11 september 2009) is de barometer van de OESO die vooroploopt op de reële ontwikkelingen van de wereldeconomie, en poogt de keerpunten in de conjunctuur te signaleren. Sinds juli 2009 worden steeds sterkere signalen van een economische heropleving vastgesteld in de meeste OESO-economieën. De indicator stijgt in juli met 1,5 punten, wat nog steeds -1,9 punten lager is dan in juli 2008. In de Eurozone stijgt de index met 1,9 punten, waardoor deze 1,4 punten hoger ligt dan een jaar eerder. Zie Tabel 56. Duidelijke signalen van heropleving vindt men terug in de 7 belangrijkste economieën. In Spanje en het VK wordt het indexniveau van een jaar eerder overschreden. Andere grote eco-

nomieën als Duitsland en de VS laten voorzichtige tekenen van herstel zien, maar zijn nog ver verwijderd van hun positie van een jaar geleden, wat ook het geval is in België en Nederland. Ook voor de grootste economieën buiten³⁴ de OESO zijn er belangrijke tekenen van herstel. Brazilië volgt eerder aarzelend deze positieve tendens.

In zijn Interim Economic Assessment van september 2009 stelt de OESO dat verwacht mag worden dat het herstel van de mondiale crisis zich in de 2de jaarhelft 2009 vroeger zal inzetten dan oorspronkelijk gedacht. De OESO-vooruitzichten voor de G7 (-3,7%) laten een minder brutale inzinking vermoeden dan voorzien in juni 2009 (-4,1%). De vooruitzichten zijn eveneens rooskleuriger voor Japan (-5,6% tegenover -6,8%) en de Eurozone (-3,9% tegenover -4,8%), de VS blijven status quo (-2,8%), voor het VK (-4,7% tegenover -4,3%) en Canada (-3,0% tegenover -2,6%) worden de groeivooruitzichten in negatieve zin aangepast. Ook op basis van Eurostatgegevens (zie Tabel 57) blijkt dat de crisis het dieptepunt heeft bereikt. De terugval in de Eurozone is in het tweede kwartaal van 2009 (-4,9%) op jaarbasis ongeveer even sterk als in het eerste kwartaal (-4,7%), maar hoopgevend is dat een verdere achteruitgang achterwege blijft. De kwartaalveranderingen (dus $Q / Q - 1$) bevestigen de geleidelijke afzwakking van de crisis: de Eurozone noteert in het tweede kwartaal van 2009 slechts een lichte achteruitgang (-0,1%). Het vorige kwartaalcijfer stelde nog een achteruitgang van -2,5% vast.

De Europese Commissie hanteert een maandelijkse index die het vertrouwen van de Europese ondernemers en consumenten in de economie weerspiegelt (Economic Sentiment Indicator, zie Tabel 58). In juli 2009 stijgt de maandelijkse vertrouwensindex voor de vierde maal op rij. Het economisch vertrouwen belandt daarmee op zijn hoogste punt sinds november 2008 (eurozone: 74 punten). De index bevindt zich echter nog ver onder het lange termijn gemiddelde (1990-2008) van 100 punten.

b) Positieve vooroplopende indicatoren in België...

Ook op Belgisch en Vlaams niveau zijn er duidelijke indicaties dat de economie het dieptepunt bereikt heeft en een nieuw, voorzichtig conjunctuurherstel zich aankondigt.

(1) Achteruitgang economische activiteit afgeremd

Zoals hoger verduidelijkt, is de economische groei in volume tijdens het tweede kwartaal van 2009 nog licht verzwakt (BBM: -0,3% op kwartaalbasis). De laatste update van de voorspellingen van het Planbureau (11 september 2009) laat uitschijnen dat de Belgische economie in

³⁴ Brazilië, China, Rusland, India, Indonesië en Zuid-Afrika.

2009 minder sterk zal krimpen (-3,1%) dan aanvankelijk voorzien (-3,8%). Voor 2010 wordt zelfs een lichte groei (+0,4%) voorspeld, terwijl in juni nog een achteruitgang werd voorspeld met -0,3%. Zie Tabel 59.

(2) Conjunctuurbarometer NBB: vertrouwen stijgt licht

De maandelijkse conjunctuurenquête bij de bedrijven en de driemaandelijke consumentenenquête laten vanaf juli 2009 een groeiend herstel van het vertrouwen zien. Zie Tabel 60.

De algemene synthetische brutocurve van de NBB ontwikkelt zich in juli 2009 verder positief. Het ondernemersvertrouwen bereikt zijn hoogste peil sinds november 2008. Het komt tot uiting in de verwerkende nijverheid en in sterkere mate in de handel. In de bouw blijft de bruto-indicator in de buurt van de sinds eind 2008 opgetekende waarden, terwijl de dienstverlening aan bedrijven een achteruitgang noteert. De toename van de activiteit in de verwerkende nijverheid wordt geïllustreerd door een stijging van de bezettingsgraad van het productievermogen (09-07: 72,0%; 09-04: 70,1%).

De algemene synthetisch afgevlakte curve, die met een vertraging van 2 maanden de onderliggende tendens van de conjunctuur weergeeft, gaat nu duidelijk in stijgende lijn.

De indicator van het consumentenvertrouwen (Tabel 61) heeft in juli 2009 zijn geleidelijke stijging van de afgelopen drie maanden voortgezet. De gezinnen worden tevens wat minder pessimistisch over de werkloosheidsontwikkelingen in de komende twaalf maanden. Ook het oordeel over de algemene economische vooruitzichten verbetert opnieuw licht. Wel zijn de gezinnen sceptischer geworden over hun toekomstige financiële situatie en hun spaarmogelijkheden.

Tenslotte enkele verwante indicatoren: zoals hoger verduidelijkt kent de Federgon-index (*uitzendactiviteit*) sinds enkele maanden opnieuw een positieve evolutie. Tevens herneemt de markt voor nieuwe personenwagens langzaam maar zeker. In juli 2009 worden 35.906 nieuwe personenwagens ingeschreven (-8,5% op jaarbasis, maar wel de kleinste daling sinds begin 2009). Deze opwaartse beweging is opmerkelijk aangezien België één van de weinige landen in Europa is die geen slooppremie heeft ingevoerd om de autoverkoop en –productie te stimuleren.

c) ... maar de achteroplopende indicatoren blijven negatief

Deze indicatoren mogen echter geen reden tot euforie zijn. De achteroplopende indicatoren uit de bedrijfsdemografie (starters), de arbeidsmarkt (werkgelegenheid, werkloosheid) en de overheidsfinanciën (inkomsten) zijn overduidelijk: de impact van de crisis op deze domeinen is nog lang niet voorbij, en de meest negatieve elementen komen nog op ons af.

B. Overzicht en analyse van de Vlaamse, Belgische en Europese herstelplannen

1. De herstelplannen in internationaal perspectief

a) Inleiding

Sinds de crisis midden 2008 uitbrak en zich vervolgens drastisch doorzette, lijkt de wereld economie op een glijbaan te zitten: aandelen, handel, productie, tewerkstelling... sinds maanden gaat het allemaal naar beneden.

De wereld economie is in een soort "viciuze spiraal" beland: de problemen bij de banken versterken de problemen in de bedrijven en dat verzwakt dan weer de banken die aandelen hebben in die bedrijven. Consumenten, banken en bedrijven die hoge schulden hebben opgelopen, verkopen noodgedwongen massaal bezittingen om hun schulden te betalen, waardoor de prijzen van woningen en aandelen verder zakken met alle gevolgen van dien voor de balansrekeningen. Ook tussen landen zijn er spiralen op gang gekomen: Amerikaanse burgers bijvoorbeeld stoppen met Chinese exportoverschotten te kopen, waardoor vele fabrieken in China sluiten en de consument daar ook onzekerder wordt.

Door de sterke economische globalisering van de laatste jaren met een sterke wederzijdse afhankelijkheid is de huidige crisis een wereldcrisis geworden. Teneinde de "viciuze spiraal" te doorbreken en op regionaal en mondiaal vlak een depressie te vermijden en het vertrouwen in de markten te herstellen werden er op mondiaal, Europees, nationaal en regionaal niveau nooit geziene relanceplannen ontvouwd.

De crisisplannen zijn een eerste reactie op de mondiale crisis.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op deze reddingsplannen. In een eerste onderdeel worden ze inhoudelijk toegelicht. Bijzondere aandacht gaat uit naar het Vlaamse herstelplan.

In een tweede onderdeel worden de herstelplannen van een aantal Europese landen vergeleken, zowel naar omvang, naar aard als naar inhoud.

In een derde onderdeel tenslotte wordt een stand van zaken van de uitvoering van het Vlaamse herstelplan gegeven.

b) G20: the Global Plan for Recovery and Reform, 2 april 2009

Op 2 april 2009 vond in Londen de mondiale Top voor Stabiliteit, Groei en Werk plaats, beter bekend als de G20³⁵.

De belangrijkste 20 industrie- en groeilanden raakten het eens over een pakket hervormingen, dat de financiële markten en instellingen weer gezond moet maken en een nieuwe crisis moet voorkomen. Naast de 5.000 miljard dollar aan bestaande herstelmaatregelen tegen eind 2010, werd een bijkomende collectieve injectie van 1.000 miljard dollar afgesproken voor het herstel van de wereldeconomie.

De meeste van de reddingsoperaties komen er nog in 2009 en beogen een ingrijpende hervorming van het globale financiële systeem om de instorting van banken en andere financiële instituten in de toekomst te verhinderen. Voorziene maatregelen omvatten een aanscherping van de kapitaalvereisten van banken, gezamenlijke regels voor bonussen voor bankiers en toezicht op internationale banken. Ook de risicovolle en speculatieve hefboomfondsen en belastingparadijzen³⁶ ontsnappen niet langer aan regulering en toezicht. Hetzelfde geldt voor ratingbureaus die financiële instellingen en landen een waardering toekennen die belang heeft voor het vertrouwen dat markten erin stellen.

Het Financieel stabiliteitsforum dat in februari 1999 werd opgericht als een netwerk tussen nationale banken en financiële autoriteiten, wordt versterkt tot Financial Stability Board (FSB). Dit krijgt een versterkt mandaat om zwakke plekken in het financiële systeem op te sporen en preventief op te treden. De samenstelling wordt aangepast en omvat voortaan de G20, de FSB-leden³⁷, Spanje en de Europese Commissie.

De ontwikkelings- en groeilanden zullen een grotere zeg krijgen in de internationale financiële instellingen, zijnde het IMF en de Wereldbank.

De leningscapaciteit van het Internationaal Monetair Fonds wordt verdrievoudigd tot 750 miljard dollar en datzelfde IMF gaat ook voor 250 miljard dollar speciale trekkingsrechten ter beschikking stellen van landen als China, die liever geen beroep doen op de dollar als reservemunt. Om de armste landen te helpen, kan het IMF zelfs een deel van de goudreserves verkopen.

³⁵ Overlegforum van de ministers van Financiën en gouverneurs van de nationale banken van de 19 machtigste economieën (Argentinië, Australië, Brazilië, Canada, China, Frankrijk, Duitsland, India, Indonesië, Italië, Japan, Mexico, Rusland, Saoedi-Arabië, Zuid-Afrika, Zuid-Korea, Turkije, Verenigd Koninkrijk en de VS) en de EU

³⁶ Een OESO-lijst van "landen die niet coöperatief zijn inzake belastingwetgeving". België werd bij deze gelegenheid vermeld als voorkomend op de "grijze lijst": landen die zich coöperatief opstellen maar hun wetgeving nog verder moeten aanpassen.

³⁷ de zeven rijkste landen van de wereld (VS, Japan, Canada, Duitsland, Frankrijk, Italië en het VK) en Zwitserland, Nederland, Australië, Hongkong en Singapore

De G20 wil ook de komende twee jaar 250 miljard dollar ter beschikking stellen als steun voor de internationale handel. Dat geld zou ondermeer via de Wereldbank ter beschikking gesteld worden en moet dienen om ondermeer exportkredieten te financieren. Het is de bedoeling dat dit bedrag wordt verdubbeld door bijdragen van banken en kredietverzekeraars.

De leiders van de G20 herbevestigden de belofte dat ze geen nieuwe protectionistische maatregelen zullen nemen en tot eind 2010 geen nieuwe handelsbarrières of uitvoerbeperkingen zullen opwerpen.

Verder herbevestigden ze hun engagement om een akkoord te bereiken over de Doharonde op basis van de reeds bereikte vooruitgang in de handelsbesprekingen. De in juli 2008 bereikte vooruitgang wordt dus als definitief verworven beschouwd. Op die manier hopen ze een economische boost te realiseren van minstens 150 miljard dollar.

De G20 beloven zich ook te houden aan de Millenniumdoelstellingen en voldoende ontwikkelingshulp voor de armste landen ter beschikking te stellen. Er komt een budget van 50 miljard dollar om de sociale bescherming en de handel te bevorderen. De armste landen kunnen rekenen op 6 miljard dollar steun, gedeeltelijk gefinancierd door de goudverkoop door het IMF. Er komen ook verschillende maatregelen om de armere landen te helpen overschakelen naar een koolstofarme economie. Daarbij wordt gerekend op een klimaatakkoord in Kopenhagen (december 2009), de opvolger van het Kyotoprotocol.

c) OECD: The Road to recovery – update on the OECD's Strategic Response to the Financial and Economic Crisis, 27 maart 2009

In december 2008 lanceerde de OESO haar "*Strategic Response to the Financial and Economic Crisis*" met als doel te komen tot een globale economie, die niet alleen *stronger*, maar ook *cleaner* en *fairer* moet zijn.

Om deze doelstelling te realiseren werden in het strategisch plan volgende krijtlijnen uitgetekend:

- a) voor een *stronger* economie: verbetering van de regulering, versterking van corporate governance, bevordering van de handel, investeringen en de concurrentie, ontwikkeling van een beleid van duurzame ontwikkeling;
- b) voor een *cleaner* economie: bevordering van transparantie en integriteit, strijd tegen corruptie en witwasoperaties, strijd tegen belastingfraude en aanpak van de klimaatverandering;
- c) voor een *fairer* economie: bevorderen van werkgelegenheid en sociale inclusie, versterken van de ontwikkeling en voorzien in adequaat onderwijs en zorg.

De OESO stelt vast dat sinds eind december 2008 de crisis verder en dieper om zich heen heeft gegrepen en meer en meer is uitgegroeid tot een sociale crisis.

Nieuwe analyses en specifieke rapporten over de crisis, in het bijzonder ten aanzien van de ontwikkelings- en groeilanden, en de bijdrage van de OESO aan de debatten binnen internationale overlegfora zoals de G8 en G20 hebben geleid tot een update van de OESO-strategie in maart 2009.

De OESO-strategie volgt een dubbel spoor: enerzijds het herstel van de financiële sector en anderzijds het scheppen van gunstige voorwaarden voor economische groei.

Wat het financieel herstel betreft, zullen de contouren van het post-crisis beleidskader volgens de OESO gebaseerd zijn op zowel efficiënter risicobeheer en een verbeterd regelgevend en bestuurlijk kader als op monetaire stabiliteit en fiscale rechtszekerheid.

Voor het herstel van de economische groei is het in de geest van de OESO-strategie van cruciaal belang dat de crisismaatregelen de korte termijnvraag stimuleren en tegelijkertijd kaderen binnen lange termijn doelstellingen van duurzame groei. Hun effectiviteit mag m.a.w. niet enkel op de korte termijn gereflecteerd worden. Zo dienen bijvoorbeeld fiscale crisispakketten een sturende werking te hebben ten aanzien van activiteiten met lange termijn sociaal-economische voordelen.

De OESO stelt vast dat de meeste stimuleringsmaatregelen arbeidsmarkt- en sociale beleidsmaatregelen omvatten teneinde de nefaste gevolgen van de crisis voor de werknemers en de huishoudens met lage inkomens te verzachten. De OESO acht volgende acties van doorslaggevend belang:

- het stimuleren van de arbeidsvraag door tijdelijke, gerichte loonsubsidies ten aanzien van ondernemingen die geconfronteerd worden met een tijdelijke malaise van de vraag en ten aanzien van werknemers die het moeilijk hebben terug in het arbeidscircuit te geraken;
- een activeringspolitiek via een combinatie van herplaatsingsdiensten en stimuleringsmaatregelen voor werkzoekenden;
- een effectief sociaal opvangnet (werkloosheidsuitkeringen) in combinatie met een versterkt activeringsbeleid;
- bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen;
- vermijden van maatregelen met nefaste invloed op het arbeidsaanbod, zoals bijvoorbeeld vervroegde pensioenstelsels;
- aandacht voor arbeidsmigranten.

De OESO vraagt ook bijzondere aandacht voor de situatie van de ontwikkelingslanden en pleit voor bijzondere steun aan deze landen.

Het herstel zal bespoedigd worden door bevordering van de handel en investeringen. Protectionistische maatregelen zijn in dat opzicht dan ook uit den boze. Een nieuw OESO-rapport "*Freedom of Investment*" roept landen op om waakzaam te blijven voor discriminatoire maatregelen en nieuwe vormen van protectionisme, op basis van dialoog en peer review. Daarnaast zal er in juni 2009 een nieuw rapport gepresenteerd worden over "*Building trust and Confidence in international investment*".

Verder legt de OESO sterk de nadruk op innovatie als motor voor groei en welvaart. Herstelmaatregelen dienen daarom tevens maatregelen te omvatten die de mogelijke negatieve invloed van de crisis op het niveau en de oriëntering van innovatieactiviteiten counteren. De OESO bereidt momenteel een Innovation Strategy voor waarin een langetermijnbeleidsplanning voor innovatie zal worden gepresenteerd (2010).

Tenslotte biedt de crisis volgens de OESO een unieke opportuniteit om de groene economie te stimuleren. Overheidsinvesteringen die de aanpassing aan de klimaatverandering ondersteunen, moeten worden versneld en herstelmaatregelen moeten de economische activiteiten sturen naar groene alternatieven en technologieën. De OESO zal in de komende maanden de comptabiliteit van de herstelmaatregelen met deze groene objectieven in kaart brengen. De resultaten zullen mede de agenda van de OESO Ministerraad in juni 2009 bepalen en mee ingebracht worden in het klimaatdebat in Kopenhagen, in opvolging van het Kyoto-protocol.

d) Europese Commissie: een Europees economisch herstelplan, 26 november 2008

Tijdens hun bijeenkomst op 7 november 2008 in Brussel zijn de Europese leiders het eens geworden over de noodzaak verder te kijken dan de financiële crisis en maatregelen te nemen om het hoofd te bieden aan de verslechterende economische conjunctuur.

De Europese Commissie werd belast met de opdracht voor de Europese Top van 11 en 12 december 2008 een voorstel in die zin voor te leggen.

Op 26 november 2008 presenteerde de Europese Commissie haar economisch herstelplan³⁸ waarin zij de EU-lidstaten voorstelt op een gecoördineerde manier de nodige financiële middelen vrij te maken voor het herstel van hun economie en waarin ze tevens bevestigde dat ze, onder strikte voorwaarden en gedurende een beperkte periode, hogere begrotingstekorten zou aanvaarden.

³⁸ Mededeling van de Commissie aan de Europese Raad, Een Europees economisch herstelplan, COM(2008) 800 definitief, 26 november 2008

Met het economisch herstelplan streeft de Commissie volgende strategische doelstellingen na:

- de vraag stimuleren en het consumentenvertrouwen herstellen;
- de menselijke kosten van de economische neergang en de gevolgen daarvan voor de kwetsbaarste groepen beperken;
- ertoe bijdragen dat Europa binnen het kader van de Lissabonstrategie voor groei en werkgelegenheid klaar staat om van een later groeiherstel te profiteren. Dit betekent dat de nodige structurele hervormingen moeten worden doorgevoerd, de innovatie moet worden ondersteund en een kenniseconomie moet worden uitgebouwd;
- de overgang naar een koolstofarme economie versnellen.

Het herstelplan is volgens de Commissie verankerd in het stabiliteits- en groeipact en de Lissabonstrategie voor groei en werkgelegenheid. Het voorziet in:

- een onmiddellijke budgettaire impuls ter grootte van 200 miljard euro (1,5% van het BBP van de EU), bestaande uit een budgettaire expansie in de lidstaten van 170 miljard euro (1,2% van het BBP van de EU) en EU-financiering ter ondersteuning van de onmiddellijke acties ten belope van 30 miljard euro (0,3% van het BBP van de EU);
- een aantal prioritaire acties die passen in de Lissabonstrategie en tegelijkertijd bedoeld zijn om de economieën aan te passen aan de uitdagingen op langere termijn en de structurele hervormingen verder te zetten die erop gericht zijn de potentiële groei te verhogen.

Om de reële economie te ondersteunen en het vertrouwen te bevorderen is een combinatie van maatregelen vereist, die betrekking hebben op monetaire en kredietaspecten, budgettaire beleidsmaatregelen en acties die passen in het kader van de Lissabonstrategie voor groei en werkgelegenheid.

(1) Monetaire en kredietvoorwaarden

De problemen waarmee de reële economie momenteel te kampen heeft, zijn veroorzaakt door de instabiliteit op de financiële markten. Een betrouwbare en efficiënte financiële sector is een eerste vereiste voor een gezonde, groeiende economie. Banken moeten in staat gesteld worden hun normale rol van liquiditeitsverstrekker en steunpilaar van de investeringen in de reële economie weer op te nemen.

In dit kader heeft de Commissie een aantal mededelingen geformuleerd die erop gericht zijn het herstel van het financieel bestel te bespoedigen in overeenstemming met de beginselen van het communautair concurrentiebeleid:

- Mededeling van de Commissie – de toepassing van de staatssteunregels op maatregelen in het kader van de huidige wereldwijde financiële crisis genomen met betrekking tot financiële instellingen, COM(2008) 270/02, 13 oktober 2008;

- Mededeling van de Commissie – de herkapitalisatie van financiële instellingen in de huidige financiële crisis: beperking van steun tot het noodzakelijke minimum en bescherming tegen buitensporige mededingingsverstoringen, COM(2009) 10/03, 5 december 2008;
- Mededeling van de Commissie betreffende de behandeling van aan een bijzondere waardevermindering onderhevige activa in de communautaire banksector, COM(2009) 72/01, 25 februari 2009;
- Communication from the Commission – European Financial supervision, COM(2009) 252 final, 27 mei 2009³⁹;
- Commission Communication, the return to viability and the assessment of restructuring measures in the financial sector in the current crisis under the State aid rules, goedgekeurd door de Commissie op 23 juli 2009;
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the council amending Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC as regards capital requirements for the trading book and for re-securitisations, and the supervisory review of remuneration policies, SEC(2009) 974 final, SEC(2009) 975 final, 13 juli 2009;
- Mededeling van de Commissie van 14 augustus 2009 betreffende het herstel van de levensvatbaarheid en de beoordeling van de herstructureringsmaatregelen in de financiële sector in de huidige crisis met inachtneming van de staatssteunregels, Publicatieblad C195/04 van 19 augustus 2009.

(2) Begrotingsbeleid

Binnen de nationale begrotingen van 2009 moet een gecoördineerde budgettaire impuls van 170 miljard euro uitgetrokken worden. De uitgaven en/of belastingverlagingen waaruit de budgettaire impuls bestaat, moeten stroken met de flexibiliteit die door het stabiliteits- en groeipact wordt geboden en de structurele hervormingen versterken waarin de Lissabonstrategie voorziet. Deze budgettaire stimulans moet een tijdelijk karakter hebben. De lidstaten moeten zich ertoe verbinden de budgettaire verslechtering om te buigen en zich wederom te richten op de eerder overeengekomen midellangetermijndoelstellingen. Om een zo groot mogelijk effect te sorteren, moet de budgettaire stimulans afgestemd zijn op de uitgangsposities van elke lidstaat.

³⁹ De voorstellen van de Commissie werden door de Raad “Economische en Financiële Zaken” goedgekeurd op zijn bijeenkomst van 9 juni 2009

(3) Maatregelen op de vier prioritaire gebieden van de Lissabonstrategie

Tussen de budgettaire stimulans en de vier prioritaire gebieden van de Lissabonstrategie (burgers, bedrijven, infrastructuur en energie, onderzoek en innovatie) moet er een nauw verband bestaan om te vermijden dat de crisis de aandacht afleidt van de langetermijnbelangen van de EU en van de noodzaak om in de toekomst te investeren.

(a) Beschermen van werkgelegenheid en bevorderen van ondernemerschap (burgers en bedrijven)

De uitvoering van een actief inclusiebeleid en een geïntegreerd flexicuritybeleid, toegespitst op activeringsmaatregelen, omscholing en bijschaving van vaardigheden, is volgens de Commissie van essentieel belang om de inzetbaarheid te bevorderen, een snelle herintegratie van ontslagen werknemers in de arbeidsmarkt te garanderen en langdurige werkloosheid te vermijden.

De Commissie kondigt een grootscheeps Europees initiatief aan ter ondersteuning van de werkgelegenheid, door ondermeer a) de criteria voor steun van het Europees Sociaal Fonds⁴⁰ te vereenvoudigen en vanaf 2009 de voorschotten te verhogen waardoor de lidstaten vroeger toegang hebben tot een bedrag van 1,8 miljard euro; b) de regels van het Europees Fonds voor Aanpassing aan de Globalisering⁴¹ te herzien, zodat dit fonds sneller in sleutelsectoren kan interveniëren ofwel om de opleiding en arbeidsbemiddeling van werknemers te cofinancieren, ofwel om geschoolde arbeidskrachten op de arbeidsmarkt te houden.

Daarnaast moedigt de Commissie de lidstaten aan de sociale lasten van werkgevers op lagere inkomens te verlichten om de inzetbaarheid van lagergeschoolde arbeidskrachten te bevorderen. Ook wordt voorzien in de permanente verlaging van de btw-tarieven voor arbeidsintensieve diensten⁴².

⁴⁰ Verordening (EG) Nr. 284/2009 VAN DE RAAD van 7 april 2009 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1083/2006 houdende algemene bepalingen inzake het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling, het Europees Sociaal Fonds en het Cohesiefonds, wat een aantal bepalingen met betrekking tot het financiële beheer betreft en Verordening (EG) Nr. 396/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 6 mei 2009 tot wijziging van Verordening (EG) Nr. 1081/2006 betreffende het ESF met het oog op de uitbreiding van de soorten kosten die voor steun uit het ESF in aanmerking komen

⁴¹ Europese Commissie, Voorstel voor een verordening van het Europees Parlement en de Raad tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1927/2006 tot oprichting van een Europees Fonds voor Aanpassing aan de Globalisering, COM(2008) 867 definitief, 16 december 2008. Op 6 mei 2009 heeft het Europees Parlement een met de Raad in eerste lezing bereikt akkoord goedgekeurd

⁴² Op 13 maart 2009 zijn de Europese ministers van Financiën het eens geworden over de verlaging van de btw-tarieven voor bepaalde sectoren. De tijdelijke tariefverlaging op arbeidsintensieve diensten is hiermee permanent geworden. EU-lidstaten kunnen het btw-tarief verlagen tot 5,5%. Deze verlaging is van toepassing op ondermeer kappersdiensten, digitale gegevensdragers, restaurants, reparatie van fietsen, kleding en lederwaren, ruitenwassers, de schoonmaak van woningen en huishoudelijke hulp voor ouderen, jongeren, zieken of gehandicapten. De maatregel moet vóór 31 december 2010 ingevoerd zijn.

Voor de ondernemingen is toegang tot betaalbare financiering van essentieel belang. De EU-staatssteunregels bieden de lidstaten allerlei mogelijkheden om financiële steun te verlenen aan ondernemingen, regio's en werknemers/werklozen en om de groei te stimuleren. In de huidige uitzonderlijke omstandigheden is toegang tot financiering voor bedrijven een groot probleem. De Commissie kondigt tijdelijke richtsnoeren aan waarbij staatssteun voor kredieten wordt toegestaan. Om de toegang van de ondernemingen tot financiering te verbeteren, heeft de Europese Investeringsbank een pakket van 30 miljard euro voor kredieten aan de KMO samengesteld (10 miljard euro meer dan zij normaal aan deze ondernemingen leent) en wordt de kredietverlening door de EIB aan middelgrote ondernemingen uitgebreid met 1 miljard euro. Daarnaast meldt de Commissie dat zij een tijdelijk communautair steunkader⁴³ zal uitwerken om de toegang van de ondernemingen tot financiering te vergemakkelijken (zie verder).

(b) Doorgaan met investeren in de toekomst (infrastructuur en energie, onderzoek en innovatie)

De Commissie stelt versnelde investeringen in de modernisering van de Europese infrastructuur in het vooruitzicht door ondermeer 5 miljard euro extra uit te trekken voor trans-Europese infrastructurele breedband- en energie-interconnectieprojecten. Om geplande investeringen van de lidstaten te ondersteunen, zullen de Structuurfondsen sneller ingezet worden door de voorfinanciering van de programma's uit te breiden en in 2009 tot 4,5 miljard euro extra beschikbaar te stellen.

Tevens zal de EIB aanzienlijk meer middelen (tot 6 miljard euro per jaar) uittrekken voor de financiering van investeringen op het gebied van klimaatverandering, energiezekerheid en infrastructuur. De Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling zal haar inspanningen op het gebied van energie-efficiëntie, klimaatverandering, gemeentefinanciering en andere infrastructurele diensten meer dan verdubbelen.

Tenslotte legt de Commissie sterk de nadruk op de verbetering van de energie-efficiëntie van gebouwen en de bevordering van het gebruik van "groene" producten.

De Commissie dringt aan op de verwezenlijking van de Barcelona 3%-norm op het vlak van O&O-uitgaven en pleit voor de ontwikkeling van schone technologieën voor auto's en de bouw. Tenslotte is de Commissie van oordeel dat zij in samenwerking met de lidstaten een breedbandstrategie moet ontwikkelen om de verbetering en de uitbreiding van netwerken te versnellen, met als doel tegen 2010 een dekking van 100% voor hogesnelheidsinternet te bereiken.

⁴³ Mededeling van de Commissie, Tijdelijke communautaire kaderregeling inzake staatssteun ter stimulering van de toegang tot financiering in de huidige financiële en economische crisis, 2009/C 83/01, PB C83 van 7 april 2009. Dit betreft de geconsolideerde versie van de mededeling van de Europese Commissie van 17 december 2008 en het amendement hierop van de Commissie d.d. 25 februari 2009.

In haar mededeling van 4 maart 2009⁴⁴ schetst de Commissie een ambitieus programma voor de hervorming van de financiële sector, biedt een overzicht van de maatregelen die worden genomen om de vraag te ondersteunen, investeringen te stimuleren en banen te behouden of te creëren, en schetst in grote lijnen de voorbereidingen voor de werkgelegenheidstop in mei 2009⁴⁵. Daarnaast worden de interne EU-maatregelen in het bredere kader geplaatst van de komende G20-Top, met als doel te komen met een ambitieuze EU-agenda voor de hervorming van het internationale financiële bestel.

(4) Nadere toelichting over de mededeling van de Commissie van 17 december 2008 betreffende de tijdelijke communautaire kaderregeling inzake staatssteun ter stimulering van de toegang tot financiering in de huidige financiële en economische crisis

Op 17 december 2008 heeft de Commissie een tijdelijke communautaire kaderregeling inzake staatssteun ter stimulering van de toegang tot financiering in de huidige financiële en economische crisis goedgekeurd. Op 25 februari 2009 zijn hierop enkele technische aanpassingen aangebracht. Dit steunkader is bedoeld om de lidstaten nieuwe mogelijkheden toe te laten op het gebied van staatssteun teneinde de gevolgen van de kredietschaarste op de reële economie aan te pakken.

Hieronder volgt een overzicht van de nieuwe maatregelen en de tijdelijke aanpassingen van bestaande instrumenten:

- Een vast bedrag van 500.000 euro per onderneming voor de komende 2 jaar (van 1 januari 2008 tot 31 december 2010) om hen uit hun huidige moeilijkheden te helpen. Indien de onderneming reeds vóór de inwerkingtreding van dit tijdelijke steunkader de-minimissteun heeft ontvangen, mag de som van de op grond van deze maatregel en de ontvangen de-minimissteun niet meer dan 500.000 euro bedragen voor de periode tussen 1 januari 2008 en 31 december 2010.
- Staatsgaranties voor leningen in de vorm van een premiekorting. KMO's kunnen tot 25% korting krijgen op de jaarpremie die zij voor nieuwe garanties moeten betalen en dit gedurende 2 jaar na de toekenning van de garantie. Grote ondernemingen kunnen tot 15% korting krijgen. Daarnaast kunnen deze ondernemingen nog eens acht jaar een in de mededeling vastgestelde premie toepassen. Het maximumbedrag van de lening is niet hoger dan de totale jaarlijkse loonsom van de begunstigde onderneming.

⁴⁴ Mededeling aan de Europese Voorjaarsraad, Op weg naar Europees herstel – Deel 1, COM(2009) 114 definitief, 4 maart 2009

⁴⁵ Europese Werkgelegenheidstop van 7 mei 2009 te Praag

De garantie dekt niet meer dan 90% van de lening. Zij kan zowel investerings- als werkkapitaalkredieten dekken.

- Steun in de vorm van rentesubsidie (voor alle soorten leningen). De Commissie kan ermee instemmen dat overheids- of particuliere leningen worden verstrekt met een rente die minstens gelijk is aan de overnight rente (daggeldrente) van de centrale bank, vermeerderd met een premie die gelijk is aan het verschil tussen de gemiddelde eenjaars interbankenrente en de overnight rente van de centrale bank in de periode van 1 januari 2007 tot en met 30 juni 2008, vermeerderd met de kredietrisicopremie die overeenstemt met het risicoprofiel van de ontvanger. Deze methode kan worden toegepast op alle contracten die tot en met 31 december 2010 worden gesloten, ongeacht de looptijd van de leningen. De verlaagde rentepercentages mogen worden toegepast op rentebetalingen die vóór 31 december 2012 verschuldigd zijn.
- Steun in de vorm van een rentekorting ten behoeve van investeringskredieten voor projecten die het niveau van milieubescherming sterk verbeteren. KMO's kunnen 50% rentekorting krijgen, grote ondernemingen tot 25%. Het gesubsidieerde rentepercentage geldt gedurende een periode van maximaal 2 jaar vanaf de toekenning van het krediet. De steun mag enkel worden toegekend voor de *productie* van producten waarbij sprake is van een vroege aanpassing aan toekomstige EU-normen, of die verder gaan dan toekomstige EU-milieunormen die het niveau van milieubescherming doen toenemen, maar nog niet van kracht zijn.
- Een tijdelijke afwijking van de richtsnoeren risicokapitaalsteun van 2006:
 - een verhoging van de financieringstranche per doel-KMO van 1,5 miljoen euro tot 2,5 miljoen euro;
 - verlaging van het percentage van de minimumbijdrage van particuliere investeerders van 50% tot 30% (zowel in als buiten steungebieden).
- Vereenvoudiging van de voorwaarden uit de mededeling exportkredietverzekeringen om in aanmerking te komen voor de afwijking waardoor onverhandelbare risico's door de staat kunnen worden gedekt.

e) Federale overheid: Herstel het vertrouwen, 11 december 2008

Het federaal relanceplan "Herstel het vertrouwen" werd op 11 december 2008 voorgesteld.

Het is gestoeld op 4 assen:

1. aanpakken van de financieel-bancaire crisis;
2. versterken van de duurzame sociaaleconomische hefbomen en investeringen in het leefmilieu;
3. competitiviteit van de bedrijven, werkgelegenheid en een goed sociaal klimaat;
4. de duurzame sanering van de overheidsfinanciën veilig stellen.

Het financiële plaatje van het relanceplan kan schematisch als volgt voorgesteld worden:

Ondernemingen zuurstof geven	Miljoen euro
Belastingfaciliteiten, RSZ, BTW,...	443,5
Facturen sneller betalen	400
Maatregelen bouwsector	300
Algemene lastenverlaging	233
Lastenverlaging ploegen, nacht en overuren	184
Versnelling overheidsinvesteringen	117
Lastenverlaging onderzoekers	38
Vermindering bijdrage FAVV	30
Afschaffing taks kredietverzekeringscontracten	15
Totaal	1.760,5
Koopkrachtmaatregelen	
Indexering belastingschalen*	1.151,7
Korting op energiefactuur*	234,9
Verhoging pensioenen*	165,5
Optrekken uitkeringen tijdelijke werkloosheid	158,7
Jobkorting*	100
Verhoging gezin- en leeftijdstoelag*	85
Welvaartsvastheid sociale uitkeringen*	11,3
Totaal	1.907,1

*Reeds in oktober 2008 volledig of gedeeltelijk voorzien en ingeschreven in de begroting 2009

Bron: federale regering – 11 december 2008

Het federale relanceplan werd vertaald in een economische herstelwet van 27 maart 2009 (B.S. 7 april 2009).

Hieronder wordt enkel gefocust op de maatregelen in de assen 2 en 3.

(1) Versterken van de duurzame sociaaleconomische hefboomen

Samen met de gewestregeringen en de sociale partners werkte de federale regering 3 pakketten aan maatregelen uit:

1. verschaffen van zuurstof aan ondernemingen;
2. werkgelegenheid verzekeren en koopkracht versterken;
3. investeren in groei en duurzaamheid.

(a) Verschaffen van zuurstof aan ondernemingen

(i) Toegang tot krediet vergemakkelijken

- Vooreerst zal de regering het verloop van de kredietverlening aan bedrijven en particulieren op de voet volgen. De Nationale Bank zal hiertoe de nodige data versneld verzamelen.
- Tevens wordt een kredietbemiddelaar aangesteld bij het KefiK (Kenniscentrum voor financiering van de KMO)⁴⁶.
- Het Participatiefonds zal zijn productengamma met een nieuw product "INITIO"⁴⁷ uitbreiden. De huidige aanvraagprocedure wordt omgekeerd en dankzij het voorafgaand akkoord van het Participatiefonds voor een achtergestelde lening zal het onderzoek van de bankinstelling aanzienlijk vereenvoudigd worden. Het Participatiefonds zal zijn capaciteit tot kredietverlening met 300 miljoen euro via een nieuwe obligatielening die fiscaal gedeeltelijk aftrekbaar zal zijn.
- Tenslotte zal de regering met de Europese Investeringsbank overleggen om 1 miljard euro meer investeringskredieten te verkrijgen.

(ii) Financiële ademruimte creëren

Er worden gerichte maatregelen genomen om mogelijke liquiditeitsproblemen ten gevolge van de crisis zoveel mogelijk te vermijden. Concreet gaat het om:

- De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid zal ondernemingen die betalingsproblemen hebben, in de eerste drie kwartalen van 2009 tegemoetkomen door het bekomen van een betalingsplan te vergemakkelijken, bij aantoonbare liquiditeitsproblemen bijdraageoplossingen te laten vallen en in uitzonderlijke gevallen ook de verwijlintresten te verminderen.
- In het stelsel van de zelfstandigen zal op voorstel van de Rijksdienst voor Sociale Verzekeringen voor Zelfstandigen eveneens de opmaak van betalingsplannen en in uitzonderlijke gevallen ook de kwijtschelding van boetes en verwijlintresten worden

⁴⁶ Concreet betekent dit dat er een dienst voor kredietbemiddeling wordt gecreëerd bij het KeFiK die toegankelijk is voor iedere onderneming, bedrijfsleider, handelaar, ambachtsman, beoefenaar van een vrij beroep of individueel ondernemer, die financieringsmoeilijkheden ondervindt en er niet in slaagt deze op te lossen.

⁴⁷ Het gaat om een tweede operatie Startersfonds, dat recent op 20 maart 2009 werd gelanceerd. Hierbij wordt door het Startersfonds, het financieringsfiliaal van het Participatiefonds, een obligatielening van 300 miljoen euro uitgeschreven. De inschrijvingsperiode start op 23 maart 2009 en loopt tot 30 april 2009. Met die bijkomende fondsen zal het Participatiefonds zijn capaciteit tot kredietverlening kunnen optrekken ten voordele van KMO's.

onderzocht, zodat deze tijdens de eerste drie kwartalen van 2009 kan worden toegepast.

- Bedrijven in financiële moeilijkheden zullen ook voor de eerste drie kwartalen van 2009 uitstel van betaling BTW en bedrijfsvoorheffing kunnen bekomen zonder dat daarbij boetes worden toegepast. De nalatigheidsintresten zullen in dit geval ook sterk worden gereduceerd.
- Het beperkte regime van de maandelijkse terugbetaling van BTW-tegoeden wordt uitgebreid naar sectoren die door de aard van hun werkzaamheden maandelijkse BTW-tegoeden opbouwen.

De federale regering kondigt verder aan een grote inspanning te willen doen om facturen sneller te betalen. Met een injectie van 400 miljoen euro wil de federale regering zoveel mogelijk liggende facturen betalen.

(iii) Lagere lasten voor bedrijven

- De regering zal de afspraken gemaakt in het IPA met betrekking tot lastenverlagingen voor nacht- en ploegenarbeid honoreren. Het vrijstellingspercentage inzake bedrijfsvoorheffing dat nu 10,7% bedraagt, zal worden opgetrokken tot 15,6% in 2010⁴⁸.
- De vrijstellingsregel voor overuren⁴⁹ wordt over dezelfde termijn verdubbeld. De totale kostprijs van de lastenverlagingen voor ploegen- en nachtarbeid én overuren zal in 2010 oplopen tot 428 miljoen euro.
- Er komt ook een algemene lastenverlaging om de opgelopen loonkostenhandicap goed te maken. De bestaande vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing van 0,25% wordt opgetrokken tot 0,75% in 2009 en tot 1% in 2010⁵⁰. Deze maatregel kost 233 miljoen euro in 2009 en 590 miljoen euro in 2010.
- Instellingen die onderzoekers tewerkstellen, krijgen de kans om, bovenop deze lastenverlagingen, een groter deel van de bedrijfsvoorheffing in te houden. Universitei-

⁴⁸ Volgens de economische herstelwet van 27 maart 2009 treedt deze maatregel in werking op 1 juni 2009. Deze vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing wordt enkel toegekend voor werknemers die, overeenkomstig de arbeidsregeling waarin zij tewerkgesteld zijn, in de maand waarvoor de vrijstelling wordt gevraagd, ten minste een derde van hun arbeidstijd in ploegen- of nachtarbeid zijn tewerkgesteld. Naast de effectieve arbeidsprestaties tellen ook de schorsingen van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst waarvoor het loon wordt doorbetaald mee als ploegen- of nachtwerk. Perioden van schorsing van de uitvoering van de arbeidsovereenkomst zonder loon, worden niet meegerekend.

⁴⁹ In geval van overwerk wordt de werkgever er onder bepaalde voorwaarden en in bepaalde mate van ontslagen de ingehouden voorheffing door te storten aan de schatkist. In de bestaande regeling geldt de vrijstelling per jaar en per werknemer slechts voor de eerste 65 uur die hij als overwerk presteert. Vanaf 1 januari 2009 wordt door de economische herstelwet dit maximum op 100 uren gebracht en vanaf 1 januari 2010 op 130 uren.

⁵⁰ De economische herstelwet legt de inwerkingtreding vast op 1 juni 2009 (vrijstelling tot 0,75%) en 1 januari 2010 (vrijstelling tot 1%). De berekeningsbasis voor deze vrijstelling is het bruto bedrag van de bezoldigingen vóór inhouding van de persoonlijke sociale zekerheidsbijdrage.

ten, erkende wetenschappelijke instellingen, Young Innovative Companies en ondernemingen die onderzoekers tewerkstellen, worden met ingang van 1 januari 2009 vrijgesteld van het doorstorten aan de schatkist van 75% (in plaats van 65%) van de bedrijfsvoorheffing op het loon van hun onderzoekers.

- Voor wat het Federaal Agentschap voor de Voedselveiligheid betreft, werd recent vóór het relanceplan een totaalpakket aan maatregelen uitgewerkt dat gezamenlijk een lastenvermindering voor de operatoren betekent van ca. 30 miljoen euro. Naast een verhoging van de publieke financiering van het Agentschap betreft dit een pakket aan concrete kostenbesparende maatregelen voor de verschillende sectoren.
- De regering zal ook de taks op de kredietverzekeringscontracten die commerciële en/of landenrisico's dekken, afschaffen. Daarvoor wordt jaarlijks 15 miljoen euro uitgetrokken.
- Op vraag van de gewesten wordt door de federale administratie de haalbaarheid van de invoering van de zogenaamde "Carry back" onderzocht: een aanpassing aan de belastingwetgeving waarbij het voor bedrijven mogelijk wordt om verliezen met winsten te verrekenen, en dit ofwel naar de toekomst ofwel naar het verleden.
- De bestaande maatregel "*vrijstelling gewestelijke investeringsubsidies*" zal verduidelijkt worden zodat duidelijk wordt welke gewestelijke subsidies vrijgesteld zijn van vennootschapsbelasting en welke niet.
- (Economische herstelwet: maaltijdcheques⁵¹)

(b) Werkgelegenheid verzekeren en koopkracht versterken

(i) *Opvangen van herstructureringen en tijdelijke werkloosheid*

- Werknemers die in de tijdelijke werkloosheid terechtkomen, genieten van een verhoogde werkloosheidsuitkering van 70% voor samenwonenden en 75% voor alleenstaanden en gezinshoofden. Het berekeningsplafond wordt met 300 euro opgetrokken.

⁵¹ Bedrijven mogen voortaan 1 euro fiscale aftrek inbrengen per uitbetaalde maaltijdcheque, ongeacht of die nu 6 of 7 euro waard is. Voor alle bedrijven samen betekent de aftrek een bijkomende lastenverlaging van 250 miljoen euro. Vakbonden en werkgeversfederaties raakten het eind vorig jaar eens over het optrekken van de maximale aankoopwaarde van een maaltijdcheque van 6 naar 7 euro. De federale regering heeft de waardeverhoging van de maaltijdcheques overgenomen in haar economische herstelwet. Op vraag van de sociale partners geeft de regering een fiscale aftrek per maaltijdcheque van 1 euro. Die aftrek maakt de 'waardeverhoging' in feite kostenneutraal voor de bedrijven. Maar in de wettekst wordt geen enkele koppeling gemaakt met de prijsverhoging van 6 naar 7 euro. In de memorie van toelichting van de goedgekeurde economische herstelwet staat letterlijk dat de aftrek 'in alle gevallen' geldt. De toekenning van bijkomende koopkracht aan het personeel is dus geen voorwaarde om van de fiscale aftrek te kunnen genieten. Anders gezegd: alle bedrijven die maaltijdcheques geven, maken voortaan aanspraak op 1 euro aftrek per cheque, of die nu 6 of 7 euro waard is.

- In samenwerking met de gewesten wordt een informatieportaal opgezet dat als één loket dient voor ondernemingen in herstructurering en er wordt een federale herstructureringsdienst ingericht. Voortaan zullen alle bedrijven die een collectief ontslag plannen, dit moeten melden, zodat de bevoegde diensten snel een begeleiding kunnen starten. Bestaande maatregelen in het kader van herstructurerings- en outplacement worden uitgebreid naar -45-jarigen, tijdelijke werknemers en interimkrachten.

(ii) Een faire prijs voor de consument door het verzekeren van concurrentie

Zowel in hoofde van het prijzenobservatorium als de mededingingsautoriteit worden een aantal prioritaire producten en sectoren voor nader onderzoek en monitoring vooropgesteld.

(iii) Een lagere energiefactuur voor gezinnen

Op basis van een technische screening van de energieprijzen (evolutie, componenten, perspectieven) wordt aan de leveranciers gevraagd deze doorrekening ook effectief te voorzien. Daarnaast wordt in 2009 een eenmalige korting van 30 euro op de elektriciteitsfactuur voorzien.

(iv) Koopkracht versterken van werkenden en niet-actieven

Binnen het (toen nog voorliggende) IPA-voorstel kunnen de sectoren bovenop de indexering overeenkomen om in 2009 maximaal 125 euro en in 2010 maximaal 250 euro per werknemer aan extra voordelen toe te kennen.

Binnen de welvaartsenveloppen ten belope van 234,2 miljoen in 2009 en 541,4 miljoen euro in 2010 werden sociale zekerheids- en bijstandsuitkeringen verhoogd. Bovenop deze enveloppen besliste de federale regering binnen de begroting 2009 tot een verhoging van de jobkorting (85 miljoen euro), een verhoging van de pensioenen van werknemers en zelfstandigen (201,3 miljoen euro in 2010), een verdere uitbreiding van de kortingen op mazout, gas en elektriciteit (31,4 miljoen euro) en een verhoging van gezins- en leeftijdstoelagen (17,6 miljoen euro).

Verder wordt de indexering van de belastingschalen direct doorgerekend in de bedrijfsvoorheffing, goed voor een injectie van 1,2 miljard euro bij de belastingbetaler in 2009.

(c) Investeren in groei en duurzaamheid

Ondermeer volgende acties worden voorzien:

- een bedrag van 18,8 miljoen euro zal worden uitgetrokken voor een systeem van groene investeringen in 2009. Dit loopt op tot 232 miljoen euro op kruissnelheid;

- de bouwsector in een open economie is een sector die zeer gevoelig is voor schommelingen die voelbaar zijn op de arbeidsmarkt. De regering voorziet daarom voor 2009 een totaal pakket van 300 miljoen euro aan concrete maatregelen:
 - een BTW-verlaging van 21% naar 6% voor nieuwbouw gezinswoningen met sociaal karakter;
 - de veralgemening tot het volledige grondgebied van de maatregel waarbij de BTW wordt verlaagd naar 6% bij vernieuwbouw na sloopwerken;
 - een verlaging van de BTW van 12% naar 6% voor de publieke sociale woningbouw;
 - een verruiming van de mogelijke energiebesparende investeringen die recht geven op een belastingvoordeel volgens te bepalen modaliteiten;
- om de bedrijven beter te ondersteunen in het buitenland wil de federale regering investeren in een optimale federale en gewestelijke samenwerking. De federale overheid zal haar financieringsinstrumenten met betrekking tot de export, import en investeringsrisico's (Finexpo en Delcredere) slagkrachtiger en toegankelijker maken. Op budgettair vlak betekent dit dat Delcredere 400 miljoen euro van zijn reserves (ter waarde van 600 miljoen euro) zal mobiliseren.

(2) Competitiviteit van de bedrijven en een goed sociaal klimaat

Het door de sociale partners afgesloten IPA komt bovenop de maatregelen in het relanceplan en de verdeling van de welvaartsenveloppen.

f) Vlaamse overheid: Herstel het vertrouwen, 14 november 2008

In nauwe betrokkenheid en overleg met de Vlaamse sociale partners werd op 14 november 2008 het Vlaamse relanceplan boven de doopvont gehouden om in het licht van de financieel-economische crisis het vertrouwen van de burgers, ondernemingen en werknemers te herstellen.

De krachtlijnen van dit Vlaamse herstelplan zijn:

1. de bevordering van de financiering van de ondernemingen in het kader van een versterkt economisch beleid;
2. de versterking van het activerend arbeidsmarktbeleid o.m. inzake herstructureringen;
3. het versnellen en versterken van de publieke en private investeringen.

(1) Versterking kredietverlening aan bedrijven in het kader van een versterkt flankerend economisch beleid

Om de toegankelijkheid van de ondernemingen tot de noodzakelijke financiering te ondersteunen, worden maatregelen voorzien inzake bedrijfsfinanciering, inzake de versterking van het eigen vermogen en op het vlak van risicokapitaal.

(a) Inzake bedrijfsfinanciering

- een verhoging van het budget voor de waarborgregeling: van 180 miljoen euro naar 240 miljoen euro in 2008 en van 180 miljoen euro naar 300 miljoen euro in 2009;
- een verhoging van het waarborgbedrag waarvoor een eenvoudige aanmeldingsprocedure volstaat van 500.000 euro tot 750.000 euro per dossier;
- extra zekerheden bovenop de door de bank gevraagde zekerheden zijn niet langer vereist;
- ook kortetermijnkrediet kan voortaan worden gewaarborgd;
- onderzoek naar de mogelijkheid om de waarborgregeling uit te breiden naar grote ondernemingen;
- onderzoek naar een verhoging van het maximumbedrag aan win-winleningen voor ondernemingen van 50.000 euro naar 100.000 euro.

(b) Inzake eigen vermogen

- de oprichting van een nieuwe pijler "Quasi-kapitaal" bij de Participatiemaatschappij Vlaanderen dat achtergestelde leningen kan verstrekken voor de financiering van innovatieprojecten.

(c) Inzake risicokapitaal

- lancering van een tweede kapitaalronde voor ARKImedes;
- herschikking en bijsturing van het VINNOF-instrument, dat voortaan enkel gebruikt zal worden als merknaam voor zaai kapitaalinvesteringen. Het verstrekken van incubatiefinanciering wordt voortaan overgelaten aan het IWT terwijl de projectfinanciering wordt ondergebracht bij de nieuwe PMV-financieringspijler "Quasi-kapitaal".

(d) Andere maatregelen

- samenwerking met het Participatiefonds in het kader van de voorstellen inzake regionalisering door te voorzien in gewestelijke kredietcomités;

- de oprichting van een specifiek fonds met participatie van de GIMV en de VPM, dat participaties kan nemen met het oog op het vergroten van de groeikansen voor grote ondernemingen in Vlaanderen;
- de oprichting van een Vlaams kringloopfonds met een startkapitaal van 7 miljoen euro onder beheer van de PMV.

(2) Een versterking van het activerend arbeidsmarktbeleid

(a) Een activerend herstructureringsbeleid

Volgende pistes moeten verder worden uitgewerkt:

- een snelle begeleiding van tijdelijke werknemers die in het kader van herstructurering hun contract niet langer verlengd zien;
- tijdens de zoektocht naar werk van ontslagen werknemers moet meer gebruik gemaakt worden van de zogenaamde portfoliotechnieken, waarbij gebruik gemaakt wordt van het bestaande instrumentarium, bijvoorbeeld inzake ervaringsbewijzen. Be-doeling is dat vraag en aanbod elkaar beter vinden omdat de werknemer beter zijn competenties leert kennen. Rond dit laatste wenst de Vlaamse Regering in overleg met de outplacementsector een bijkomend initiatief op te starten;
- een sectorale en regionale dynamiek in het hele verhaal moet toelaten om creatieve oplossingen te vinden, aangepast aan de sectorale of regionale situatie;
- een onderzoek naar een al dan niet wenselijke bijsturing van de werkgelegenheidsmaatregelen. Als voorbeeld wordt verwezen naar de optimalisering van de tewerkstel-lingspremie 50+ door de verhoging ervan. Om adequater in te spelen op de herstruc-tureringsgolf kondigt de Vlaamse Regering in het kader van het overleg met de fede-rale overheid aan elementen aan te reiken voor het indienen van een dossier in het globalisatiefonds en te pleiten voor het openstellen van de verminderingsskaart voor werknemers die het slachtoffer zijn van een faillissement. In het kader van dit overleg wordt verder aangedrongen op een versterking van de systemen van outplacement, met name het verruimen van verplicht outplacement en de aanpassing van de regel-geving inzake uitzendarbeid.

(b) Competentieversterking

Volgende bijkomende initiatieven worden vermeld:

- meer vormen aanbieden die perspectief bieden op duurzaam werk, zowel specifieke beroepsgerichte vorming als bepaalde facetten van algemene vorming;
- onderzoek naar de voorwaarden waaronder werknemers die ouplacementbegeleiding volgen, een beroep kunnen doen op de competentiecentra van de VDAB (en mogelijk andere publieke spelers als SYNTRA);

- een versterking van de positie van werkenden door in te zetten op bestaande instrumenten (oa. Opleidingscheques, hefboomkrediet en loopbaanbegeleiding);

(c) Sectorale dimensie

Sectoren die engagementen willen opnemen om samen met de Vlaamse overheid beleidslijnen inzake bijkomende opleiding en vorming via een addendum aan de convenant te implementeren, worden financieel ondersteund. Daarbij wordt ondermeer gedacht aan sectoren die een actieve rol spelen in het herstructureringsbeleid of sectoren die aangeven hun inspanningen inzake opleiding en vorming voor de werknemers te willen verhogen.

De modaliteiten waaronder deze stimulans wordt verleend, zijn voorwerp van overleg met de Vlaamse sociale partners.

(d) Versterking van het preventieve bedrijfsbeleid

Om herstructureringen te voorkomen wordt ook voorgesteld om de afspraken in het kader van Vesoc inzake preventief bedrijfsbeleid versneld door te voeren tegen einde januari 2009.

(e) Verzekering Gewaarborgd Wonen

Binnen de 2 weken wordt een concreet voorstel aan de Vlaamse Regering voorgelegd betreffende een regeling ter vervanging van de afgelopen huidige regeling inzake de verzekering Gewaarborgd Wonen.

(3) Het versnellen en versterken van de publieke en private investeringen

(a) Uitvoering versnellen door middel van vereenvoudigde procedures

In quasi elk beleidsdomein zijn op dit vlak verbeteringen te realiseren, die vrijwel onmiddellijk kunnen bijdragen tot een versnelde uitvoering van beslist beleid. Daarbij wordt ondermeer gedacht aan de volgende aanpassingen:

- een snellere bestemming van de FFEU-middelen (Financieringsfonds voor Schuldaufbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven)⁵²;

⁵² Op 21 december 2000 keurde het Vlaams Parlement een decreet goed tot oprichting van een Financieringsfonds voor de Schuldaufbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven (FFEU). Hierlangs wil het Parlement de jaaroverschotten recupereren en herverdelen in de vorm extra impulsen voor Vlaanderen. Daartoe wordt het verschil tussen de werkelijke en de begrote vaststellingssaldi gerecycleerd en bestemd voor investeringen. De gerecupereerde saldi worden gecentraliseerd in het FFEU, en van daaruit door het Parlement opnieuw toegewezen. Hierdoor ontstaat jaarlijks een vrije marge die kan worden toegewezen aan de investeringsnoden van dat ogenblik.

- kortere termijnen bij het uitschrijven van overheidsopdrachten;
- onderzoek naar de optimalisatie van de MER-regelgeving, waarbij ook de ruimtelijke ordeningswetgeving wordt betrokken;
- doorlichting van de bepalingen inzake adviesvragen;
- omschakeling van termijnen van orde naar vervaltermijnen;
- inkorting van beroepsprocedures;
- inkorting van de betalingstermijn tot 30 werkdagen van de facturen te betalen door de Vlaamse overheid.

Ook een versnelde opmaak en uitvoering van actieplannen voor administratieve vereenvoudiging in hoofde van het bedrijfsleven zijn in dit kader prioritair.

De concurrentievermogen van de Vlaamse economie kan tevens verstevigd worden door een integrale en versnelde omzetting van de dienstenrichtlijn.

Tenslotte wordt ernaar gestreefd de private investeringsdossiers administratief te deblokken.

(b) Versterking van de investeringen

Versterking van de investeringen door:

- een ruimere aanwending van het onbelast encours, o.a. via een aanpassing van decretale bepalingen;
- opvolging van de bestaande afspraken inzake monitoring van de uitgaven en periodieke rapportering aan de Vlaamse Regering met bijzondere aandacht voor het uitvoeringsritme van de investeringen. Deze monitoring zal enerzijds focussen op een maximale uitvoering van de begroting en desgevallend zullen hiervoor herschikkingen binnen de betalingskredieten worden doorgevoerd, maar anderzijds zal ook de conjunctuurprovisie 2008 nog met 75 miljoen euro worden opgetrokken;
- oprichting van een Taskforce met vertegenwoordigers van alle ministers die de uitvoering van de investeringsplannen in alle beleidsdomeinen en -velden opvolgt en tweemaandelijks rapporteert aan de regering;
- versterking van het wetenschappelijk potentieel door een kapitaalsparticipatie van 35 miljoen euro in IMEC voor de bouw van een tweede cleanroom;
- voortzetting van de opgestarte PPS-projecten, ondanks een waarschijnlijke verhoging van de kredietkost. Er wordt voor gepleit dat op Europees niveau wordt nagegaan in welke mate de ESR-regels een juiste risico-allocatie nastreven;
- een initiatief op korte termijn om het innovatief aanbesteden op te starten;
- een initiatief op korte termijn betreffende de inwerkingtreding van brownfieldconvenanten.

g) Herstelplannen vergeleken qua omvang en inhoud

(1) Inleiding

Om de economische crisis het hoofd te bieden hebben de overheden economische relanceplannen gelanceerd die niet enkel gericht zijn op kortetermijnherstel maar tevens inwerken op de randvoorwaarden voor een duurzame langetermijngroei. De herstelmaatregelen zijn ondermeer gericht op investeringen in moderne infrastructuur, O&O, steun voor innovatie en ondersteuning van KMO's, opleiding en de vergroening van de economie. Het doel is het verzekeren van de competitiviteit en het leggen van nieuwe funderingen voor langetermijngroei door de crisis aan te grijpen als een opportuniteit voor het realiseren van langetermijndoelstellingen zoals de verbetering van energie-efficiëntie.

De OESO heeft een onderzoek gedaan naar de strategieën die de diverse lidstaten hebben gehanteerd om de crisis te bezweren. De resultaten van dit onderzoek – een inschatting van de gecumuleerde impact van herstelsteunmaatregelen ten behoeve van de reële economie enerzijds en een inhoudelijke analyse van de herstelplannen anderzijds - worden in dit onderdeel gepresenteerd.

De Europese Commissie heeft een coördinerende rol op zich genomen ten aanzien van de herstelplannen van de lidstaten en volgt de ontwikkelingen terzake op de voet op, mede uit mededingingsoverwegingen.

In dit onderdeel wordt enerzijds een analyse van de omvang en de aard van de reddingsoperaties voor het financiële bestel gedocumenteerd. Anderzijds worden de herstelplannen voor de reële economie gekwantificeerd en worden de herstelplannen van de belangrijkste EU-lidstaten inhoudelijk toegelicht.

(2) Omvang van de crisisgerelateerde herstelmaatregelen

(a) Omvang van de financiële reddingsoperaties

Om te voorkomen dat het economisch bestel zou imploderen hebben de internationale organisaties en de nationale staten vooreerst massale middelen gepompt in het financieel systeem zodat de banken, verzekeraars en andere financiële instellingen het hoofd boven water konden houden. De stabilisering van het financieel bestel was en is een absolute must om te voorkomen dat de reële economie voor langere tijd in de touwen zou hangen.

Om het herstel van het financieel bestel te bespoedigen en te coördineren heeft de Europese Commissie een aantal mededelingen uitgevaardigd om te zorgen voor een level playing field conform de beginselen van het Europese mededingingsbeleid. Op basis van deze mededelingen heeft de Commissie in de lidstaten diverse financiële reddingsoperaties goedgekeurd. De maatregelen die daarin vervat liggen zijn divers van aard en kunnen schematisch als volgt voorgesteld worden:

Tabel 1: aard van financiële herstelmaatregelen

	kapitaalinjecties		Garanties voor bankkredieten		Ondersteuning aangetaste activa	Liquiditeit en bank funding ondersteuning	Depositogarantieschema's (in euro of%)
	Nationaal schema	Ad hoc interventie	Nationaal schema	Ad hoc interventie			
Duitsland	x	x	x	x	x	x	100%
België		x		x	x	x	100.000
Spanje			x			x	100.000
Frankrijk	x	x	x	x	x		70.000
Italië	x		x			x	103.000
VK	x		x		x	x	57.000
Nederland		x	x		x	x	100.000

Bron: Europese Commissie

In tabel 2 wordt de omvang van de financiële reddingsoperaties in kaart gebracht voor de Eurozone respectievelijk de EU: de goedgekeurde maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt wordt in de lidstaten, zijn goed voor 11,1% van het BBP in de Eurozone en 12,8% van het BBP in de EU. Vooral de bankgaranties vertegenwoordigen een groot aandeel van het BBP, zowel qua goedgekeurde maatregelen als in het effectief gebruik ervan. Dit komt omdat landen als Denemarken en Ierland garanties hebben geboden ten belope van meer dan 200% van het BBP. In Ierland wordt – in tegenstelling tot Denemarken - bovendien effectief gebruik van gemaakt van het goedgekeurde totaal aan bankkredieten. In België belopen de goedgekeurde bankkredieten 70,9% van het BBP, waarvan 16,4% effectief wordt benut.

Tabel 2: omvang van de financiële steunmaatregelen

In% van BBP 2008	herkapitalisering		bankgaranties		Ondersteuning aangetaste activa		Liquiditeit en bank funding ondersteuning		Totaal	
	Goedgekeurde maatregelen	Maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt	Goedgekeurde maatregelen	Maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt	Goedgekeurde maatregelen	Maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt	Goedgekeurde maatregelen	Maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt	Goedgekeurde maatregelen	Maatregelen waarvan effectief gebruik gemaakt

		wordt		wordt		wordt		wordt		wordt
Eurozone	2,6	1,4	20,6	8,3	12,0	0,7	1,3	0,7	36,5	11,1
EU	2,6	1,5	24,7	7,8	12,0	0,5	4,3	3,0	43,6	12,8

Bron: Europese Commissie

Ook de VN⁵³ hebben een inschatting gemaakt van de omvang van de steunmaatregelen om het financieel bestel te redden.

Tabel 3: steun aan het financieel bestel in% van het BBP 2008

België	31,0
Frankrijk	19,1
Duitsland	22,2
Italië	3,3
Japan	22,3
Nederland	46,5
Spanje	22,9
VK	81,7
VS	81,1
Brazilië	1,5
China	0,5
India	6,4

Bron: UNCTAD, Trade and Development Report 2009, September 2009

(b) Omvang van de reddingsoperaties voor de reële economie

In deze rubriek wordt nagegaan welke maatregelen door de landen werden uitgevaardigd om het consumentenvertrouwen, de koopkracht van de burgers, de werkgelegenheid, de economische activiteiten van bedrijfsleven en de financiering ervan te ondersteunen.

(i) **OESO en VN-onderzoek⁵⁴**

De OESO heeft op basis van een consistente benadering en afbakening van de herstellepakketten de omvang van de herstelmaatregelen ("fiscal packages⁵⁵") in kaart gebracht: de gecumu-

⁵³ Trade and Development Report 2009 – Responding to the global crisis climate change mitigation and development, UNCTAD, September 2009

⁵⁴ Fiscal packages across OECD countries: overview and country details, 31 March 2009; Policy Response to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth, June 2009; OECD Economic Outlook, June 2009; Trade and Development Report 2009 – Responding to the global crisis climate change mitigation and development, UNCTAD, September 2009

⁵⁵ Fiscal packages omvatten de gerichte inkomsten- en uitgavenmaatregelen die genomen worden of aangekondigd zijn in de strijd tegen de crisis en die een directe en onmiddellijke impact hebben op de

leerde impact op de financiële balansen voor de periode 2008-2010 wordt geschat op 3,5% van het wereldwijde BBP van 2008.

Er kan een grote variatie in de omvang van herstellpakketten worden vastgesteld tussen de lidstaten, wat ondermeer te wijten is aan de diepgang van de crisis, de budgettaire ruimte die er was vóór het ontstaan van de crisis en de omvang van automatische stabilisers⁵⁶.

De VS hebben veruit het omvangrijkste steunpakket ingevoerd ter omvang van ongeveer 5,6% van het BBP van 2008. Van de Eurozone hebben Luxemburg en Spanje relatief gezien het omvangrijkste steunpakket: de geschatte kosten door maatregelen aan de inkomsten- en uitgavenzijde bedragen 3,9% van het BBP 2008. Ook in Duitsland en Finland wordt de gecumuleerde impact van de herstelmaatregelen op meer dan 3% van het BBP 2008 geraamd. Het steunpakket in België⁵⁷ wordt op 1,4% geraamd.

Tabel 4: de omvang van de herstelmaatregelen doorheen de tijd

	2008-2010 netto-effect op overheidsbalans			Verdeling over de periode 2008-2010 (% van totaal netto-effect)		
	<i>Uitgaven</i>	<i>belastinginkomsten</i>	<i>totaal</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>
Oostenr.	-0,4	-0,8	-1,2	0	79	21
België	-1,1	-0,3	-1,4	0	51	49
Tsjechië	-0,3	-2,5	-2,8	0	56	44
Denem.	-2,6	-0,7	-3,3	0	33	67
Finland	-0,5	-2,7	-3,2	0	47	53
Frankrijk	-0,6	-0,2	-0,7	0	68	32
Duitsland	-1,6	-1,6	-3,2	0	48	52
Griekenl.	0,0	0,8	0,8	0	100	...
Hongar.	7,5	0,2	7,7	0	51	49
Ierland	2,2	6,0	8,3	6	39	55
Italië	-0,3	0,3	0,0	0	15	85
Luxemb.	-1,6	-2,3	-3,9	0	65	35
Nederl.	-0,9	-1,6	-2,5	0	49	51
Polen	-0,8	-0,4	-1,2	0	70	30
Portugal	...	...	-0,8	0	100	0

overheidsbalans. De omvang van de maatregelen wordt gemeten als een deviatie van de financiële balans in vergelijking met een crisisvrij scenario in de periode 2008-2010. Reddingsoperaties voor banken zijn hierin niet begrepen.

⁵⁶ Economische beleidsmaatregel of programma dat op automatische wijze de impact van de huidige economische trend corrigeert zonder bijstand van de overheid, bijvoorbeeld het belastingstelsel of de werkloosheidsverzekering

⁵⁷ Het gaat hier enkel om het federale herstelplan. De OESO stipt aan dat gedetailleerde informatie over regionale herstelplannen niet beschikbaar is en dat deze bovendien kleiner in omvang zijn

Slovakije	-0,7	-0,7	-1,3	0	41	59
Spanje	-2,2	-1,7	-3,9	32	44	23
Zweden	-1,7	-1,7	-3,3	0	43	57
VK	-0,4	-1,5	-1,9	11	85	4
Japan	-4,2	-0,5	-4,7	2	74	25
VS	-2,4	-3,2	-5,6	21	37	42

Bron: OECD Economic Outlook, June 2009

Ook de VN hebben een inschatting gemaakt van de omvang van de herstelmaatregelen voor de reële economie.

Tabel 5: omvang van de herstellpakketten in% van BBP 2008

België	1,4
Frankrijk	1,5
Duitsland	3,6
Italië	0,3
Japan	4,7
Nederland	2,5
Spanje	3,9
Zweden	3,3
VK	1,9
VS	5,5
Brazilië	5,6
China	6,2
India	1,8

Bron: UNCTAD, Trade and Development Report 2009, September 2009

(ii) Europese Unie⁵⁸

Het Europese Economische herstelplan is bedoeld als een anticyclische macro-economische reactie op de crisis in de vorm van een maatregelenpakket ter ondersteuning van de reële economie. Het voorziet in een impuls kader ter waarde van 200 miljard euro (1,5% van het BBP

⁵⁸ The EU's response tot support the real economy during the economic crisis: an overview of Member States'recovery measures, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Occasional Papers 51, July 2009; The EU's great recession: outlook and policy response, Servaas Deroose, Director DG ECFIN, European Commission, Toelichting VLEVA, 10 juni 2009; Report from the Commission, State Aid Scoreboard – Spring 2009 update – Special edition on state aid interventions in the current financial and economic crisis, COM(2009) 164, 8 april 2009; State aid: overview of national measures adopted as a response to the financial/economic crisis, Memo/09/246, 20 mei 2009; European Stimulus packages, Estimating the size of the European stimulus packages for 2009: an update, David Saha and Jacob von Weizsäcker, Bruegel Policy Contribution, april 2009

van de EU), bestaande uit een budgettaire expansie in de lidstaten van 170 miljard euro (1,2% van het BBP van de EU) en EU-financiering ten belope van 30 miljard euro (0,3% van het BBP van de EU).

De Europese Commissie heeft de herstelplannen van de lidstaten zoals ze wereldkundig werden gemaakt, aan een vergelijkend onderzoek onderworpen. Dit impliceert dat in de analyse zowel nieuwe discretionaire maatregelen zijn opgenomen, als maatregelen die reeds waren gepland vóór het uitbreken van de crisis. Het is evident dat de integratie van de reeds geplande maatregelen in de herstelplannen een impact heeft op zowel de budgettaire als inhoudelijke beoordeling van de herstelplannen.

Ook de kwalificatie van de herstelmaatregelen zelf is van invloed op de inhoudelijke en budgettaire evaluatie van de herstelplannen. Maatregelen die tot doel hebben de arbeidskost te verlagen worden door de Commissie als arbeidsmaatregelen bestempeld, maar kunnen even zo goed gelabeld worden als 'maatregelen voor bedrijven'.

De omvang van de "fiscal packages" wordt in onderstaande tabel weergegeven:

Tabel 6: de omvang van de herstelmaatregelen in de EU – 2009 en 2010 (in% van BBP)

	Wijziging in overheidsbalans (totaal over de periode 2008- 2010)	Gerichte maatregelen (totaal over de periode 2009-2010 in% van BBP)				
		Totaal	Maatregelen voor huis- houdens	Arbeidsmarkt- maatregelen	Maatregelen voor bedrij- ven	Verhoogde investe- ringsuitgaven
België	-4,9%	1,8	0,9	0,5	0,1	0,3
Duitsland	-5,8%	3,6	1,5	0,5	0,8	0,9
Spanje	-6,0%	4,0	1,6	0,1	1,4	0,9
Frankrijk	-3,6%	1,0	0,2	0,1	0,4	0,3
Italië	-2,1%	1,2	0,2	0,4	0,5	0,1
Nederland	-7,1%	1,6	0,4	0,2	0,5	0,5
VK	-8,2%	2,6	1,7	0,3	0,4	0,2
EU-27		1,8				

Bron: Europese Commissie

Qua omvang bevindt België zich op het EU-27-gemiddelde: over de periode 2009-2010 wordt 1,8% van het BBP besteed aan herstelmaatregelen⁵⁹. Duitsland, Spanje en het VK overschrijden dit EU-gemiddelde; Frankrijk, Italië en Nederland blijven onder het EU-gemiddelde.

⁵⁹ De discretionaire maatregelen in het kader van de federale en regionale herstelplannen belopen in totaal 0,9% van het BBP, 0,5% in 2009 en 0,4% in 2010. Het Europees gemiddelde bedraagt 1,1%.

Volgens de kwalificatie van de Europese Commissie spendeert België relatief gezien veel middelen voor de ondersteuning van de huishoudens (0,9%) en ten behoeve van arbeidsmarktmaatregelen (0,5%). Steunmaatregelen voor bedrijven leggen beslag op 0,1% van het BBP. De overheidsinvesteringen zijn goed voor 0,3% van het BBP. Ook in Duitsland, Spanje en het VK gaat relatief de meeste aandacht uit naar de ondersteuning van de huishoudens. De versterking van de arbeidsmaatregelen daarentegen is in deze lidstaten in vergelijking met België duidelijk minder gefocuseerd. De steun voor het bedrijfsleven ligt in deze lidstaten relatief gezien beduidend hoger dan in België. In Duitsland, Spanje en Nederland zijn ook de verhoging van de investeringsuitgaven relatief gezien belangrijk.

(3) De herstelplannen inhoudelijk vergeleken

(a) Inleiding

De meeste economische stimuleringspakketten zijn gericht op het herstel van de kortetermijnvraag door financiering te voorzien voor het bedrijfsleven en de werkgelegenheid te beschermen. Nochtans hebben de meeste herstelplannen ook tot doel de middellange tot langetermijngroei te ondersteunen door investeringen die hun weerslag hebben op de aanbodzijde.

Over het algemeen kunnen de plannen als volgt onderverdeeld worden: i) maatregelen gericht op de redding van banken en het financieel systeem; ii) maatregelen ter ondersteuning van het bedrijfsleven (belastingverminderingen zoals BTW-verlagingen, korte termijn waarborgen voor kredieten, vermindering van niet-loon gebonden arbeidskosten, stimuli voor behoud van personeel; iii) maatregelen bestemd voor bepaalde industriële sectoren (in het bijzonder de auto-mobiel en de bouw); iv) maatregelen om de consumptie door huishoudens te ondersteunen (belastingverminderingen, rechtstreekse ondersteuning van huishoudens, werkloosheidstege-moetkomsten, steun voor lage inkomens, maatregelen in de gezondheidskosten,...); v) maatregelen met betrekking tot innovatie en langetermijngroei (bijvoorbeeld niet-financiële maatregelen om groene technologieën te stimuleren)

In deze rubriek worden de maatregelen uit de herstelplannen naar aard en samenstelling met elkaar vergeleken en voor een aantal landen ook naar concrete maatregelen gekwantificeerd. Zowel OESO als Europees onderzoek komen daarbij aan bod.

(b) OESO-onderzoek⁶⁰

⁶⁰ Fiscal packages across OECD Countries: overview and country details, OECD, 31 march 2009; Policy Response to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth, june 2009.

(i) Hoofddoelstellingen van de herstelplannen

In onderstaande tabel worden de hoofdbetrachtingen van een aantal Europese herstelplannen onder de loep genomen.

Tabel 7: hoofddoelstellingen van economische herstelplannen (de reddingsoperaties voor het financiële systeem niet inbegrepen) – stand van zaken mei 2009

België	Versnelling van openbare infrastructuurprojecten en aanmoediging van de huisvestingssector; maatregelen om de bedrijfsvoering en investeringsprojecten van ondernemingen, in het bijzonder de kleine, op de sporen te houden (bijv. toegang tot financiering vergemakkelijken); de koopkracht van huishoudens op peil houden; maatregelen met het oog op groene technologieën en energie-efficiëntie
Frankrijk	Hoofdzakelijk investeringen in overheidsbedrijven (post, energie en spoorwegen), defensie, investeringen in strategische domeinen (duurzame ontwikkeling en schone technologieën, hoger onderwijs, onderzoek en de digitale economie); investeringen voor lokale en regionale overheden (partnerschap investeringen in ziekenhuizen, kinderopvang en andere sociale voorzieningen); steun voor werkgelegenheid, huisvesting, de financiering van ondernemingen (in het bijzonder KMO's), gezondheidszorg, en maatregelen ten behoeve van het milieu. Bijzondere maatregelen voor de automobiel
Duitsland	Infrastructuurinvesteringen (in het bijzonder scholen en universiteiten, tevens maatregelen ter bevordering van breedband); maatregelen ten behoeve van ondernemingen en huishoudens met het oog op de werkgelegenheid en om de crisis te overleven (overheidsgaranties, niet-loon gebonden vermindering van arbeidskosten, vermindering van inkomstenbelasting, kinderbijslagen); opleiding en tegemoetkomingen voor bevorderen van onderwijsniveau; bevordering van innovatie en O&O; groene technologieën. Bijzondere maatregelen voor de automobiel
Italië	Stimuleren van investeringen in infrastructuur en onderzoek (inclusief breedband); steun voor lage inkomens (belastingvermindering voor armere gezinnen en gepensioneerden); verlichting van de lasten voor KMO's; focus op vergroening van de automobielsector en steun voor methaangassystemen en de verkoop van ecologische auto's
Nederland	Maatregelen gericht op problemen in de huisvestingssector; exportkredietverzekering; steun voor KMO's; maatregelen voor de gezondheidssector; additionele maatregelen ten behoeve van duurzame ontwikkeling, innovatie, onderwijs, arbeidsmarkt, infrastructuur en de bouw
Spanje	Belastingverminderingen; uitgaven voor openbare werken en andere stimuleringsmaatregelen om de werkgelegenheidsgraad op te krikken; voorzien van liquiditeiten voor ondernemingen (KMO's) en huishoudens die van financiering verstoken blijven; bijzondere steun voor de automobielsector en modernisering van basisindustrieën zoals transportsector, energie, diensten en telecommunicatie; modernisering van de openbare dienstverlening
VK	Verlaging van de BTW-tarieven; versnelling van kapitaalinvesteringen bijv. in onderzoeksinfrastructuur en voor versnelde roll-out van breedband; kredietlijnen en garantieleningen voor KMO's; maatregelen in de strijd tegen de werkloosheid (subsidies voor ondernemingen die werklozen in dienst nemen en opleiden)

Bron: OESO

(ii) De aard en de samenstelling van de herstelmaatregelen

De OESO heeft de herstelmaatregelen die een directe en onmiddellijke impact op de overheidshalans volgens de principes van de nationale rekeningen samengebundeld en gekwantificeerd.

De meeste landen hebben stimuleringsprogramma's goedgekeurd met een brede waaier aan maatregelen, zowel aan de inkomstzijde via belastingaanpassingen als aan de uitgavenzijde via ondermeer overdrachten aan bedrijven en huishoudens, energiesubsidies enz. Een meerderheid van de landen heeft prioriteit gegeven aan maatregelen aan de inkomstzijde (belastingverlagingen) eerder dan aan de uitgavenzijde, alhoewel ondermeer Japan, Italië, Frankrijk, Spanje, Denemarken en ook België duidelijke uitzonderingen zijn. Wat de uitgavenversterking betreft, hebben praktisch alle OESO-lidstaten overheidsinvesteringsprogramma's gelanceerd.

In onderstaande tabel wordt de samenstelling van de "fiscal packages" weergegeven.

Tabel 8: samenstelling van de fiscal packages – totaal over de periode 2008-2010 in% van het BBP 2008

	Netto effect	Belastingmaatregelen					uitgavenmaatregelen					
		Totaal	individueen	bedrijven	consumptie	Sociale bijdragen	Totaal	Finale consumptie	Investeringen	Transfers naar huishoudens	Transfers naar bedrijven	Transfers naar lagere overheden
Oostenr.	-1,2	-0,8	-0,8	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,0	0,1	0,2	0,0	0,1
België	-1,4	-0,3	-0,0	-0,1	-0,1	0,0	1,1	0,0	0,1	0,5	0,5	0,0
Tsjechië	-2,8	-2,5	0,0	-0,7	-0,4	-1,4	0,3	-0,1	0,2	0,0	0,2	0,0
Denem.	-3,3	-0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,9	0,8	0,1	0,0	0,0
Finland	-3,2	-2,7	-1,9	0,0	-0,3	-0,4	0,5	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0
Frankrijk	-0,7	-0,2	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,6	0,0	0,2	0,3	0,0	0,0
Duitsland	-3,2	-1,6	-0,6	-0,3	0,0	-0,7	1,6	0,0	0,8	0,3	0,3	0,0
Griekenl*	0,8	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,4	0,1	0,4	0,1	0,0
Hongar.	7,7	0,2	-0,6	-0,1	2,3	-1,5	-7,5	-3,2	0,0	-3,4	-0,4	-0,5
Ierland	8,3	6,0	4,5	-0,2	0,5	1,2	-2,2	-1,8	-0,2	-0,1	0,0	0,0
Italië	0,0	0,3	0,0	0,0	0,1	0,0	0,3	0,3	0,0	0,2	0,1	0,0
Luxemb.	-3,9	-2,3	-1,5	-0,8	0,0	0,0	1,6	0,0	0,4	1,0	0,2	0,0
Nederl.	-2,5	-1,6	-0,2	-0,5	-0,1	-0,8	0,9	0,0	0,5	0,1	0,0	0,0
Polen	-1,2	-0,4	0,0	-0,1	-0,2	0,0	0,8	0,0	1,3	0,2	0,1	0,0
Portugal	-0,8							0,0	0,4	0,0	0,4	0,0
Slovakije	-1,3	-0,7	-0,5	-0,1	0,0	-0,1	0,7	0,0	0,0	0,1	0,6	0,0
Spanje	-3,9	-1,7	-1,6	0,0	0,0	0,0	2,2	0,3	0,7	0,5	0,7	0,0

Zweden	-3,3	-1,7	-1,3	-0,2	0,0	-0,2	1,7	1,1	0,3	0,1	0,0	0,2
VK	-1,9	-1,5	-0,5	-0,2	-0,6	0,0	0,4	0,0	0,4	0,2	0,0	0,0
Japan	-4,7	-0,5	-0,1	-0,1	-0,1	-0,2	4,2	0,2	1,2	0,6	1,5	0,6
VS	-5,6	-3,2	-2,4	-0,8	0,0	0,0	2,4	0,7	0,3	0,5	0,0	0,9

*Griekenland: geen gegevens voor 2010

Bron: OECD Economic Outlook, June 2009

De belastingverminderingen zijn over het algemeen meer gericht op de personenbelasting dan op de bedrijfsbelasting. In Finland, Luxemburg, Spanje, Zweden en de VS bedragen ze meer dan 1% van het BBP 2008. In België zijn de belastingverminderingen iets meer gefocust op het bedrijfsleven, alhoewel het verschil verwaarloosbaar is. Sommige landen hebben ook serieus gesnoeid in de sociale zekerheidsbijdragen, ondermeer Duitsland en Nederland.

(c) Aard en samenstelling steunmaatregelen EU-lidstaten

(i) Overzicht

De Europese Commissie heeft ook de aard en de samenstelling van de herstelmaatregelen nauwgezet ontleed.

In onderstaande tabel wordt hiervan een overzicht gegeven.

Tabel 9: de aard en de samenstelling van de herstelmaatregelen

	Arbeidsmarktmaatregelen				Investerings			Bedrijfsondersteuning			
	Aanmoediging flexibele arbeidstijd	Ondersteuning werkgelegenheid door verlaging arbeidskosten	Heropleiding en active- ring	Versterking koopkracht huishoudens	Energie- efficiëntie	Fysieke infrastructuur	R&D en innovatie	Sectorale steun			Versoepeeling toegang finan- ciering
								Automobiel	toerisme	bouw	
BE		X		XX	X	X				X	XX
DU	XX	X	XX	XX	XX	X	XX	XX			XX
ES		X	X	XX	X	X	X	XX		X	XX
FR		X	XX		X	X	X	XX		X	XX
IT								XX			X
NL	X	XX	X		X	X	X	X			XX
VK			XX	XX	X	X		X		X	XX

XX: belangrijke budgettaire impact; X: beperkte budgettaire impact

Bron: Europese Commissie

Globaal genomen, zijn de volgende maatregelen duidelijk significant van aard: de versterking van de koopkracht van de huishoudens, de sectorale steun aan de automobiel en de verge-

makkelijking van de financieringstoegankelijkheid voor de bedrijven. Duitsland heeft met zijn herstelplan praktisch op alle onderdelen zwaar ingezet. In België ligt het zwaartepunt op de versterking van de koopkracht van de huishoudens en de vergemakkelijking van de bedrijfsfinanciering. Andere arbeidsmaatregelen komen minder (verlaging van de arbeidskosten) of niet uit de verf, dit in tegenstelling met Nederland dat sterk heeft ingezet op de verlaging van de arbeidskosten maar ook maatregelen getroffen heeft ter aanmoediging van flexibele arbeidstijden en het opleidings- en activeringsbeleid heeft verscherpt.

(ii) De arbeidsmarktmaatregelen nader bekeken

In onderstaande tabel worden de arbeidsmarktmaatregelen uit de herstelplannen meer gedetailleerd bekeken.

Tabel 10: herstelmaatregelen ten behoeve van de arbeidsmarkt en koopkracht van de huishoudens

	(1)	(2)		(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)		(9)
		Ar- beids- markt	Huis- houdens						(a)	(b)	
BE	23 (15 AM + 8 HH)	0,5	0,9				X		XX		
DU	17 (8 AM + 9 HH)	0,5	1,5	XX	XX		X		XX		
ES	20 (11 AM + 9 HH)	0,1	1,6		X	X	X			XX	
FR	16 (7 AM + 9 HH)	0,1	0,2		XX		X				
IT	14 (5 AM + 9 HH)	0,4	0,2					X			
NL	10 (7 AM + 3 HH)	0,2	0,4	X	X		XX				
VK	21 (5 AM + 16 HH)	0,3	1,7		XX			X	XX		

- (1) Aantal maatregelen
(2) Financiële stimulus (in% van BBP)
(3) Aanmoediging flexibele werktijden
(4) Betere baanbegeleiding en investering in heropleiding en levenslang leren
(5) Versterking activeringsbeleid
(6) steun werkgelegenheid door verlaging arbeidskosten
(7) versterking sociale bescherming

(8) ondersteuning koopkracht huishoudens door (a) inkomens van kwetsbare groepen te ondersteunen; (b) de impact van de crisis voor individuen te verminderen

(9) Andere

Bron: Europese Commissie

België zet relatief gezien veel middelen in voor de ondersteuning van de arbeidsmarkt (0,5% van het BBP) en vooral de versterking van de koopkracht van de huishoudens (0,9% van het BBP). Op de arbeidsmarkt wordt gepoogd de werkgelegenheid op peil te houden via de verlaging van arbeidskosten, terwijl de ondersteuning van de koopkracht van de huishoudens hoofdzakelijk gericht is op de kwetsbare groepen.

Duitsland, het VK en Spanje zetten relatief zwaar in op de bescherming van de koopkracht van kwetsbare groepen dan wel het verzachten van de impact van de crisis op individuen.

In Frankrijk, Duitsland, het VK en in mindere mate Nederland en Spanje is opleiding en levenslang leren een significante herstelmaatregel in de strijd tegen de crisis.

(iii) De investeringsmaatregelen nader bekeken

In onderstaande tabel worden de investeringsmaatregelen nader toegelicht.

Tabel 11: herstelmaatregelen ter ondersteuning van de investeringen en R&D

Tabel 2.1: Herstelmaatregelen ter ondersteuning van de investeringen en R&D								
	Aantal geanalyseerde maatregelen	Financiële stimulus (% van BBP) in 2009-2010				Significantie van de investeringssteun		
		Totaal	Overheidssteun voor investeringen (% van BBP)					
			Fysieke infrastructuur	Energie-efficiëntie	R&D	Fysieke infrastructuur	Energie-efficiëntie	R&D
BE	8	0,25	0,11	0,12	0,02	X	X	
DU	12	0,86	0,17	0,61	0,08	X	XX	XX
ES	9	0,93	0,84	0,01	0,08	X	X	X
FR	9	0,32	0,22	0,08	Buiten begroting	X	X	X
IT	7	>0,06	n.b.	0,02	0,04			
NL	14	0,49	0,26	0,13	0,10	X	X	X
VK	8	0,17	0,12	0,05	0	X	X	
EU27	176	0,52 Europees Herstelplan	0,25	0,16	0,04	85 maatr.	57 maatr.	34 maatr.

Bron: Europese Commissie

Relatief gezien spendeert België in vergelijking met het EU27-gemiddelde minder aan investeringsuitgaven. Duitsland, Spanje en Nederland besteden relatief gezien een veelvoud aan investeringsuitgaven. De fysieke infrastructuuruitgaven en maatregelen ter bevordering van de

energie-efficiëntie vormen de belangrijkste maatregelen. Uitgaven voor R&D-investeringen zijn relatief gezien enkel significant in Duitsland, Spanje en Nederland. In België is het aandeel R&D-investeringen in het BBP relatief verwaarloosbaar.

(iv) Herstelmaatregelen voor bedrijven en sectoren nader bekeken

Tot slot wordt nader ingezoomd op de ondersteuningsmaatregelen voor ondernemingen en sectoren.

Tabel 12: steunmaatregelen voor bedrijven en sectoren

	Aantal maatregelen	Financiële stimulus	Sectorale ondersteuningsmaatregelen								Aanpak finan- ciële belemme- ringen	Non- financiële steun	
			% BBP	Automobiel		toerisme		bouw		andere			
				vraag	aanbod	vraag	aanbod	vraag	aanbod	vraag			aanbod
BE	14	0,1						X			XX	X	
DU	13	0,8	XX	X							XX	X	
ES	37	1,4	X	XX				X		X	XX	XX	
FR	22	0,4	X	XX			X	X		X	XX	X	
IT	7	0,5	X	XX							X	X	
NL	14	0,5	X								XX	X	
VK	14	0,4	X	X			X				XX		

Bron: Europese Commissie

In vergelijking met zijn buurlanden zijn de steunmaatregelen ter ondersteuning van het bedrijfsleven en de sectoren vrij klein in omvang (0,1% van het BBP). Spanje en Duitsland voorzien respectievelijk 1,4% en 0,8% van hun BBP aan de ondersteuning van bedrijven en sectoren. De aanpak van financiële belemmeringen is elk van deze lidstaten primordiaal. Andere opvallende maatregelen in België vormen de ondersteuning van het bouwaanbod en de niet-financiële steun aan ondernemingen. De automobielsector ontvangt in elk van de vermelde lidstaten, behalve België, belangrijke crisisondersteuning.

(d) De tijdelijke Europese kaderregeling voor steun aan het bedrijfsleven

Op 17 december 2008 heeft de Commissie een tijdelijke communautaire kaderregeling inzake staatssteun ter stimulering van de toegang tot financiering in de huidige financiële en economische crisis goedgekeurd. Op 25 februari 2009 zijn hierop enkele technische aanpassingen aangebracht. Dit steunkader is bedoeld om de lidstaten nieuwe mogelijkheden toe te laten op het gebied van staatssteun teneinde de gevolgen van de kredietschaarste op de reële economie aan te pakken.

Volgende steunvormen zijn tijdelijk toegelaten:

- Een vast bedrag van 500.000 euro per onderneming voor de komende 2 jaar (van 1 januari 2008 tot 31 december 2010) om hen uit hun huidige moeilijkheden te helpen.
- Staatsgaranties voor leningen in de vorm van een premiekorting.
- Steun in de vorm van rentesubsidie (voor alle soorten leningen).
- Steun in de vorm van een rentekorting ten behoeve van investeringskredieten voor projecten die het niveau van milieubescherming sterk verbeteren.
- Een tijdelijke afwijking van de richtsnoeren risicokapitaalsteun van 2006:
 - een verhoging van de financieringstranche per doel-KMO van 1,5 miljoen euro tot 2,5 miljoen euro;
 - verlaging van het percentage van de minimumbijdrage van particuliere investeerders van 50% tot 30% (zowel in als buiten steungebieden).
- Vereenvoudiging van de voorwaarden uit de mededeling exportkredietverzekeringen om in aanmerking te komen voor de afwijking waardoor onverhandelbare risico's door de staat kunnen worden gedekt.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de steunmaatregelen die in het kader van de tijdelijke communautaire kaderregeling bij de Commissie werden aangemeld en tevens werden goedgekeurd.

Tabel 13: goedgekeurde maatregelen in het kader van het communautaire crisissteunkader – situatie 9 september 2009

Lidstaat	500.000 euro per onderneming	waarborgregeling	Rentesubsidie/ rentekorting	Rentekorting groene producten	risicokapitaal	Vereenvoudiging voorwaarden Mededeling Exportkredietverzekering
Oostenrijk	N 47/a/2009 20 maart 2009 N 317/2009 – Amendement 18 juni 2009				N 47/d/2009 25 maart 2009	
België		N 117/2009 20 maart 2009			N68/2009* 3 juni 2009	
Tsjechië	N 236/2009 7 mei 2009		N 237/2009 (rentesubsidie) 6 mei 2009			
Denemarken						N 198/2009 6 mei 2009

Estland	N 387/2009 13 juli 2009					
Finland	N 224/2009 3 juni 2009	N 82b/2009 9 juni 2009				N 258/2009 22 juni 2009
Frankrijk	N 7/2009 19 januari 2009	N 23/2009 27 februari 2009	N 15/2009 (rente- korting) 4 februari 2009	N 11/2009 3 februari 2009	N 119/209 16 maart 2009 N 36/2009 30 juni 2009 (tijdelijk kader)	
Duitsland	N 668/2008 30 december 2008 N 299/2009 – Amen- dement 4 juni 2009 N 411/2009 – Amen- dement 17 juli 2009	N 27/2009 27 februari 2009	N 661/2008 (rente- subsidie) 30 december 2008 N 38/2009 (rente- korting) 19 februari 2009	N 426/2009 4 augustus 2009	N 39/2009 3 februari 2009	N 384/2009 5 augustus 2009
Griekenland	N 304/2009 15 juli 2009	N 308/2009 3 juni 2009	N 309/2009 (rente- subsidie) 3 juni 2009			
Hongarije	N 77/2009 24 februari 2009	N 114/2009 10 maart 2009 N 203/2009 24 april 2009	N 78/2009 (rentesubsidie) 24 april 2009			
Ierland	N 186/2009 15 april 2009					
Italië	N 248/2009 28 mei 2009	N 266/2009 28 mei 2009	N 268/2009 (rentesubsidie) 29 mei 2009		N 279/2009 20 mei 2009	
Letland	N 124/2009 19 maart 2009	N 139/2009 22 april 2009				
Litouwen	N 272/2009 8 juni 2009					
Luxemburg	N 99/2009 26 februari 2009	N 128/2009 11 maart 2009				N 50/2009 20 april 2009

Malta	N 118/2009 18 mei 2009					
Nederland	N 156/2009 1 april 2009					
Portugal	N 13/2009 19 januari 2009					
Roemenië		N 286/2009 5 juni 2009				
Slovakije	N 222/2009 30 april 2009					
Slovenië	N 228/2009 12 juni 2009	NN 34/2009 12 juni 2009				
Spanje	N 307/2009 8 juni 2009			N 140/2009 29 maart 2009		
Zweden		N 80/2009 5 juni 2009				
VK	N 43/2009 4 februari 2009	N 71/2009 27 februari 2009	N 257/2009 (rentesubsidie) 15 mei 2009)	N 72/2009 27 februari 2009		

*Steunmaatregel N 68/2009 is eigenaardig genoeg niet in het overzicht van de Commissie opgenomen. Deze steunmaatregel werd op 9 februari 2009 door België bij de Commissie aangemeld in het licht van de bepalingen inzake risicokapitaal van de tijdelijke communautaire crisiskaderregeling. Het betreft de verhoging van de jaarlijkse investeringstranches van maximaal 1,5 miljoen euro naar maximaal 2,5 miljoen euro voor de periode tot 31 december 2010.

Bron: Europese Commissie

Uit bovenstaande tabel kan afgeleid worden dat van de 24 lidstaten die in het kader van het communautaire crisissteunkader maatregelen hebben aangemeld die nadien werden goedgekeurd, er 13 gebruik maken van diverse instrumenten die in dat steunkader worden aangekeurd. Duitsland hanteert de volledige waaier aan goedgekeurde instrumenten, gevolgd door Frankrijk (5) en vervolgens Italië en het VK die tijdelijk gebruik maken van 4 goedgekeurde crisisinstrumenten. België hanteert momenteel twee goedgekeurde steuninstrumenten en heeft recent een aanvraag⁶¹ ingediend voor een derde steunmaatregel. 10 lidstaten hanteren één goedgekeurd steuninstrument. De vaakst goedgekeurde steuninstrumenten betreffen het steunbedrag van 500.000 euro per onderneming en de garantieregeling. België maakt van dit laatste instrument gebruik op basis van de beslissing van de Europese Commissie van 20 maart 2009⁶². Het gaat om de goedkeuring van de steunmaatregel die door het wijzigingsdecreet van 11 februari 2009 van het Vlaamse waarborgdecreet wordt ingevoerd. Hierdoor kun-

⁶¹ België heeft recent ook een aanvraag ingediend voor de goedkeuring van de steunregeling 'Belga-cap', de Belgische aanvullende publieke kredietverzekering

⁶² Gepubliceerd op 8 mei 2009, PB C/106/2009

nen tijdelijk ad hoc waarborgen worden toegekend aan ondernemingen (hoofdstuk III/1 van het decreet) in het Vlaamse Gewest.

2. Stand van zaken uitvoering Vlaams herstelplan

De Vlaamse Regering heeft in haar nota "Herstel het vertrouwen" samen met de Vlaamse sociale partners een relanceplan ontvouwd, waarin ook tal van initiatieven worden aangekondigd om de toegang van de ondernemingen tot de financiering te vergemakkelijken.

De uitvoering van deze maatregelen wordt in deze rubriek nader toegelicht, zoals ze zijn opgenomen in het relanceplan "Herstel het vertrouwen".

a) Versterking kredietverlening aan bedrijven in het kader van een versterkt flankerend beleid

(1) Verhoging van de waarborgregeling-budget

(a) De bestaande waarborgregeling voor KMO's: decreet van 6 februari 2004 en besluit van 18 februari 2005

(i) Versoepeling door het urgentiebesluit van 7 november 2008

Het decreet van 6 februari 2004 betreffende een waarborgregeling voor KMO's voorziet in artikel 6, §3 dat in geval van een openbare ramp of crisis die bij besluit van de Vlaamse Regering als dusdanig is erkend, de Vlaamse Regering conform de door haar vastgestelde voorwaarden en modaliteiten, van de verplichtingen bedoeld in artikel 5, § 3, tweede lid, en artikel 6, § 2, eerste lid, kan afwijken voor de gehele of gedeeltelijke geldingsduur tijdens dewelke een reeds toegekende waarborg geldt.

Bij besluit van 7 november 2008 wordt de huidige financiële crisis door de Vlaamse Regering erkend als een crisis, als bedoeld in artikel 6, §3 van het waarborgdecreet. In principe mag de som van de lopende verbintenissen van de KMO, in hoofdsom, die onder toepassing van een waarborg zijn gebracht, 500.000 euro niet overschrijden, tenzij de minister hiervoor machtiging verleent (artikelen 21 tot en met 26 van het tweede waarborgbesluit van 18 februari 2005). In het urgentiebesluit wordt in artikel 6 de procedure versneld door het bedrag dat zonder ministeriële machtiging kan worden goedgekeurd op te trekken tot 750.000 euro. Daardoor kunnen meer dossiers bij de bank zelf worden afgehandeld.

Het urgentiebesluit is van toepassing op alle financieringsovereenkomsten die door de waarborghouder (de kredietverlener) worden afgesloten vanaf 21 november 2008.

Twee andere belangrijke maatregelen van het urgentiebesluit betreffen:

- Uitbreiding van de korte termijnfinanciering (artikel 4). In principe mag slechts 1/3 van de financiële middelen die in het kader van de financieringsovereenkomst of andere verrichting aan de KMO ter beschikking worden gesteld, aangehouden worden als liquide middelen. Deze grens wordt afgeschaft zodat ook korte termijnkrediet kan gewaarborgd worden.
- Afschaffing zakelijke of persoonlijke zekerheden (artikel 5). In principe moet de KMO of een derde tot zekerheid van de totale verbintenissen van de K.M.O zakelijke en persoonlijke zekerheden hebben gesteld boven op de zekerheden die door de bank worden gevraagd. Deze extra zekerheden bovenop de door de bank gevraagde zekerheden worden niet langer vereist.

Bovenvermelde versoepelingen van het crisisbesluit treden buiten werking op een door de Vlaamse Regering te bepalen datum.

(ii) Verhoging van het waarborgbudget

In 2008 worden de waarborgbudgetten opgetrokken van 180 naar 240 miljoen euro. In 2009 wordt het waarborgbudget opgetrokken van 180 miljoen euro naar 300 miljoen euro.

(b) Het decreet van 11 februari 2009 tot wijziging van het decreet van 6 februari 2004

(i) (Tijdelijke) uitbreiding van de generieke regeling naar grote ondernemingen

De KMO's konden tot vóór de goedkeuring van het nieuwe decreet een beroep doen op de bestaande waarborgregeling van 2004, die met het urgentiebesluit van 7 november 2008 werd versoepeld. Voor alle duidelijkheid: de generieke waarborgregeling van 2004 en het urgentiebesluit blijven in hun algemeenheid van toepassing op de KMO's, zij het thans in de licht aangepaste versie van het nieuwe decreet.

Naast de KMO's voelen ook grote ondernemingen steeds meer de gevolgen van de 'credit crunch'. Aangezien het toepassingsgebied van waarborgregeling van 2004 beperkt was tot KMO's, konden grote ondernemingen geen beroep doen op die waarborgregeling. Het nieuwe decreet voorziet de uitbreiding van de generieke waarborgregeling naar grote ondernemingen zodat ook deze ondernemingen gemakkelijker voldoende financieringsmiddelen kunnen verwerven.

De waarborgregeling ressorteert onder de Europese de-minimisverordening zodat er geen Europeesrechtelijke bezwaren bestonden om de bestaande waarborgregeling uit te breiden naar grote ondernemingen. Verder impliceert de Europese rechtsgrondslag dat de toegekende steun in principe niet meer kan bedragen dan 200.000 euro per onderneming in een periode van drie jaar, het bruto-subsidie-equivalent van 1,5 miljoen euro aan waarborgen.

Het uitvoeringsbesluit ter uitbreiding van de generieke regeling naar grote ondernemingen werd door de Vlaamse Regering goedgekeurd op 6 maart 2009. Het besluit van de Vlaamse Regering d.d. 6 maart 2009 voorziet dat de bepalingen van het besluit van 18 februari 2005 (tweede waarborgbesluit) en de versoepelingen van het urgentiebesluit van 7 november 2008 ook van toepassing zijn op de grote ondernemingen. Er wordt over gewaakt dat de waarborgregeling voor KMO's niet in het gedrang komt door deze voor grote ondernemingen. De waarborgregeling voor grote ondernemingen zal gebeuren via een afzonderlijke afroep die los staat van de waarborgverlening aan KMO's. Er zal bij de volgende begrotingsopmaak een specifieke machtiging worden voorzien voor KMO's enerzijds en GO anderzijds.

Strikt juridisch gezien is het mogelijk om de uitbreiding van de generieke waarborgregeling naar de grote ondernemingen ook na de financieel-economische crisis te handhaven. De generieke regeling valt immers onder het toepassingsgebied van de de-minimisverordening, waardoor de in dit kader verleende steun niet wordt geacht de concurrentie te verstoren.

Uit het besluit van de Vlaamse Regering van 6 maart 2009 tot uitbreiding van de waarborgregeling naar de grote ondernemingen kan echter worden afgeleid dat de duur van de uitbreidingsmaatregel afhankelijk wordt gemaakt van de toekomstige economische ontwikkelingen. In de titulatuur van het besluit wordt daarom expliciet bepaald dat de uitbreiding geldt *"in geval van crisis"*. De tijdelijke duur van de uitbreiding wordt ook concreet verwoord in artikel 2 van het besluit dat stelt dat *"dit besluit ... ophoudt van kracht te zijn op de dag waarop het besluit van 7 november 2008 betreffende de erkenning van een financiële crisis overeenkomstig artikel 7 van dit besluit ophoudt van kracht te zijn."* Artikel 7 van het urgentiebesluit van 7 november 2008 bepaalt dat het besluit buiten werking treedt op een nader door de Vlaamse Regering te bepalen datum. De politieke keuze om de duur van de uitbreiding naar de grote ondernemingen te beperken is ingegeven door een bevraging van een aantal grootbanken, waarbij werd nagegaan of de uitbreiding van de waarborgregeling naar grote ondernemingen tegemoet kan komen aan de noden van de grote ondernemingen. Uit informeel overleg met een aantal waarborghouders is gebleken dat er nood is aan een tijdelijke maar snelle uitbreiding van de waarborgregeling naar grote ondernemingen tijdens de huidige financieel-economische crisis. Een definitieve uitbreiding was volgens de waarborghouders minder aangewezen.

Naast de uitbreiding van de generieke regeling naar de grote ondernemingen werden er aanpassingen aangebracht die voorzien in de mogelijkheid om van banken die slechts in beperkte mate gebruik maken van de waarborgregeling, een deel van het hun toegekende waarborgvo-

lume te ontnemen en door te sluizen naar banken die waarborgvolumes efficiënter hebben besteed. Op deze manier beschikt de Vlaamse Regering over een stok achter de deur om banken die slechts in beperkte mate gebruik maken van de waarborgregeling, tot de orde te roepen. Op het informeel Vesoc van 13 maart 2009 werd door de Vlaamse Regering aangekondigd dat de opvolging van de 'credit crunch' zal gebeuren door een opvolgingscommissie kredietschaarste, waarin de regering vertegenwoordigers zal aanduiden.

Verder wordt de waarborgregeling opengesteld voor leasingmaatschappijen. Dit biedt de bijkomende mogelijkheid om kredieten te verstrekken en om de modaliteiten van de waarborgregeling in functie van doelgroepen te differentiëren.

Waarborgbeheer NV blijft verantwoordelijk voor het beheer van de dossiers in het kader van de generieke waarborgregeling.

De Europese Commissie heeft de nieuwe waarborgregeling goedgekeurd op 20 maart 2009 (zaak N 117/2009).

(ii) *Ad-hocwaarborgen voor ondernemingen in het licht van een financiële crisis: algemene voorwaarden*

In artikel 22 van het wijzigingsdecreet wordt voorzien in de oprichting van een Waarborgvennootschap die onder strikte voorwaarden waarborgen mag voorzien. Het totale maximale bedrag van de waarborgen mag het bedrag van 1,5 miljard euro niet overschrijden. De Vlaamse Regering heeft op 6 maart 2009 een principiële beslissing genomen voor de oprichting van deze vennootschap, waarbij deze wordt gekapitaliseerd voor een bedrag gelijk aan 20% van de maximale decretaal bepaalde waarborgmassa, wat overeenkomt met 300 miljoen euro. De nadere uitvoeringsdetails worden geregeld in het besluit van 15 april 2009.

Volgende algemene voorwaarden dienen te worden voldaan door deze crisiswaarborgen:

- De waarborgen worden toegekend om de nefaste gevolgen van de financiële crisis voor de reële economie te ondervangen.
- De waarborgen kunnen slechts tijdelijk, d.i. tot 31 december 2010, worden toegekend.
- De waarborg kan niet worden toegekend voor een onderneming die op 1 juli 2008 in moeilijkheden was of voor een onderneming actief in de sectoren visserij, landbouw en vervoer.
- De waarborgen worden toegekend voor investeringsleningen of werkkapitaalleningen.
- De waarborgen worden toegekend tegen betaling door de betrokken onderneming aan de Waarborgvennootschap van een marktconforme waarborgpremie die in voorkomend geval overeenstemt met een 'safe-harbourpremie'.

- De onderneming moet een businessplan indienen waaruit de intrinsieke gezondheid van de onderneming blijkt.
- De waarborgen worden toegekend mits het engagement van de betrokken onderneming tot het daadwerkelijk realiseren of behouden van de in het businessplan aangegeven werkgelegenheid.
- Aannemelijk maken dat voor de financieringsovereenkomst geen generieke waarborg kon worden bekomen.

In het decreet worden twee stelsels van crisiswaarborgen ontwikkeld, die beiden inspelen op het tijdelijk Europese crisiskader. Het eerste stelsel betreft de crisiswaarborg voor KMO's en grote ondernemingen waarbij een onbeperkt waarborgbedrag mag worden aangenomen, zij het dat naast de algemene voorwaarden tevens moet voldaan worden aan een aantal additionele specifieke voorwaarden. Het tweede stelsel is dat van een verhoogde crisiswaarborg, waarbij het maximum wordt geplafonneerd op de jaarlijkse bruto loonmassa van het bedrijf, berekend op 2008.

(a) De crisiswaarborg

Artikel 22 van het wijzigingsdecreet last een artikel 22/4 in dat de nadere voorwaarden regelt voor de crisiswaarborg. De belangrijkste zijn:

- de waarborg houdt verband met een welbepaalde financiële transactie;
- de waarborg dekt niet meer dan 80% van de betrokken financiering;
- ter vergoeding van de waarborg betaalt de kleine en middelgrote onderneming de safe-harbourpremie en de grote onderneming een waarborgpremie vastgesteld door de Waarborgvennootschap.

(b) Verhoogde crisiswaarborg

Naast de crisiswaarborg werd in het wijzigingsdecreet voorzien in een stelsel van de verhoogde crisiswaarborg. Dit stelsel is van toepassing op waarborgen, toegekend door de Waarborgvennootschap waarbij:

1. het bedrag van de financiering maximaal de totale jaarlijkse bruto loonmassa voor 2008 bedraagt; of
2. bij op of na 1 januari 2008 opgerichte ondernemingen, het maximumbedrag van de financiering niet hoger is dan de geraamde totale jaarlijkse bruto loonmassa van de eerste twee exploitatiejaren.

Bovendien moeten deze waarborgen voldoen aan de volgende voorwaarden:

- De waarborg dekt niet meer dan 90% van de financiering.

- Ter vergoeding van de waarborg betaalt de onderneming gedurende de eerste twee jaar vanaf de toekenning van de waarborg een marktconforme waarborgpremie aan de Waarborgvennootschap ten belope van de verlaagde safe-harbourpremie. Op deze premie kan een korting gegeven worden van 25% voor KMO's en 15% voor grote ondernemingen. Na het verstrijken van 2 jaar na de toekenning van de waarborg betaalt de kleine en middelgrote onderneming aan de Waarborgvennootschap de 'safe-harbourpremie' en de grote onderneming een marktconforme waarborgpremie vastgesteld door de Waarborgvennootschap.

(c) Te onderzoeken maatregel: aanpassing Win-winlening

Op 5 februari 2009 werd in het Vlaams Parlement een met redenen omklede motie⁶³ ingediend met als doel het toepassingsgebied van de win-winlening in het licht van de huidige kredietcrisis mogelijkerwijze uit te breiden. Deze motie werd op de Vlaamse ministerraad van 13 maart 2009 in de vorm van een mededeling geagendeerd. In de monitoringstabel van het Vlaamse relanceplan zoals besproken op het informeel Vesoc van 13 maart 2009 staat deze maatregel genoteerd als item dat verder onderzocht zal worden.

De win-winlening is een instrument dat particulieren aanmoedigt om geldmiddelen ter beschikking te stellen van startende ondernemingen (KMO's). Wie als vriend, kennis of familielid een win-winlening toekent aan een startend bedrijf, krijgt jaarlijks een belastingkorting van 2,5% van het geleende bedrag. De win-winlening is een achtergestelde lening van maximaal 50.000 euro. Ze moet acht jaar lopen en de som moet in één keer worden uitbetaald. Als de kredietnemer de achtergestelde lening uiteindelijk niet kan terugbetalen, krijgt de investeerder 30% van het niet terugbetaalde bedrag terug via een eenmalige belastingvermindering.

In de motie wordt erop gewezen dat het voor KMO's in de huidige financieel-economische crisis moeilijker is geworden om bancaire krediet te verkrijgen door de strengere voorwaarden die de financiële instellingen stellen.

De Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) heeft de bevoegdheid om te beslissen over de al dan niet goedkeuring van een overeenkomst voor een win-winlening tussen kredietnemer en kredietverstrekker. Op dit ogenblik is het de gangbare praktijk dat de PMV slechts leningen toelaat *in hoofde van de ontvanger* tot een maximum van 50.000 euro, alhoewel dit decretaal niet zo bepaald is. Die beperking tot 50.000 euro ontnemt KMO's de mogelijkheid om hun

⁶³ Met redenen omklede motie van de heer Koen Van den Heuvel, mevrouw Anne Marie Hoebeke, de heer Jan Laureys, mevrouw Annick De Ridder en de heren Eric Van Rompuy en Bart Van Malderen tot besluit van de op 5 februari 2009 door de heer Koen Van den Heuvel in commissie gehouden interpellatie tot mevrouw Patricia Ceysens, Vlaams minister van Economie, Ondernemen, Wetenschap, Innovatie en Buitenlandse Handel over de eventuele uitbreiding van het toepassingsgebied van de win-winlening in het licht van de huidige kredietcrisis, Vlaams Parlement, zitting 2008-2009, 5 februari 2009

quasi-equity te verruimen. Daarom wordt in de motie aan de Vlaamse Regering gevraagd dat de bovengrens van 50.000 euro die een kredietnemer kan ontfangen via een of meerdere win-winleningen wordt verhoogd.

Een tweede voorstel tot uitbreiding van de toepassing van de win-winlening heeft betrekking op de doelgroep. Op dit ogenblik wordt de doelgroep omschreven als de kredietnemer die niet langer dan drie volledige kalenderjaren is ingeschreven bij de Kruispuntbank van Ondernemingen. In zijn interpellatie⁶⁴ verduidelijkt de heer Van den Heuvel dat ook groeiende ondernemingen die 3,5 jaar, 5 jaar of 10 jaar bestaan, op dit instrument een beroep moeten kunnen doen. In de motie wordt aan de Vlaamse Regering gevraagd te onderzoeken of de doelgroep van bedrijven die een beroep kunnen doen op een win-winlening uitgebreid kan worden tot bedrijven met meer dan 3 jaar beroepsactiviteit.

In het Vlaamse regeerakkoord 2009-2014 worden de contouren voor de hervorming van de win-winlening concreet geschetst: *"We breiden de win-winlening binnen de budgettaire mogelijkheden uit naar toepassingsmogelijkheden, naar de sociale economie, en ook de financiële voorwaarden. We beogen een verbreding zodat niet alleen startende, maar ook andere Vlaamse KMO's in aanmerking komen. De grens van maximaal 50.000 euro per kredietnemer zullen we optrekken en de terugbetaling in schijven maken we mogelijk."*

(d) Enkele cijfergegevens over de waarborgregeling

(i) Algemeen

Sinds het bestaan van de waarborgregeling wordt in 3.165 KMO-dossiers gebruik gemaakt van de waarborg van het Vlaamse Gewest, voor een totaal bedrag van 351,4 miljoen euro. Dankzij die waarborg werd het mogelijk om voor 600,9 miljoen euro aan kredieten toe te kennen aan KMO's. Die kredieten gaven op hun beurt aanleiding tot 785,7 miljoen euro aan investeringen.

(ii) Crisismaatregelen

Door de al uitgevaardigde crisismaatregelen kan tussen 1 januari en 31 augustus 2009 een stijging van het verbruikte waarborgbedrag vastgesteld worden met 92% ten opzichte van dezelfde periode in 2008. Het aantal dossiers steeg in die periode van 493 in 2008 naar 933 in 2009, een groei met 89%. Per 31 augustus 2009 maakt 1 euro aan waarborg 1,62 euro krediet mogelijk, dat op zijn beurt 2,2 euro aan investeringen mogelijk maakt.

⁶⁴ Parlementaire Handelingen, Vlaams Parlement, Commissie voor Economie, Werk en Sociale Economie, Zitting 2008-2009, 5 februari 2009, C121-ECO18

Tabel 14: productiecijfers waarborgregeling 2008 en 2009 (veranderingscijfers per kwartaal in%)

	Aantal verbintenissen	investeringsbedrag	kredietbedrag	waarborgbedrag
Q1 2008	154	37.766.807,71 €	27.822.540,73 €	15.241.523,57 €
Q2 2008	181 (+17,5)	60.008.754,26 € (+58,9)	45.460.242,01 € (+63,4)	24.757.697,50 € (+62,4)
Q3 2008	208 (+14,9)	79.173.027,18 € (+31,9)	60.132.339,60 € (+32,3)	32.249.362,58 € (+30,3)
Q4 2008	162 (-22,1)	61.767.348,15 € (-22,0)	46.339.264,85 € (-22,9)	27.852.270,58 € (-13,6)
Q1 2009	241 (+48,8)	63.018.130,82 € (+2,0)	46.001.362,32 € (-0,7)	27.674.625,89 € (-0,6)
Q2 2009	356 (+47,7)	127.421.055,65 € (+102,2)	92.167.878,41 € (+100,4)	53.525.047,74 € (+93,4)
Q3 2009 (tem 31/08)	336 (-5,6)	90.742.569,85 € (-28,8)	67.330.464,36 € (-26,9)	45.414.949,85 € (-15,2)
1 jan./31aug. 2008	493	158.304.701,95 €	120.123.675,00 €	65.790.442,45 €
1 jan./31aug. 2009 (verandering op jaarbasis)	933 (+89,2)	281.181.755,82 € (+77,6)	205.499.705,09 € (+71,1)	126.614.623,48 € (+92,5)

In het tweede en derde kwartaal van 2009 kent de waarborgregeling een ware boost ten opzichte van het laatste kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2009. Het waarborgbedrag ging in het tweede kwartaal 2009 met 93,4% omhoog. Voor het derde kwartaal van 2009 zijn er nog geen volledige gegevens, maar indien het maandgemiddelde van dit kwartaal (22.707.475,93) wordt doorgetrokken naar de laatste maand (september), zou men uitkomen op een waarborgbedrag van 68.122.424,78 voor het derde kwartaal 2009. Dit zou een stijging van 27,3% ten opzichte van het tweede kwartaal 2009 impliceren. Dit wijst op een zekere succesfactor van de in dit kader uitgevaardigde crisismaatregelen.

Nochtans is enige nuancering hier op zijn plaats. De Vlaamse Regering heeft het budget voor de waarborgregeling in 2008 opgetrokken van 180 miljoen euro naar 240 miljoen euro en in 2009 zelfs naar 300 miljoen euro. In 2008 werd slechts 41,7% van het voorziene budget aan waarborgbedragen toegekend. Voor 2009 zijn er nog geen volledige gegevens, maar ook hier mag er, zelfs in een optimistisch scenario⁶⁵, van uitgegaan worden dat het voorziene budget van 300 miljoen euro niet 'verbruikt' zal worden.

⁶⁵ In de veronderstelling dat het derde kwartaal van 2009 voor 68.122.424,78 € aan waarborgen zou worden verstrekt en in de veronderstelling dat het gemiddelde groeiritme voor de eerste drie kwartalen

Wat de crisiswaarborgen betreft (de ad hoc waarborgen) die per geval worden toegekend door Gigarant NV, een dochtermaatschappij van het Vlaamse Gewest en beheerd door de PMV, werden totnogtoe 5 dossiers "klaar" bevonden voor een beslissing. Daarvan werden er 4 inmiddels goedgekeurd door de raad van bestuur van Gigarant en de Vlaamse Regering. Voor het vijfde dossier is er enige bijsturing vereist alvorens de goedkeuring te krijgen. Deze dossiers vertegenwoordigen een vraag van 309 miljoen euro aan crisiswaarborgen. Tot eind 2010 kan Gigarant een totaalbedrag aan 1,5 miljard euro waarborgen toekennen aan ondernemingen.

Dit betekent dat op korte termijn (3 maanden)⁶⁶ reeds 1/5 van de financieringsmogelijkheden van Gigarant werden aangewend. Gigarant beschikt momenteel dus nog over ongeveer 1,2 miljard euro om gedurende 16 maanden waarborgen ad hoc toe te kennen. In de veronderstelling dat de aanvragen met eenzelfde ritme blijven toestromen, zal het resterende budget van 1,5 miljard euro niet toereikend zijn.

Zowel de generieke als de crisiswaarborgregeling lijken bij de ondernemingen aan te slaan in de strijd tegen de crisis. De (vermoedelijke) onderbenutting van de budgetten vraagt om een nader onderzoek naar een mogelijke bijsturing en/of versterking van de instrumenten.

(iii) Uitbreiding naar overbruggingsfinancieringen

Uit de technische update d.d. september 2009 van het herstelplan kan afgeleid worden dat een uitbreiding van de waarborgregeling naar overbruggingsfinancieringen in de pipeline zit: *"Na overleg met de belangrijkste waarborghouders is gebleken dat zowel KMO's als grote ondernemingen naar aanleiding van de financiële crisis een tekort aan liquiditeiten hebben, waardoor ze niet kunnen voldoen aan de afbetalingen van hun bestaande kredieten en verplichtingen. De ondernemingen hebben dus nood aan financieringen om hun bedrijfskapitaal terug samen te stellen en aan overbruggingsfinancieringen, zodat ze hun voorziene afbetalingen van hun bestaande kredieten tijdelijk kunnen uitstellen. Een tijdelijke uitbreiding van de Waarborgregeling naar overbruggingsfinanciering toe, aan de hand van een urgentiebesluit ter, komt tegemoet aan de noden van de KMO's en grote ondernemingen. Dit urgentiebesluit is bijna klaar om ter goedkeuring aan de VR voor te leggen."*

van 2009, zijnde 40% per kwartaal, zich ook in het vierde kwartaal zou doorzetten (wat impliceert dat in het vierde kwartaal van 2009 voor 95.371.395,69 € aan waarborgen zou worden uitgekeerd), zou men in 2009 uitkomen op een totaalbedrag van 244.693.493,10 €. Dit zou impliceren dat 81,6% van het voorziene budget 2009 zou aangewend worden.

⁶⁶ De oprichting van Gigarant wordt geregeld in het besluit van de Vlaamse Regering van 15 april 2009 (B.S. 28 mei 2009)

(2) Inzake eigen vermogen

(a) PMV-Mezzanine en herschikkingen binnen PMV-instrumentarium

(i) PMV-Mezzanine (“Quasi-kapitaal”)

Op de Ministerraad van 13 maart 2009 stond de operationalisering van PMV-Mezzanine ge-programmeerd.

Deze fase is een vervolg op de beslissing van de ministerraad van 23 januari 2009 waarbij aan PMV opdracht werd gegeven om het businessplan verder uit te werken voor de pijler PMV-Mezzanine en, na goedkeuring van dat businessplan door de raad van bestuur⁶⁷ van PMV, de nodige operationele voorbereidingen te treffen voor de opstart van de activiteit, en na die voorbereidingen de activiteit ook daadwerkelijk te lanceren.

Met PMV-Mezzanine worden (converteerbare) achtergestelde leningen bedoeld, die onder bepaalde voorwaarden kunnen worden omgezet in een kapitaalparticipatie. Met het opstarten van deze activiteit worden volgende doelstellingen beoogd:

- Bijdragen tot de groei van ondernemingen door het versterken van hun financiële structuur en het verstrekken van een hefboom voor zowel het aantrekken (of in stand houden) van schuldfinanciering als het aantrekken van bijkomend aandelenkapitaal;
- Het financieren van innovatieprojecten van ondernemingen die van het IWT een subsidie verkregen hebben voor een KMO-innovatieproject of een O&O-bedrijfsproject. Het gaat in dit geval over de opvolger van wat voorheen werd aangeduid als “Project-financiering”, verstrekt door het Vlaams Innovatiefonds van PMV (zie verder).

Aangezien voor het bereiken van deze twee doelstellingen zowel een andere doelgroep als verschillende financieringsvoorwaarden van toepassing zijn, wordt het mezzanineproduct van PMV onderverdeeld in twee categorieën:

1. PMV-Groeimezzanine voor de eerste doelstelling.
2. PMV-Innovatiemezzanine voor de tweede doelstelling.

Waarover gaat het concreet ?

PMV-Mezzanine biedt een extra financieringshefboom voor private financieringen. Mezzanine wordt door banken en andere verstrekkers van vreemd vermogen beschouwd als eigen vermogen. Het gaat om quasi-kapitaal omdat achtergestelde leningen leningen zijn die achtergesteld zijn ten opzichte van bestaande en toekomstige schulden van de onderneming. Achtergestelde leningen bieden voor ondernemers het voordeel dat zij hun aandelenkapitaal niet noodzakelijk hoeven open te stellen voor derde partijen. Voor de verstrekkers van achtergestelde leningen biedt de financieringsvorm het voordeel van een vooraf vastgelegd rendement

⁶⁷ Deze goedkeuring door de Raad van Bestuur PMV is gebeurd op 11 maart 2009

en een duidelijk exitperspectief. Het draagt op die manier bij tot de versterking van de financiële structuur van ondernemingen en vormt een hefboom voor het aantrekken van vreemd vermogen bij kredietverstrekkers.

Het is de bedoeling dat het quasi-kapitaal van PMV een aanvullende financiering vormt. Dat wil zeggen dat het enkel kan worden toegekend als tegelijkertijd hetzij een derde van het bedrag van het PMV-quasi-kapitaal onder de vorm van kapitaal of een achtergestelde lening wordt aangereikt door de ondernemer of andere private investeerders, hetzij een kredietverstrekker een niet achtergestelde lening ten belope van hetzelfde bedrag als het PMV-quasi-kapitaal aan de onderneming toekent.

Het maximumbudget dat wordt voorzien, bedraagt 92 miljoen euro (zie verder).

De methodiek loopt gelijk met de methodiek die door het Federaal Participatiefonds wordt gehanteerd, waarbij dit instrument weliswaar beperkt is tot kleine ondernemingen (minder dan 50 werknemers). Om overlap met het Federaal Participatiefonds te beperken, zal PMV zich richten tot die ondernemingen die niet bij het Federaal Participatiefonds terecht kunnen, zijnde:

- innovatieve KO's die een IWT-subsidie voor een KMO-Innovatieproject of een O&O-bedrijfsproject willen aanvullen met een achtergestelde lening;
- KMO's en grote ondernemingen met een financieringsbehoefte groter dan 250.000 euro.

(a) *PMV-Groeimezzanine*

(i) **Doelgroep**

De doelgroep van PMV-Groeimezzanine bestaat uit ondernemingen die aan de volgende voorwaarden voldoen:

- KMO of grote onderneming;
- ouder dan 6 jaar;
- exploitatiezetel in Vlaamse Gewest;
- de onderneming is geen onderneming in moeilijkheden.

De doelgroep van PMV-Groeimezzanine is zodanig afgebakend dat overlapping met de doelgroep van ARKimedea, CultuurInvest, Vinnof en het federale Participatiefonds zoveel mogelijk wordt vermeden.

(ii) Financieringsvoorwaarden

De PMV-Groeimezzanine wordt toegekend onder de vorm van een achtergestelde lening voor een duur van maximum 10 jaar. Het bedrag van PMV-Groeimezzanine bedraagt minimaal 250.000 euro en maximaal 5 miljoen euro per onderneming. Het minimumbedrag van 250.000 euro vult het toepassingsgebied van het federaal Participatiefonds aan, dat een maximumbedrag van 250.000 euro aan achtergestelde leningen per onderneming kan toekennen. Ondernemingen die behoefte hebben aan financiering beneden de drempel van 250.000 euro, zullen dan ook naar het Participatiefonds worden doorverwezen.

Er zal worden over gewaakt dat het verstrekken van PMV-Groeimezzanine een hefboomeffect tweeeebrengt, in die zin dat minstens 25% van het bedrag van PMV-Groeimezzanine bijkomend door derde partijen (banken, verstrekkers van aandelenkapitaal) in de onderneming wordt ingebracht of in de onderneming blijft terwijl het contractueel had kunnen worden teruggetrokken. Dat betekent bijvoorbeeld dat banken die aan de onderneming financiering hebben verstrekt, het engagement zullen moeten aangaan aan boord te blijven, ook al zouden ze volgens hun oorspronkelijke overeenkomst met de onderneming een tekortkoming kunnen inroepen en de lening vervroegd openbaar stellen.

Op PMV-Groeimezzanine is intrest verschuldigd, die overeenstemt met de Europese referentie-intrestvoet voor België voor lange termijn investeringskredieten, verhoogd met een risicopremie van minstens 400 basispunten. Deze premie is noodzakelijk om binnen de perken van de Europese staatssteunregels te blijven.

De terugbetaling van de hoofdsom begint pas na een gratieperiode die in de regel 2 jaar bedraagt.

Aan PMV-Groeimezzanine wordt steeds een aandelencomponent verbonden. Dat betekent dat PMV via warranten of een conversieoptie de mogelijkheid heeft op een bepaald tijdstip in de toekomst aan een vastgestelde prijs aandelen te verwerven in de onderneming. De aandelencomponent laat PMV toe een extra rendement op de financiering te realiseren, bovenop de intrestbetalingen.

(b) PMV-Innovatiemezzanine

(i) Doelgroep

- De doelgroep van PMV-Innovatiemezzanine bestaat uitsluitend uit zogenaamde 'Innovatieve Starters' die van het IWT een subsidie verkregen hebben voor een KMO-Innovatietraject of een O&O-bedrijfsproject.
- Een innovatieve starter is een kleine onderneming (minder dan 50 werknemers), die bovendien jonger is dan 6 jaar, met een exploitatiezetel in het Vlaamse Gewest.

- De onderneming heeft een innovatief idee waarrond zij producten, diensten of processen zal ontwikkelen die technologisch nieuw zijn of een wezenlijke verbetering inhouden ten opzichte van de state-of-the-art in de sector, en die een risico op technologische of industriële mislukking inhouden.
- De onderneming is geen onderneming in moeilijkheden.

(ii) Financieringsvoorwaarden

De PMV-Innovatiemezzanine wordt toegekend onder de vorm van een achtergestelde lening voor een looptijd van 6 jaar vanaf de startdatum van het KMO-Innovatieproject of het O&O-bedrijfsproject.

De som van één of meer financieringen met PMV-Innovatiemezzanine per onderneming bedraagt maximaal het bedrag waarop de onderneming nog recht heeft in het kader van de Europese kaderregeling inzake staatssteun voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie. Punt 5.4 van deze kaderregeling bepaalt dat niet meer mag bedragen dan 1 miljoen euro. In steungebieden in de zin van artikel 87, lid 3, a) van het EG-Verdrag mag de steun maximaal 1,5 miljoen euro bedragen, in steungebieden als bedoeld in artikel 87, lid 3, c) is het maximum vastgesteld op 1,25 miljoen euro.

Het bedrag van PMV-Innovatiemezzanine verhoogd met het totaalbedrag van de IWT-subsidie mag nooit meer bedragen dan 80% van de totale financiering die voor het innovatietraject noodzakelijk is.

Op PMV-Groeimezzanine is intrest verschuldigd, die overeenstemt met de Europese referentie-intrestvoet voor België voor lange termijn investeringskredieten. De intrest is vast gedurende de looptijd van de PMV-Innovatiemezzanine.

Hoewel intrest verschuldigd is, moet de onderneming gedurende de eerste twee jaar geen interesten betalen.

De hoofdsom van PMV-Innovatiemezzanine dient pas terugbetaald te worden in de laatste 2 jaar van de normale looptijd van de lening door middel van driemaandelijkse afbetalingen. Dat betekent dat er een zogenaamde gratieperiode geldt van 4 jaar.

Indien de onderneming tijdens de looptijd van de lening wenst over te gaan tot een verhoging van het maatschappelijk kapitaal, zal PMV het recht hebben om de uitstaande hoofdsom geheel of gedeeltelijk om te zetten in kapitaalaandelen aan de zelfde voorwaarden als de vorige inschrijvers op de bovenvermelde kapitaalsverhoging mits een overeen te komen korting voor PMV op de inschrijvingsprijs per aandeel. Het conversierecht laat PMV toe een extra rendement op de financiering te realiseren, bovenop de interestbetalingen.

Indien de onderneming tijdens de looptijd van de lening en tot 1 jaar na de einddatum van de PMV-Innovatiemezzanine wenst over te gaan tot een verhoging van het maatschappelijk kapitaal, zal PMV het recht hebben om mee te participeren door een inbreng in geld in de nieuwe investeringsonde aan dezelfde voorwaarden als de vorige inschrijvers van die investeringsronde mits een overeen te komen korting op de inschrijvingsprijs per aandeel. Het right of first refusal stelt, net als het conversierecht, PMV in staat om een extra rendement op de financiering te realiseren, bovenop de interestbetalingen.

(ii) Enkele cijfergegevens

Sinds de lancering van PMV-Mezzanine heeft PMV 30 Innovatiemezzanine-aanvragen behandeld. Met 6 ondernemingen werd al een leningovereenkomst ondertekend voor een totaal investeringsbedrag van 668.093 euro. Daarnaast werden 43 aanvragen voor Groeimezzanine behandeld. Met 3 ondernemingen werd totnogtoe een leningovereenkomst ondertekend voor een totaal investeringsbedrag van 7.250.000 euro. Op korte termijn zullen nog investeringsvoorstellen ter goedkeuring worden voorgelegd voor 5 ondernemingen.

(3) Inzake risicokapitaal

(a) Nieuwe kapitaalronde bij publiek voor ARKImedes

Bij de maatregelen ter versterking van de financiering van ondernemingen werd bij beslissing van de Vlaamse Regering van 23 januari 2009 tevens de aankondiging en het in gang zetten van een nieuwe publieke kapitaalronde voor ARKImedes opgenomen.

Op 8 juni 2005 werd het eerste ARKImedesfonds boven de doopvont gehouden: ARKImedes-Fonds nv.

In september 2005 haalde het fonds 110.000.000 euro op bij een breed publiek van particuliere beleggers (75.000.000 euro aandelen en 35.000.000 euro obligaties). Het ARKImedes-Fonds investeert uitsluitend als minderheidsaandeelhouder door middel van een kapitaalsparticipatie in een ARKIV.

Het zijn uiteindelijk de ARKIV's die met hun middelen (afkomstig van zowel het ARKImedes-Fonds als van derde partijen) investeren in starters en KMO's in Vlaanderen.

ARKImedes verdubbelt het aanbod aan risicokapitaal voor jonge groeibedrijven. Het ARKImedes-Fonds biedt namelijk één euro extra voor elke euro die erkende private risicokapitaalfondsen (ARKIV's) investeren in een Vlaamse kmo.

Het ARKImedes-Fonds heeft tot dusver 105 miljoen euro toegezegd aan 12 ARKIV's. Samen met de inbreng van private partijen in de ARKIV's, is daarmee 218 miljoen euro beschikbaar geworden voor het verstrekken van risicokapitaal ten gunste aan Vlaamse kmo's.

De ARKIV's blijven actief gedurende een periode van maximum 12 jaar. Gedurende de eerste 4-5 jaar leggen zij zich toe op nieuwe investeringen in bedrijven, met de bedoeling in de daaropvolgende jaren nog vervolginvesteringen in bestaande portfoliobedrijven uit te voeren met het oog op een succesvolle exit.

Op 31 december 2008 hadden de ARKIV's voor ca. 66 miljoen euro aan risicokapitaalinvesteringen in 92 Vlaamse kmo's uitgevoerd.

Van de 218 miljoen euro die de ARKIV's beschikbaar hebben, wordt - in lijn met de marktpraktijken - ca. 20% voorbehouden voor het beheer van de fondsen. Dat betekent dat 80%, of ca. 174 miljoen euro, daadwerkelijk kan aangewend worden voor investeringen in bedrijven. Verwacht wordt dat 40% daarvan, of 70 miljoen euro, gebruikt wordt voor initiële investeringen en 60% (104 miljoen euro) voor vervolginvesteringen.

De ARKIV's waren eind 2008 iets meer dan 2,5 jaar actief. Dat betekent dat ze, conform de marktgewoonten, in die periode voor ca. 40 miljoen euro (=iets meer dan de helft van initiële investeringsbedrag dat gespreid wordt over 5 jaar) hadden moeten investeren. Met de 66 miljoen euro die zij tot dan toe geïnvesteerd hadden in Vlaamse ondernemingen, zitten zij boven de norm.

Gezien het feit dat de initiële investeringsperiode van de ARKIV's in de loop van 2010 zal aflopen, worden de voorbereidingen gestart voor de lancering van een tweede ARKImedes-fonds, dat operationeel moet zijn tegen 1 januari 2010.

(b) Herschikkingen binnen het PMV-instrumentarium

Op de Ministerraad van 23 januari 2009 werden de contouren uitgetekend voor ondermeer de Mezzaninefinanciering door PMV (zie boven). Hiervoor werden een aantal hervormingen binnen het PMV-instrumentarium in het vooruitzicht gesteld.

Volgende herschikkingen werden op de ministerraad aangekondigd:

- De afschaffing van het non-recurring costs-fonds (NRC-fonds).
- Aan PMV, Vinnof en het IWT werd de opdracht gegeven om hun samenwerking te optimaliseren in het licht van de voorgenomen hervormingen van Vinnof en de creatie van de pijler PMV-Mezzanine.
- Aan de Vlaamse minister bevoegd voor het economisch overheidsinstrumentarium werd de opdracht gegeven de nodige stappen te ondernemen opdat de tweede schijf van 75 miljoen euro, oorspronkelijk voorbehouden voor Vinnof, in PMV wordt ingebracht met het oog op de opstart van de nieuwe activiteit PMV-Mezzanine.

(i) De afschaffing van het NRC-fonds

Het NRC-Fonds werd eind 2006 op verzoek van de Vlaamse Regering opgericht om lange-termijnfinanciering aan te reiken voor innovatieprojecten van hoogtechnologische ondernemingen. Het fonds kende echter geen succes. Uit het antwoord⁶⁸ van minister Patricia Ceyens blijkt dat *“de belangrijkste reden voor de beperkte interesse voor het fonds vloeit voort uit het niet achtergesteld karakter van de financiering die wordt toegekend. Dat leidt ertoe dat NRC-financiering voor ondernemingen die geen al te sterke financiële structuur hebben, nog een extra belasting van de financiële structuur met zich meebrengt en een verzwakking van de kredietwaardigheid naar banken. Een studie van de Vlerick Leuven Gent Management School met het oog op een heroriëntering van het NRC-Fonds, die in 2008 in opdracht van PMV werd uitgevoerd, heeft aangetoond dat er in de bedrijfswereld wel een sterke interesse bestaat voor achtergestelde leningen voor de financiering van innovatieprojecten. Daarom kan het financieren van innovatieprojecten een expliciete doelstelling worden in een nieuwe pijler quasi-kapitaal van PMV.”*.

(ii) Vereenvoudiging van het Vlaams Innovatiefonds (Vinnof)

Vinnof is op 10 maart 2006 van start gegaan. Voor dit fonds werd 150 miljoen euro gereserveerd waarvan een derde werd toegewezen aan het NRC-fonds.

Vinnof had drie financieringsinstrumenten:

- Incubatiefinanciering bood aan prestarters de mogelijkheid na te gaan of en hoe ze een innovatief idee kunnen realiseren en omzetten in een economische activiteit. Incubatiefinanciering gebeurt onder de vorm van een achtergestelde lening en kan worden toegekend aan ondernemers die van het IWT een subsidie verkrijgen voor een KMO-innovatiestudie. Het maximale investeringsbedrag bedraagt 100.000 euro per onderneming.
- Zaaikapitaal betrof risicodragend kapitaal in de opstart en initiële groei van innovatieve ondernemingen. Om zaaikapitaal rechtstreeks van Vinnof te kunnen aantrekken moet de onderneming een Vlaamse startende micro-onderneming (minder dan 10 werknemers en niet langer dan 3 jaar ingeschreven bij de Kruispuntbank voor Ondernemingen) zijn die een innovatief product of dienst wil aanbieden. De maximuminvestering van Vinnof mocht niet meer dan 500.000 euro bedragen.
- Projectfinanciering had betrekking op de financiering van innovatieprojecten door Vinnof, in aanvulling op een IWT-subsidie toegekend voor een KMO-innovatieproject of een O&O-bedrijfsproject. Het ging om achtergestelde leningen door Vinnof toegekend. De Vinnof projectfinanciering kon maximaal 800.000 euro per KMO bedragen.

⁶⁸ Parlementaire Handelingen, Vlaams Parlement, Commissie voor Economie, Werk en Sociale Economie, Zitting 2008-2009, 6 november 2008, C55-ECO8

Volgens PMV⁶⁹ leidt het feit dat Vinnof als financieringsproduct van PMV op zijn beurt gebruik maakt van 3 verschillende financieringsproducten en het feit dat voor elk van die producten verschillende criteria, financieringsvormen en maximum investeringsgrenzen van toepassing zijn en andere doelgroepen worden beoogd, meer dan eens tot verwarring bij ondernemers. Vinnof wordt voortaan alleen nog gebruikt als merknaam voor zaakkapitaalfinancieringen. Op basis van een aanmelding bij de Europese Commissie (2006/C 323/01) inzake staatssteun voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie zal Vinnof voortaan zaakkapitaal verstrekken tot maximaal 1,5 miljoen euro aan starters. Deze doelgroep wordt uitgebreid van ondernemingen jonger dan 3 jaar naar ondernemingen jonger dan 6 jaar. Bij beschikking van 9 februari 2009 (C(2009) 870) gaf de Europese Commissie haar goedkeuring voor de nieuwe steunmogelijkheden van Vinnof.

De incubatiefinanciering, zijnde dus de achtergestelde leningen in combinatie met IWT-subsidies voor kleine bedragen, wordt uitbesteed aan het IWT. Dat betekent dat de behandeling van KMO-haalbaarheidsstudies voortaan volledig zal gebeuren door het IWT, zowel wat de subsidie betreft als wat de additionele achtergestelde lening aanbelangt. Het maximale bedrag aan achtergestelde leningen dat het IWT kan toekennen, gekoppeld aan een KMO-haalbaarheidsstudie, bedraagt voor starters (KO's jonger dan 6 jaar) maximaal 50.000 euro. Het maximale bedrag aan achtergestelde leningen dat het IWT kan toekennen, gekoppeld aan een KMO-haalbaarheidsstudie, bedraagt voor KO's ouder dan 6 jaar maximaal 35.000 euro.

De projectfinanciering verdwijnt bij Vinnof en wordt samen met het NRC-fonds ondergebracht in PMV-Mezzanine.

(iii) Financiële herschikkingen

PMV kan voor het verstrekken van quasi-kapitaal op korte termijn de volgende middelen engageren: 22 miljoen euro van de 75 miljoen euro die PMV nu al in haar bezit heeft voor de financiering van innovatieve ondernemingen en projecten via Vinnof. Het betreft de 25 miljoen euro die voorbestemd was voor het NRC-Fonds, verminderd met de 3 miljoen euro aan NRC-financiering die al werd toegekend aan een onderneming.

De resterende 50 miljoen euro wordt voorbehouden voor de zaakkapitaalinvesteringen van Vinnof.

Daarnaast is er 70 miljoen euro van de extra 75 miljoen euro die voorheen aan PMV werd toegezegd voor de financiering van Vinnof, maar nog niet effectief werd ingebracht.

De resterende 5 miljoen euro heeft PMV aan het Capricorn Cleantech Fund.

⁶⁹ Gedachtewisseling met vertegenwoordigers van de PMV en het ARKimedefonds over de werking van beide instellingen in het licht van de kredietcrisis, Vlaams Parlement, Verslag namens de Commissie voor Economie, Werk en Sociale Economie uitgebracht door mevrouw Annick De Ridder en de heer Koen Van den Heuvel, Zitting 2008-2009, 6 januari 2009, Stuk 2025 (2008-2009) – Nr. 1

Dat brengt het totale beschikbare budget voor het PMV-quasi-kapitaal op 92 miljoen euro. Hoe dat budget verdeeld zal worden over projecten van verschillende omvang en over welke periode, zal het voorwerp uitmaken van een businessplan dat PMV zal uitwerken.

(iv) Enkele cijfergegevens over Vinnof

Het budget van het nieuwe Vinnof is vastgelegd op 50 miljoen euro. Daarvan is 13.469.314 euro toegezegd aan de 33 zaaikapitaalinvesteringen die Vinnof in portefeuille heeft. Deze activiteit wordt voortgezet door het nieuwe Vinnof. Daarnaast werd een bedrag van 8.523.093 euro toegezegd aan 81 ondernemingen als Incubatie of Projectfinanciering, activiteiten die het Vinnof niet meer zal uitvoeren. Dit betekent dat de totale investeringstoezeggingen van Vinnof 21.992.407 euro bedragen. Ervan uitgaande dat de beheerskosten van Vinnof gedragen kunnen worden door het rendement behaald op de investeringen, bedraagt het resterende investeringsbudget van Vinnof nog 28.007.593 euro. Sinds 1 januari 2009 heeft het nieuwe VINNOF 92 zaaikapitaaldossiers behandeld. In 8 ondernemingen werd daadwerkelijk geïnvesteerd voor een totaal investeringsbedrag van 3.214.657 euro.

(4) Samenwerking met het Participatiefonds

In de mate dat de federale regering extra middelen voorziet voor het PF, wordt voorgesteld – rekening houdend met de voorstellen inzake de regionalisering – om in het kader van het PF te voorzien in gewestelijke kredietcomités. In antwoord op een schrijven van het PF met de vraag om een vertegenwoordiger van de gewestelijke minister van economie aan te duiden die zal zetelen in het kredietcomité, is een vertegenwoordiger van PMV aangeduid.

(5) Aanbod grote bedrijven: XL-Fonds

In de huidige financiële crisis is het voor Vlaamse bedrijven almaar moeilijker om hun investeringsprojecten gefinancierd te krijgen. In antwoord op een parlementaire vraag⁷⁰ geeft Vlaams minister van Begroting&Financiën aan dat een van de voornaamste redenen hiervoor is dat banken vanwege hun eigen problemen almaar sterkere waarborgen vragen door ondermeer inpandgeving of hypotheekstelling.

Voor de verwezenlijking van een bepaald investeringsproject of –programma heeft een onderneming meer een meer eigen investeringsmiddelen nodig. Wanneer deze niet kunnen worden gegarandeerd, wordt de toekomst van het bedrijf problematisch door uitstel of afstel.

⁷⁰ Parlementaire handelingen, Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën en Begroting, Zitting 2008-2009, 13 januari 2009

Ter versterking van het eigen vermogen van groeibedrijven, gecombineerd met extra inbreng van knowhow en expertise binnen raden van bestuur en projectmanagement, werd het XL-fonds opgericht. Het XL-fonds zag op 12 december 2008 het licht. De Vlaamse Participatiemaatschappij en de GIMV hebben elk 250 miljoen euro ingelegd. De bedoeling is dat het fonds grotere bedrijven in Vlaanderen groeikansen kan bieden en hen ondersteunt in hun verdere ontwikkeling door het nemen van minderheids- of meerderheidsparticipaties. Concreet richt het fonds zich tot groeibedrijven met een ondernemingswaarde van 75 tot 750 miljoen euro, waarbij een kapitaalsinbreng wordt voorzien van 20 tot 100 miljoen euro. Er wordt dus gemikt op ondernemingen die buiten de scope van Vlaamse risicokapitaalinvesteerdere, in het bijzonder de GIMV, liggen wegens een maatje te groot. Momenteel wordt deze markt, het segment met een ondernemingswaarde van om en bij de 500 miljoen euro, hoofdzakelijk ingenomen door buitenlandse investeringsfondsen.

Belangrijk is dat wordt gefocust op ondernemingen met beslissingscentra in Vlaanderen vanuit een duurzame langetermijngroeistrategie voor deze ondernemingen.

De aanpak van de grote buitenlandse fondsen is meestal gericht op een heel korte tijdshorizon. Het gaat vaak om meerderheidsparticipaties met de nadruk op snelle terugbetaling van de geïnvesteerde bedragen en vooral een waardemaximalisatie na maximum 5 jaar. Het XL-fonds wil een partner zijn op de langere termijn. Er wordt gestreefd naar participaties tussen 7 en 12 jaar, wat toelaat een strategie uit te voeren met de nadruk op de continuïteit van het bedrijf en de ontwikkeling van een groeistrategie.

De duurtijd van het fonds zou in totaal 12 jaar zijn met mogelijkheid tot verlenging met twee jaar.

Er wordt geen onderscheid gemaakt naar sectoren toe.

Zoals gezegd, wordt 250 miljoen euro van het kapitaal onderschreven door de VPM en 250 miljoen euro door de GIMV, te volstorten op het moment dat ze nodig zijn. Het is de bedoeling om naast de participatie van de VPM en GIMV te kijken of er in 2009 nog institutionele investeerders kunnen worden aangetrokken om de slagkracht van het fonds te versterken.

Zo werden in juni 2009 bijkomende investeerders aangetrokken voor het XL-fonds. Het gaat om Dexia-Bank, ING België en Ethias. Deze drie pompen 60 miljoen euro in het fonds voor grotere groeibedrijven. Bedoeling is dat er nog bijkomende investeerders worden aangetrokken om de commitments te kunnen optrekken tot 600 miljoen euro. Eind 2009 zal de fundraising van GIMV-XL afgerond worden.

Deze middelen worden over een termijn van 5 jaar worden geïnvesteerd. Voor het lopende jaar werd reeds 100 miljoen euro geïnvesteerd in 2 Vlaamse groeibedrijven. Andere nieuwe dossiers zijn vandaag in onderzoek voor een totaal bedrag van 'ruim' meer dan 100 miljoen euro. Volgens PMV zit zowel de fundraising als het investeringsritme hiermee op schema.

De manager van fonds is de GIMV. GIMV zet hiervoor haar huidige teams in van investmanagers met een complementaire background en gevestigd in Antwerpen. Vanuit de GIMV wordt dus een complete backoffice geleverd met juridische dienst, accommodatie, huisvesting,... Waar nodig zullen deze teams worden versterkt met specialisten en dit ten laste van de manager van het fonds, de GIMV.

Alle beslissingen inzake investeren en desinvesteren zullen door de GIMV binnen de afgesproken krijtlijnen genomen worden. Er zullen daarbij rendementsvereisten zijn in het verlengde van de GIMV-aanpak.

(6) Sociale economiebedrijven

(a) Situering

Op 12 december 2008 keurde de Vlaamse Regering de nota goed betreffende de oprichting van een Vlaams sociaal investeringsfonds. Tot deze oprichting werd beslist nadat vanuit de federale overheid de melding kwam dat het federale Kringloofonds vanaf 1 januari 2009 geen nieuwe dossiers betreffende toekenning van kredieten meer zou kunnen goedkeuren. Dat betekende dat dit federale Fonds in de feiten stopt met bestaan (enkel bestaande al toegekende engagements worden nog opgevolgd).

Dit federale Fonds richtte zich naar organisaties of ondernemingen die tot de sociale economie behoren en voorzag in een participatie in het kapitaal en/of het verstrekken van kredieten. Het belang van dit fonds situeerde zich vooral als bron voor (goedkope) cofinanciering bij investeringsdossiers van de Vlaamse alternatieve financiers zoals Trividend, Hefboom, Netwerk Rentevrij en Triodos.

Op vraag van de Vlaamse betrokken actoren en na afweging van een aantal scenario's is dan de beslissing genomen tot oprichting van een Vlaams alternatief voor dit federale Kringloofonds. Aan PMV is de opdracht gegeven om dit Vlaams Investeringsfonds te concretiseren en het beheer ervan op zich te nemen. In de eerste maanden van 2009 is verder gewerkt aan de opstart van dit fonds.

Hieronder wordt een stand van zaken gegeven rond de genomen stappen, op basis de technische update in september 2009 van het relanceplan van de Vlaamse Regering.

(b) Inhoudelijke krachtlijnen

Algemeen gesteld heeft het Sociaal Investeringsfonds tot doel tegemoet te komen aan de vraag van de sector van de sociale economie naar financiële middelen aan voordelige tarieven onder de vorm van kredieten.

Het Fonds zal daartoe, binnen bepaalde voorwaarden, trekkingsrechten verstrekken aan instellingen die door het Fonds erkend zijn als "Erkende Financiers". Trekkingsrechten geven Erkende Financiers het recht om financiële middelen te verkrijgen van het Fonds met het oog

op de financiering, in combinatie met eigen middelen van de Erkende Financier, van dossiers die aan welbepaalde voorwaarden voldoen.

Er is voor geopteerd om de bepalingen naar de erkende financiers zo breed mogelijk te houden zodat een maximaal aantal instellingen/organisaties, die geïnteresseerd zijn, ook effectief de kans krijgen om in te dienen. De essentie is dat instellingen/organisaties die zich wensen te richten op financieringsvragen binnen de sociale economie en die voldoen aan een aantal algemene bepalingen (die naast kwaliteitsgaranties en financiële draagkracht ook affiniteit met de sector sociale economie betreffen), een beroep kunnen doen op de middelen in het Sociaal Investeringsfonds als cofinanciering van deze dossiers. De nu al gekende solidaire financiers worden daarmee niet uitgesloten, maar we openen hiermee de mogelijkheid dat ook banken bijvoorbeeld zich gaan inschrijven als 'erkende' financier.

Aanvragen tot erkenning kunnen doorlopend ingediend worden en worden beoordeeld door het op te richten Strategisch Comité. Bij de opstart van het Fonds wordt eenmalig een tender uitgeschreven om iedere geïnteresseerde instelling/organisatie op gelijke basis de kans te geven om in te stappen.

De middelen die door Erkende Financiers kunnen bekomen vanuit het Fonds mogen maximaal 2/3e van het totale budget van een specifiek dossier financieren, met een absolute bovengrens van 100.000 euro vanuit het fonds. Op deze bovengrens kan enkel afgeweken worden mits grondige motivatie door de Erkende Financier en na goedkeuring door het strategisch comité. Het toegekende voordeel (lage rente op toegekend krediet) dient gekaderd te worden binnen de Europese regels betreffende "de minimis".

Enkel investeringskredieten (een krediet op middellange of lange termijn dat wordt aangewend om de verwerving of vervanging van vaste activa te financieren), kapitaalkredieten (een krediet om te voorzien in de behoefte aan bedrijfskapitaal, bijvoorbeeld bij de opstart van een nieuwe activiteit), achtergestelde leningen en overbruggingskredieten worden aanvaard voor financiering.

Kapitaalparticipaties worden op dit moment dus niet opgenomen als mogelijkheid binnen het Fonds, gegeven de beperkte middelen die momenteel aanwezig zijn in het Fonds en de zwaardere administratieve last die bij deze vorm komt kijken (participeren in de Raad van bestuur van organisaties waarin een participatie wordt genomen). Ook naar return is dit een meer risicovolle vorm van kredietverlening wat ook een negatieve impact heeft op het fonds.

Deze vorm is echter wel een gekend werkinstrument binnen de sociale economie waarbij een aantal organisaties zich specifiek richten hierop (ondermeer Trividend en Netwerk Rentevrij). Er moet dan ook naar de toekomst toe bekeken worden in hoeverre op deze vraag ook een antwoord kan gegeven worden.

De middelen toegekend vanuit het Fonds worden standaard ter beschikking gesteld aan een te betalen intrest van 2%. Voor achtergestelde leningen kan door het Strategisch Comité nog een extra risicomarge toegevoegd worden.

Het beheer van het Sociaal Investeringsfonds zal gebeuren door enerzijds het Fondsmanagement dat de dagdagelijkse werking zal opvolgen en het Strategisch Comité dat de krachtlijnen en het kader van de werking verder dient uit te tekenen op basis van de overeenkomst.

Het Strategisch Comité wordt minimaal samengesteld uit:

- een financiële expert die de sector kent;
- een vertegenwoordiger van PMV;
- een vertegenwoordiger van het departement Werk en Sociale Economie;
- een vertegenwoordiger van de sector Sociale Economie;
- een vertegenwoordiger van het kabinet van de Vlaamse minister bevoegd voor de Sociale Economie;

Na de ondertekening van de overeenkomst, wordt zo snel mogelijk het voorziene budget van 7 miljoen euro ingebracht in PMV door middel van een kapitaalverhoging. Daarmee kan het Fonds dan van start gaan.

(c) Genomen stappen

De eerste maanden van 2009 zijn vooral gebruikt om de samenwerkingsovereenkomst met PMV te finaliseren naar beheer en organisatie van het Fonds. Deze samenwerkingsovereenkomst is besproken op de Raad van Bestuur van PMV op 11 maart 2009 en daar aanvaard. Ook op de Vlaamse Regering van 13 maart II. is de overeenkomst geagendeerd en aanvaard. De samenwerkingsovereenkomst bevat het kader en de belangrijkste bepalingen (zoals hierboven geschetst) waarbinnen PMV het Fonds beheert.

Na het ondertekenen van de samenwerkingsovereenkomst tussen PMV en de Vlaamse overheid werd op 30 april 2009 de erkenningsprocedure afgerond voor het aanduiden van erkende financiers.

Begin juni werden de volgende instellingen goedgekeurd als erkende financier: Netwerk Rentevrij, Trividend en Hefboom.

Voor het jaar 2009 werden de volgende 'trekkingsrechten' toegekend:

- Netwerk Rentevrij: 500.000 euro
- Trividend: 600.000 euro
- Hefboom: 3.755.300 euro.

De totale kredietlijn voor 2009 bedraagt dus 4.855.300 euro.

Pas vanaf september 2009 kunnen de erkende financiers effectief een beroep doen op deze kredietlijnen. Aanvragen zullen bijgevolg pas vanaf september worden ingediend. Tot op heden werden nog geen kredieten verleend.

(7) Globale beoordeling

Uit bovenstaande beschrijving kan afgeleid worden dat de meeste maatregelen gericht op de verbetering van de toegang tot financiering van ondernemingen ofwel pas geoperationaliseerd of zich nog in de operationele uitvoeringsfase bevinden. Zo zijn het nieuwe VINNOF, PMV-Mezzanine, het XL-fonds en de crisiswaarborgregeling (inclusief Gigarant) al echt, zij het nog maar recent, operationeel.

Op basis van de voorliggende informatie is het dan ook moeilijk te concluderen of de voorgenomen maatregelen van de Vlaamse Regering het gewenste effect zullen sorteren. Verschillende maatregelen zoals VINNOF, ARKImedes en XL-Fonds hebben bovendien een middel-lange termijn horizonperspectief zodat accurate evaluatie slechts na enkele jaren mogelijk is.

Wat de waarborgregeling betreft, kan evenwel gesteld worden dat de aanpassingen in de strijd tegen de crisis hun effect niet gemist hebben. Sinds het eerste kwartaal en zeker sinds het tweede kwartaal van 2009 is er in vergelijking met 2008 een spectaculaire stijging te zien van de waarborg-, krediet- en investeringsbedragen. Niettemin dient er op gewezen dat de voorziene budgetten aan waarborgbedragen in 2008 nog niet voor de helft werden benut en dat dit in 2009 vermoedelijk ook niet het geval zal zijn. Er dient dan ook onderzocht te worden in welke aspecten de regeling kan bijgestuurd en versterkt worden.

b) Versterking activerend arbeidsmarktbeleid

(1) Inleiding

Herstel het vertrouwen omvatte een duidelijk luik arbeidsmarktmaatregelen. Om in te kunnen spelen op de economische uitdagingen van het ogenblik worden er op het vlak van het arbeidsmarktbeleid meerdere sporen onderscheiden: activerend herstructureringsbeleid, competentieversterking en sectorale dimensie. Concrete maatregelen zijn: installeren van de overbruggingspremie, versterken van de competenties, verbreden van het herstructureringsbeleid, aanpassen van de 50+premie en afsluiten van sectoraddenda.

(2) Overbruggingspremie

De overbruggingspremie ondersteunt tijdelijke collectieve arbeidsherverdeling in ondernemingen in economische moeilijkheden door het loonverlies van de betrokken werknemers te compenseren. Afhankelijk van de mate van vermindering van de werktijd varieert de premie van 95 euro tot 345 euro per maand. Werknemers die tijdens de vrijgekomen tijd een opleiding volgen, ontvangen een aanvullende premie. De overbruggingspremie werd voor 9.812 werknemers goedgekeurd en dit in 314 bedrijven (augustus 2009). Uit de analyse blijkt dat de werknemers uit KMO's maar in zeer beperkte mate zijn vertegenwoordigd: 'slechts' 6% van alle premies gaat naar werknemers uit bedrijven met minder dan 50 werknemers. Omgekeerd is het zo dat 12 ondernemingen met meer dan 1000 werknemers (4% van de betrokken bedrijven) goed zijn voor 35% van alle dossiers. Sectoraal gezien blijkt dat de helft van de goedgekeurde dossiers worden toegekend in de metaalsector en de sector 'vervaardiging van machine en apparaten' (waaronder ook de autoassemblage). Op niveau van de bedrijven, is het zo dat de helft van de bedrijven met een goedgekeurd dossier actief is de 'groot- en kleinhandel' of de 'diensten aan bedrijven'.

Vertrekkende van deze cijfermatige monitoring is het voor de sociale partners dus belangrijk dat er gekomen wordt tot een impactanalyse: in welke mate worden de vooropgestelde doelstelling van het vermijden van ontslagen gerealiseerd? Hierbij is het relevant te weten welke de invloed is van andere beleidsinitiatieven op de ontplooiing van deze maatregel en op de aanwending van het voorziene budget. Zo zouden de federale crisismaatregelen geleid hebben tot een zekere terugval in het aantal aanvragen voor een overbruggingspremie.

Naast het vermijden van de uitstroom naar de werkloosheid heeft de maatregel ook tot doel de vermindering in werktijd te benutten voor competentieversterking. Een aanvullende premie stimuleert het volgen van een opleiding tijdens de periode van werktijdvermindering. Tot op heden gebeurt dit maar in 4% van de dossiers (Bron: WSE). Het is voor de sociale partners echter belangrijk dat deze opportuniteit tot competentieversterking zo veel als mogelijk wordt gevaloriseerd. Er moet dan ook dringend in kaart gebracht worden waarom de vermindering van de werktijd maar in zeer beperkte mate wordt aangegrepen om de competenties te versterken.

Tenslotte is het belangrijk om, nu de maatregel loopt, ook de evolutie in het budget te monitoren. Hierbij moet, zoals gesteld, nagegaan worden hoe de maatregel gehanteerd wordt. Voor de overbruggingspremie is het bijvoorbeeld opmerkelijk dat slecht in 1% van de goedgekeurde dossiers (stand van zaken juni 2009) sprake is van een vermindering van de werktijd tot een halftijdse betrekking en dus de bijhorende maximale overbruggingspremie van 345 euro.

(3) Competentie van werknemers versterken

In het kader van de crisisaanpak werd de dienstverlening in de VDAB-competentiecentra tijdelijk ook opengesteld voor de werknemers die tijdelijk werkloos zijn omwille van economische redenen. Zij kunnen, gratis en op eigen verzoek, een opleiding volgen. De VDAB-competentiecentra bieden hierbij opleidingen aangepast aan de specifieke situatie van de tijdelijk werkloze aan. Het betreft bovendien opleidingen die gericht inspelen op nieuwe behoeftes of verschuivingen in bedrijfsactiviteiten.

Uit de stand van zaken medio 2009 blijkt dat tijdelijke werklozen omwille van economische redenen nauwelijks gebruik maken van de geboden mogelijkheid om opleiding te volgen in de VDAB-competentiecentra. Dit in een periode van hoge tijdelijk werkloosheid omwille van economische redenen. Er is dus nood aan een kwalitatieve duiding en een verdere analyse van dit zeer beperkte gebruik..

Ook voor de participatie aan de webleeropleidingen is een duiding noodzakelijk. Het aantal inschrijvingen voor deze opleidingen, die in het kader van de crisis gratis opengesteld werden voor werknemers, nam de voorbije maanden exponentieel toe. Deze analyse moet aangeven hoeveel van de begonnen opleidingen daadwerkelijk succesvol voltooid werden, alsook in welke mate deze opleidingen gevolgd worden door personen die tijdelijk hun werktijd verminderen (hetzij in het kader van de federale maatregel, hetzij in het kader van een Vlaamse maatregel).

(4) Actief herstructureringsbeleid verder verbreden

Vlaanderen heeft de voorbije jaren een duidelijk herstructureringsbeleid uitgebouwd. In het kader van de crisisaanpak werd dit beleid verder aangevuld, met specifieke aandacht voor die groepen die tot op heden niet gevat werden. Belangrijk hierbij is dat Vlaanderen zijn aanpak de voorbije maanden verder diende te ontwikkelen binnen een veranderend federaal kader. Dit vernieuwde federale kader hield onder meer een uitbreiding van de verplichting van zowel de oprichting van een tewerkstellingscel als het outplacementaanbod in. Voor de sociale partners is het onder meer belangrijk dat de kost, kwaliteit en output van de nieuwe aanpak voldoende opgevolgd wordt. Zo blijkt bijvoorbeeld dat, wat de output van de tewerkstellingscellen betreft, het percentage uitstroom naar werk na 6 maand de voorbije jaren stelselmatig daalde.

Een specifieke nieuwe actie op Vlaams niveau is DirecT. Deze actief heeft tot doel begeleiding en extra opleiding te voorzien voor getroffen werknemers waarvan het tijdelijk contract afliep en die niet gevat worden door een sociaal plan. Deze groep viel voorheen uit de boot. Uit de monitoring blijkt dat op 1 september 2009 2.367 van deze werknemers, komende uit 14 verschillende bedrijven, opgenomen waren in de actie. Hiervan waren er 941 aanwezig op de

infosessie van de VDAB, wat zoals de Vesoc-nota aangeeft onder de verwachting is. De opkomst voor de infosessies varieert bovendien sterk naar gelang het bedrijf en is in een aantal bedrijven laag te noemen (minder dan 20%). Het is uit de rapportering niet op te maken wat hier de achterliggende reden zijn. Dit moet uitgeklaard worden.

Een gelijkaardige actie werd, in samenwerking met Ferdergon, op gezet voor de uitzendkrachten. Zoals blijkt uit de rapportering, heeft tot op heden nog geen enkele formele melding betreffende collectieve interimontslagen de VDAB bereikt. De aankondiging dat de VDAB, in samenwerking met Federgon, de oorzaak hiervan zal nagaan is dan ook gerechtvaardigd.

(5) 50 plus premie

Herstel het vertrouwen hield ook een aanpassing van de bestaande Tewerkstellingspremie 50+ in. Zo werden op 1 januari 2009, na een versoepeling van de toegangsvoorwaarden in 2008, de bestaande premiecategorieën heringedeeld en het hoogste premiebedrag opgetrokken.

Uit de analyse van het Departement WSE blijkt dat het aantal premies in het eerste en tweede kwartaal van 2009 iets hoger ligt (+7%) dan dezelfde periode het jaar voordien (toen de Vlaamse economie en arbeidsmarkt nog niet in crisis waren). De cijfers tonen verder aan dat vooral mannelijke, jonge 50plussers die recent werkloos zijn, aangeworven werden met de premie. Wat de impact betreft, bleken de jobs, waarvoor een tewerkstellingspremie werd aangevraagd en verkregen, relatief duurzaam te zijn. Door de time gap heeft deze analyse maar partieel betrekking op de crisisperiode. De toekomst zal uitwijzen of deze jobs ook gedurende de crisisperiode duurzaam blijven.

Het optrekken van de hogere premiecategorieën zou volgens het departement WSE een lichte verschuiving naar van de hoogste looncategorieën genereren. Vraag is welke invloed dit, samen met de globale verhoging van het aantal premies in de eerste twee kwartalen, heeft op de voor 2009 geraamde meerkost van 5,5 miljoen euro.

(6) Addenda sectorconvenanten

Er werd de optie genomen om de sectorale sociale partners te ondersteunen in een versterkt engagement in zake competentieontwikkeling. Hiervoor werd 10 miljoen euro voorzien. De afspraken met de sectoren werden geformaliseerd in addenda aan de bestaande sectorconvenanten. Uiteindelijk hebben 26 van de 28 sectoren met een sectorconvenant een dergelijk addendum afgesloten.

De sectorale acties in het kader van de addenda komen nu pas op kruissnelheid. Dit maakt het nog te vroeg voor een (eerste) analyse van de realisaties. Uit de screening van de 26 convenanten komen inhoudelijk alvast volgende actielijnen naar voren: de sectorale opleidingsinspanningen verhogen; het aandeel van de kansengroepen in de sectorale opleidingen verhogen; acties ondernemen in het kader van herstructureringen (outplacement, competentiebilan en intersectorale samenwerking), acties ondernemen met betrekking tot competentiebeleid (screening, portfoliomethodieken, loopbaanbegeleiding).

c) Versnellen en versterken van de publieke en private investeringen

(1) Tweesporenbeleid

In het Vlaams herstelplan worden twee sporen voorgesteld om de publieke en private investeringen te versnellen en te versterken:

1. De uitvoering van de investeringen versnellen door middel van vereenvoudigde procedures: *“Eenvoudige en efficiënte procedures zijn noodzakelijk opdat investeringsprojecten geen vertragingen zouden oplopen en overeenkomstig de vooropgestelde deadlines kunnen worden uitgevoerd.”*
Naast algemene maatregelen (inkorting van de beroepsprocedures, inkorting van de betalingstermijn van de facturen van de Vlaamse overheid, doorlichting van de adviesprocedure, omschakeling van termijnen van orde naar vervalltermijnen en versnelde uitvoering van actieplannen voor administratieve vereenvoudiging voor het bedrijfsleven), worden ook specifieke maatregelen voorzien en uitgevoerd ter optimalisering van het investeringskader. Specifieke maatregelen betreffen ondermeer de versnelde en integrale omzetting van de dienstenrichtlijn, de deblokking van private investeringsdossiers, nieuwe regels inzake vergunningen, planologie en handhaving en onderzoek naar de optimalisering van de milieueffectrapportering.
2. De bevordering van de private en publieke investeringen. Dit gebeurt zowel via begrotingstechnische operaties (een ruimere heraanwending van het onbelaste encours), een efficiënte monitoring van het uitvoeringsritme van de investeringen (oprichting van een Taskforce Investerings), het versnellen en versterken van investeringsprojecten (transportinfrastructuur, energieprojecten, onderzoeksinfrastructuur, verderzetting van de pps-projecten, bedrijventerreinen), het gebruik van overheidsopdrachten om duurzame en innovatie investeringen aan te moedigen, verlaging of uitstel van bedrijfslasten (provinciale en gemeentelijke opcentiemen op onroerende voorheffing voor materieel en outillage) en het versoepelen van subsidie- en steunregelingen (o.a. ecologiepremie).

(2) Evaluatie vergt meer gegevensinput

De technische update geeft een stand van zaken weer van het luik “versnelde en versterkte investeringen” van het Vlaamse relanceplan. Het bevat echter te weinig elementen om een grondige evaluatie van dit luik toe te laten. Daartoe zijn actuele antwoorden, zowel van kwantitatieve als kwalitatieve aard, vereist op een aantal vragen. Deze vragen zijn ofwel van begrotingstechnische aard zijn ofwel hebben zij betrekking op (specifieke aspecten van) de betrokken maatregelen zelf.

Twee voorbeelden schetsen de aard van deze vragen. Wat het begrotingstechnische niveau betreft, wordt in het Vlaamse relanceplan gesteld dat de conjunctuurprovisie in 2008 nog met € 75 miljoen wordt opgetrokken met het oog op investeringen. Thans blijkt dat een genuanceerd beeld moet worden geschetst over het investeringskarakter van deze maatregel. Immers, van de € 75 miljoen extra in de conjunctuurprovisie werd 54 miljoen euro gebruikt om in december 2008 versneld de werkingstoelagen aan het onderwijs door te voeren (normaal te betalen in 2009). Dit impliceert dat € 21 miljoen eind 2008 ongebruikt is gebleven en is overgedragen naar 2009. De vraag stelt zich voor welke doeleinden de resterende € 21 miljoen werden ingezet.

Wat het niveau van de maatregel zelf betreft, stelt zich bijvoorbeeld de vraag naar de stand van zaken in verband met respectievelijk de inkorting van beroepsprocedures, de inkorting van de betalingstermijn door de overheid tot 30 werkdagen (per beleidsdomein stand van zaken), de bepalingen inzake adviesvragen en de omschakeling van termijnen van orde naar vervaltermijnen.

C. Bijlage

Tabel 2: Wereld, aantal OESO-landen en Eurozonelanden, en Vlaanderen, reële groei van het BBP (in% t.o.v. het voorgaande jaar)

	2007	2008	Vooruitzichten 2009					Vooruitzichten 2010				
			OESO	IMF	EC	UNCTAD	Planb	OESO	IMF	EC	UNCTAD	Planb
Wereld	5,2	3,2	-2,2*	-1,4	-1,4	-2,7		2,3*	2,5	1,9	1,6	
Eurozone	2,6	0,5	-4,8***	-4,8	-4,0	-4,7	-4,1	0,0	-0,3	-0,1		-0,3
DU	2,6	1,0	-6,1***	-6,2	-5,4	-6,1		0,2	-0,6	0,3		
FR	2,3	0,3	-3,0***	-3,0	-3,0	-3,0		0,2	0,4	-0,2		
NL	3,5	2,1	-4,9	-4,8**	-3,5			-0,4	-0,7**	-0,4		
IT	1,5	-1,0	-5,5***	-5,1	-4,4	-5,5		0,4	-0,1	0,1		
ES	3,7	1,2	-4,2	-4,0	-3,2			-0,9	-0,8	-1,0		
BE	2,8	1,1	-4,1	-3,8**	-3,5		-3,1	-0,5	0,3**	-0,2		0,4
VLA	3,7	1,1					-3,9					0,0
EU	2,9	0,9	n.b.	-4,7	-4,0	-4,6		n.b.	-0,1	-0,1		
VK	3,0	0,7	-4,3***	-4,2	-3,8	-4,3		-0,0	0,2	0,1		
VS	2,0	1,1	-2,8***	-2,6	-2,9	-3,0	-4,0	0,9	0,8	0,9		0,0
Japan	2,3	-0,7	-6,8***	-6,0	-5,3	-6,5		0,7	1,7	0,1		
China	13,0	9,0	6,3	7,5	6,1	7,8		8,5	8,5	7,8		
India	9,3	7,3	4,3	5,4	4,3	5,0		5,8	6,5	5,0		
Brazilië	5,7	5,1	-0,3	-1,3	-1,4	-0,8		3,8	2,5	2,2		

*OESO vooruitzichten "wereld" slaan op de OESO-zone plus Brazilië, Rusland, India en China, die samen instaan voor 81% van het wereld-BBP in koopkrachtpariteiten (2005)

**IMF vooruitzichten België en Nederland op basis van World Economic Outlook, april 2009

*** OESO heeft op 3 september zijn groeivooruitzichten voor 2009 voor de G7-economieën (VS, Japan, Duitsland, Frankrijk, Italië, VK en Canada) en de Eurozone aangepast (zie "What is the economic outlook for OECD countries ? An interim Assessment, 3 september 2009): de VS status quo op -2,8%, Eurozone van -4,8% naar -3,9%, Japan van -6,8% naar -5,6%, Duitsland van -6,1% naar -4,8%, Frankrijk van -3,0% naar -2,1%, Italië van -5,5% naar -5,2%, het VK van -4,3% naar 4,7% en Canada van -2,6% naar -3,0% (zie verder)

Bron: IMF, World Economic Outlook Update, July 2009; European Commission, Economic Forecast, Spring 2009; OECD, Economic Outlook, June 2009; Trade and Development Report 2009, UNCTAD, September 2009; Federaal Planbureau, Economische vooruitzichten 2009-2014, mei 2009; Federaal Planbureau, Regionale economische vooruitzichten 2008-2014, juli 2009; Federaal Planbureau, perscommuniqué 11 september 2009

Tabel 3: VS, Japan, Eurozone, bijdrage van de componenten aan de BBP-groei in reële termen (jaarlijkse wijziging in%)

	2006	2007	2008	2009	2010
VS					
Finale binnenlandse vraag waarvan:	2,8	1,8	0,0	-3,9	0,0
• Bedrijfsinvesteringen	0,8	0,6	0,2	-2,1	-0,7
• Residentiële investeringen	-0,4	-0,9	-0,8	-0,6	0,0
• Private consumptie	2,2	2,0	0,2	-1,7	0,1
Voorraden	0,0	-0,4	-0,2	-0,4	0,0
Netto export	0,0	0,6	1,3	0,3	0,0
BBP	2,8	2,0	1,1	-4,0	0,0
Japan					

Finale binnenlandse vraag waarvan:	1,0	1,0	-0,6	-2,6	-0,1
• Bedrijfsinvesteringen	0,4	0,9	-0,6	-2,5	-0,2
• Residentiële investeringen	0,0	-0,3	-0,2	-0,1	0,0
• Private consumptie	0,9	0,4	0,3	-0,8	-0,3
Voorraden	0,1	0,3	-0,1	0,0	0,0
Netto export	0,8	1,1	0,1	-3,8	-0,3
BBP	2,0	2,4	-0,6	-6,6	-0,5
Eurozone					
Totale binnenlandse vraag (= finale binnenlandse vraag + voorraden)	2,8	2,3	0,7	-2,8	-0,3
Netto export	0,2	0,3	0,0	-1,3	0,0
BBP	3,0	2,6	0,7	-4,1	-0,3
Grootste 7 landen					
Finale binnenlandse vraag waarvan:	2,4	1,9	0,2	-3,1	0,0
• Bedrijfsinvesteringen	0,7	0,7	0,0	-2,0	-0,4
• Residentiële investeringen	-0,1	-0,4	-0,5	-0,5	0,0
• Private consumptie	1,6	1,4	0,3	-1,2	0,0
Voorraden	0,0	-0,1	-0,1	-0,4	0,0
Netto export	0,2	0,4	0,5	-1,0	-0,1
BBP	2,6	2,2	0,6	-4,4	-0,1

Bron: OECD Interim Economic Outlook, March 2009

Tabel 4: EU, Japan, VS en België, samenstelling reële economische groei (groeivoeten, in%)

[illegible]

<i>Private consumptie</i>	0,5			-1,0			-0,2			
<i>Overheidsconsumptie</i>	0,9			1,3			0,9			
<i>Bruto vaste kapitaalvorming</i>	-4,6			-11,9			-2,2			
<i>Export</i>	1,7			-18,4			1,9			
<i>Import</i>	1,1			-15,1			-1,4			
<i>BBP</i>	-0,7			-5,3			0,1			
België										
<i>Private consumptie</i>			0,9	-0,7	-1,1	-0,9	-0,4	0,5	0,6	1,9
<i>Overheidsconsumptie</i>			2,3	1,8	1,9	1,9	1,7	1,6	1,4	1,7
<i>Bruto vaste kapitaalvorming</i>			5,5	-6,2	-5,2	-3,9	-2,2	-4,8	-1,5	3,1
<i>Export</i>			2,2	-12,8	-17,5	-15,1	-1,0	-0,5	1,5	4,1
<i>Import</i>			3,3	-11,0	-15,4	-13,7	-0,9	-0,2	1,4	4,4
<i>BBP</i>			1,1	-3,5	-4,1	-3,1	-0,2	-0,5	0,4	1,9

Bron: Europese Commissie, Economic Forecast Spring 2009; OECD, Economic Surveys: Belgium, 2009; NBB, Federaal Planbureau, perscommuniqué 11 september 2009

Tabel 5: Belangrijkste wereldeconomieën en België, BBP en onderliggende componenten, kwartaalveranderingen op jaarbasis (Q1 2009 tegenover Q1 2008; Q2 2009 tegenover Q2 2008)

	BBP	Private consumptie	Overheidsbestedingen	Bruto vaste kapitaalvorming	export	import
Eurozone	-4,9; -4,7	-1,4; -0,8	2,6; 2,2	-11; -10,9	-16,6; -17,1	-12,9; -14,4
EU27	-4,8; -4,8	-1,9; -1,7	1,9; 1,2	-11,2; -11,6	-15,6; -16,4	-13,6; -15,3
VS	-3,3; -3,9	-1,5; -1,8	1,9; 2,5	-15,5; -17,2	-11,6; -15,2	-16,2; -18,6
Japan	-8,3; -6,5	-2,7; -1,0	0,6; 0,9	-14,1; -14,7	-36,3; -29,3	-15,3; -17,1
België	-3,1; -3,8	-1,0	2,2	-1,9	-14,8	-13,2

Bron: Eurostat, Newsrelease Euroindicators, 125/2009, 2 September 2009; NBB, Economische indicatoren voor België, N° 2009-36, 4 september 2009.

Tabel 6: Eu en belangrijkste economieën, 2009, groei van het BBP in volume, kwartaal- en jaarcijfers (bron: Europese Commissie, ECFIN)

	BBP 2009 (QoQ,%)				BBP 2009 (YoY,%)	
	2009 I	2009 II	2009 III	2009 IV	(Mei 2009)	(Sep 2009)
Duitsland	-3,5	0,3	0,7	0,1	-5,5	-5,1
Frankrijk	-1,3	0,3	0,4	0,3	-3,0	-2,1
Nederland	-2,7	-0,9	-0,4	0,0	-3,5	-4,5
Eurozone	-2,5	-0,1	0,2	0,1	-4,0	-4,0
EU27	-2,4	-0,2	0,2	0,1	-4,0	-4,0

Bron: Europese Commissie, ECFIN: September 2009 Interim Forecast, 14 september 2009

Tabel 7: België, voorspelde inkomen van huishoudens in volume, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMES, mei 2009)

	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012	2014/2013
I. Primair bruto inkomen							
1. Bruto exploitatieoverschot	-0,6	-0,4	1,8	4,8	3,3	2,4	2,3
2. Bruto gemengd inkomen	-1,7	1,1	-0,1	0,0	0,9	1,3	1,5
3. Lonen	0,9	0,1	-0,7	1,6	2,1	2,4	2,5
. Privésector	0,9	-0,1	-1,3	1,5	2,2	2,6	2,8

. Overheid	1,2	4,3	0,6	1,7	0,2	0,2	1,8
. Grensarbeiders	-3,1	3,8	2,4	2,6	2,5	2,6	2,6
4. Netto inkomen uit vermogen	-1,1	-1,6	-3,1	2,5	1,1	1,4	0,2
. Rente	-2,2	-3,6	-7,6	6,9	0,0	0,0	1,2
. Winstuitkeringen	-2,2	-1,2	-3,3	-1,6	0,0	0,5	0,8
. Overige	0,2	0,5	2,4	3,6	3,7	3,9	4,4
Totaal (1 tot 4)	0,3	0,3	-0,8	1,8	0,2	2,2	2,4
II. Sociale zekerheid en belastingen							
1. Werkgeversbijdragen	0,8	1,3	0,1	1,7	2,6	2,9	0,3
2. Werknemersbijdragen	0,0	0,1	-0,5	2,1	2,4	2,7	2,7
3. Bijdragen van zelfstandigen	-1,4	2,1	1,1	-1,1	1,9	-0,6	0,4
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	3,1	3,4	3,1	0,4	3,9	4,2	3,8
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-3,2	3,6	2,4	2,6	2,5	2,6	2,6
Totaal (1 tot 5)	0,4	1,3	0,1	1,7	2,5	2,7	2,8
6. Belastingen op inkomen en vermogen	0,3	-1,8	-0,8	2,1	3,2	3,7	3,5
Totaal (1 tot 6)	1,4	0,1	-0,3	1,8	2,8	3,1	3,1
III. Overdrachten aan huishoudens							
1. Sociale uitkeringen	1,3	5,7	2,5	3,1	0,3	0,3	2,7
2. Overige netto overdrachten	0,6	-7,9	11,6	2,6	1,9	2,1	2,1
Totaal (1+2)	1,3	5,9	2,4	3,1	0,3	0,3	2,7
IV. Beschikbaar inkomen	-0,1	2,2	-0,1	2,2	1,9	0,2	2,1

Tabel 8: België, 2008 tot 2011, geschatte totale overheidsschuld per hoofd van de totale en actieve bevolking (bron: eigen berekeningen op basis van de Hoge Raad voor Financiën (september 2009) en het Planbureau)

	2008	2009	2010	2011
BBP (lopende prijzen), in mia euro	344,21	336,6	342,55	355,37
Totale overheidsschuld, in% van het BBP (schatting HRF 2009-09)	90,0%	98,5%	105,0%	107,7%
Totale overheidsschuld (schatting), in mia euro	309,8	331,4	359,7	382,7
Bevolking (31 december)	10.730.029	10.807.396	10.886.032	10.965.473
Totale overheidsschuld per hoofd van de bevolking, in euro	28.871	30.666	33.040	34.901
Totale overheidsschuld per hoofd van de bevolking, groeivoet (2008 = 100)	100,0	106,2	114,4	120,9
Bevolking op actieve leeftijd, 15 tot 64 jaar (31 december)	7.037.805	7.085.190	7.125.315	7.165.799
Totale overheidsschuld per hoofd van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, in euro	44.018	46.777	50.479	53.407
Totale overheidsschuld per hoofd van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, groeivoet (2008 = 100)	100,0	106,3	114,7	121,3

Tabel 9: HICP, België en buurlanden, 2005 = 100, 2007 tot juli 2009 (bron: Eurostat)

	HICP, BE Belgium, CP00 All-items HICP, 2005 = 100	HICP, DE Germany (including ex-GDR from 1991), CP00 All-items HICP	HICP, FR France, CP00 All-items HICP	HICP, NL Netherlands, CP00 All-items HICP
2007-Q1	102,89	102,90	102,30	102,38

2007-Q2	104,15	103,77	103,47	103,90
2007-Q3	104,06	104,40	103,67	103,09
2007-Q4	105,68	105,27	104,76	103,68
2008-01	104,86	105,50	105,25	103,32
2008-02	107,44	106,10	105,48	104,20
2008-03	108,23	106,60	106,32	105,44
2008-04	108,45	106,30	106,72	105,81
2008-05	109,39	107,00	107,34	106,25
2008-06	110,15	107,40	107,79	105,94
2008-07	109,13	108,10	107,49	105,82
2008-08	110,28	107,70	107,43	105,96
2008-09	110,17	107,60	107,40	106,49
2008-10	109,99	107,30	107,34	106,32
2008-11	109,26	106,70	106,79	105,88
2008-12	109,11	107,10	106,51	105,07
2009-01	107,06	106,50	106,05	105,12
2009-02	109,53	107,20	106,49	106,15
2009-03	108,92	107,00	106,71	107,38
2009-04	109,24	107,10	106,87	107,75
2009-05	109,12	107,00	107,03	107,87
2009-06	109,00	107,40	107,18	107,39
2009-07	107,23	107,30	106,64	105,67

Tabel 10: HICP energie (CP045), België en buurlanden, 2005 = 100, 2007 tot juli 2009 (bron: Eurostat)

	HICP, BE Belgium, CP045 Electricity, gas and other fuels	HICP, DE Germany (including ex-GDR from 1991), CP045 Electricity, gas and other fuels	HICP, FR France, CP045 Electricity, gas and other fuels	HICP, NL Netherlands, CP045 Electricity, gas and other fuels
2007-Q1	108,72	113,00	106,99	116,05
2007-Q2	105,92	113,33	107,63	116,13
2007-Q3	106,16	114,60	108,46	111,94
2007-Q4	113,75	117,20	112,99	112,08
2008-01	120,37	121,00	115,39	113,76
2008-02	126,35	121,90	115,37	113,87
2008-03	132,53	123,40	116,91	113,97
2008-04	134,07	125,00	117,66	114,12
2008-05	138,81	128,20	120,55	114,22
2008-06	143,68	129,90	122,64	114,48
2008-07	145,35	131,70	122,89	120,96
2008-08	141,53	130,10	121,70	120,96

2008-09	145,06	131,10	122,14	120,96
2008-10	142,10	131,90	122,20	121,08
2008-11	138,48	130,00	119,38	120,92
2008-12	136,95	126,40	116,35	120,79
2009-01	136,14	129,20	115,91	129,49
2009-02	132,05	128,20	115,49	129,28
2009-03	123,42	127,20	113,53	128,46
2009-04	122,73	125,00	111,00	127,12
2009-05	119,38	124,70	109,14	127,21
2009-06	112,98	125,50	110,41	127,24
2009-07	112,04	123,10	110,06	109,10

Tabel 11: HICP voeding en niet-alcoholische dranken (CP01), België en buurlanden, 2005 = 100, 2007 tot juli 2009 (bron: Eurostat)

	HICP, BE Belgium, CP01 Food and non- alcoholic beverages	HICP, DE Germany (includ- ing ex-GDR from 1991), CP01 Food and non- alcoholic beverages	HICP, FR France, CP01 Food and non- alcoholic beverages	HICP, NL Netherlands, CP01 Food and non- alcoholic beverages
2007-Q1	105,19	103,40	101,99	102,68
2007-Q2	106,22	104,27	103,15	102,84
2007-Q3	106,28	104,53	102,87	102,70
2007-Q4	109,03	107,47	104,54	104,78
2008-01	111,01	109,80	106,84	106,62
2008-02	111,19	110,00	107,01	107,07
2008-03	111,73	110,50	107,47	107,99
2008-04	113,14	110,90	108,21	108,57
2008-05	113,91	110,90	109,35	109,06
2008-06	113,54	110,90	109,56	109,55
2008-07	114,45	111,10	109,63	109,82
2008-08	113,53	110,70	108,16	109,59
2008-09	113,58	110,50	108,24	109,82
2008-10	114,04	110,70	108,77	110,11
2008-11	113,88	109,80	108,53	110,22
2008-12	113,96	110,40	108,59	110,64
2009-01	115,39	110,90	109,25	111,05
2009-02	115,24	111,00	109,25	111,67
2009-03	115,07	110,40	109,04	111,88
2009-04	115,33	110,10	109,12	111,83
2009-05	115,10	109,50	109,45	111,30
2009-06	114,05	109,90	108,75	111,00
2009-07	113,53	108,70	107,86	109,90

Tabel 12: EU27 en Eurozone, bruto toegevoegde waarde per bedrijfstak, evolutie eerste kwartaal 2009 tegenover eerste kwartaal 2008 (bron: Eurostat)

	BBP	Landbouw, jacht en visserij	Industrie, inclusief energie	Bouw	Handel, transport en communicatie	Financiële diensten en zakelijke dien- sten	Andere diensten	Totaal
Eurozone	-4,8	0,1	-15,7	-5,8	-5,0	-1,0	1,2	-4,7
EU27	-4,5	0,2	-14,7	-6,0	-4,7	-1,2	1,3	-4,4

Tabel 13: België, Eurozone en EU27, 2007-II tot 2009-II, BBP in volume, groeicijfers (bron: NBB en Eurostat, 11 september 2009)

	2007			2008				2009	
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
België, Q / Q - 1	0,3	0,7	0,4	0,4	0,3	0,0	-1,7	-1,7	-0,3
België, Q / Q - 4	2,5	2,7	2,3	1,9	1,9	1,1	-1,0	-3,1	-3,7
Eurozone, Q / Q - 1	0,4	0,7	0,4	0,8	-0,3	-0,3	-1,8	-2,5	-0,1
Eurozone, Q / Q - 4	2,7	2,7	2,2	2,2	1,5	0,5	-1,7	-4,9	-4,7
EU27, Q / Q - 1	0,4	0,7	0,5	0,8	-0,2	-0,4	-1,9	-2,4	-0,2
EU27, Q / Q - 4	2,8	2,8	2,4	2,4	1,8	0,7	-1,7	-4,8	-4,8

Tabel 14: België, 2007-II tot 2009-II, bruto toegevoegde waarde in volume, naar bedrijfstak, groeicijfers op jaarbasis (Q / Q - 4) (bron: NBB, 11 september 2009)

	2007			2008				2009	
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Industrie, Q / Q - 4	3,0	1,9	0,6	0,9	0,9	0,2	-4,2	-8,0	-9,0
Bouw, Q / Q - 4	4,6	1,9	0,9	2,0	1,5	1,8	0,1	-4,2	-3,8
Diensten, Q / Q - 4	2,3	2,7	2,8	2,5	2,2	1,7	0,2	-1,6	-2,1
BBP, Q / Q - 4	2,5	2,7	2,3	1,9	1,9	1,1	-1,0	-3,1	-3,7

Tabel 15: België, 2008 tot 2014, bruto toegevoegde waarde in volume, naar bedrijfstak, groeicijfers op jaarbasis (bron: Planbureau, HERMES, mei 2009)

	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012	2014/2013
1. Landbouw	2,3	-6,9	-1,2	3,6	3,3	1,9	0,2
2. Energie	1,1	-2,5	-1,1	0,9	1,3	1,4	1,3
3. Verwerkende nijverheid	-0,6	-7,6	-0,4	2,6	2,2	1,9	1,8
a. Intermediaire goederen	-0,4	-9,7	-0,4	3,6	2,9	2,4	2,2
b. Uitrustingsgoederen	-1,3	-6,2	1,2	2,6	1,8	1,6	1,6
c. Verbruiksgoederen	-0,4	-0,6	-1,6	1,3	1,7	1,3	1,5
4. Bouw	1,7	-2,8	0,7	0,3	3,3	2,5	2,8
5. Verhandelbare diensten	1,8	-3,9	0,0	2,7	2,6	2,5	2,6
a. Vervoer en communicatie	2,5	-6,8	-3,4	2,5	3,7	3,6	3,6
.Vervoer per spoor	0,6	-7,9	-1,6	7,4	6,8	6,1	0,6
.Stads- en wegvervoer	2,4	-7,7	-1,9	0,4	4,4	3,9	3,4

.Vervoer over water en luchtvaart	6,1	-13	-12,2	5,8	4,4	1,6	1,6
.Vervoersonderst. activ. en communic.	0,2	-0,6	-3,5	1,4	3,2	3,3	3,5
b. Handel en horeca	0,6	-4,9	1,2	2,8	1,8	1,6	1,8
c. Krediet en verzekeringen	-0,5	-5,1	-0,5	2,3	2,7	2,7	2,9
d. Gezondheidsz. en maatsch. dienstv.	1,3	2,7	1,1	2,8	2,4	2,3	2,4
e. Overige marktdiensten	2,9	-3,9	0,1	2,8	2,8	2,8	2,9
6. Niet-verhandelbare diensten	2,3	0,4	1,2	1,4	1,6	1,7	1,7
Totaal	1,4	-3,8	0,1	2,5	2,4	2,3	2,3

Tabel 16: Vlaanderen, toegevoegde waarde en werkgelegenheid per bedrijfstak, aandeel in het totaal, 1980-2007-2014 (bron: Planbureau, HERMREG, juli 2009)

	Bruto toegevoegde waarde in volume			Binnenlandse werkgelegenheid		
In% van het regionaal totaal	1980	2007	2014	1980	2007	2014
Landbouw	1,6	1,2	1,2	4,2	2,3	1,9
Energie	5,5	2,9	2,8	2,1	0,7	0,6
Verwerkende nijverheid	19,1	21,3	19,9	27,7	16,3	13,8
• Intermediaire goederen	5,6	7,7	7,2	7,3	5,2	4,7
• Uitrustingsgoederen	5,0	5,0	4,7	6,9	3,9	3,3
• Verbruiksgoederen	8,8	8,6	7,9	13,5	7,2	5,9
Bouw	7,9	6,0	6,2	8,0	6,3	6,3
Marktdiensten	50,3	58,3	59,2	40,5	58,9	62,0
• Vervoer en communicatie	6,5	6,7	6,5	7,6	6,7	6,7
• Handel en horeca	21,3	15,3	15,0	17,6	18,0	17,6
• Krediet en verzekeringen	2,1	3,7	3,7	2,3	2,1	1,9
• Gezondheidszorg en maatschap. dienstverlening	5,9	6,5	7,1	5,6	11,0	13,0
• Overige marktdiensten	16,1	26,1	27,0	7,4	21,0	22,8
Niet-verhandelbare diensten	15,9	10,2	10,5	17,5	15,6	15,3
Totaal	100,3	99,9	99,8	100,0	100,0	100,0

Tabel 17: BBP in volume, voorspellingen voor 2008 en verder, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMREG)

	2007	2008	2009	2010	2011-20114	1994-2000	2001-2007	2008-2014
Rijk	2,8	1,2	-3,8	0,0	2,3	2,8	2,0	0,9
BRU	1,2	1,2	-3,8	-0,3	2,2	2,6	2,1	0,8
VLA	3,7	1,1	-3,9	0,0	2,4	3,1	2,0	1,0
WAL	1,7	1,3	-3,8	0,2	2,2	2,1	1,7	0,9

Tabel 18: Bruto investeringen in volume (zonder woningen), voorspellingen voor 2008 en verder, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMREG)

	2007	2008	2009	2010	2011-20114	1994-2000	2001-2007	2008-2014
Rijk	8,1	5,6	-6,7	-0,7	2,9	3,8	2,9	1,4
BRU	3,4	3,5	-6,9	2,7	3,0	2,0	3,1	1,6
VLA	8,7	6,2	-7,2	-1,6	2,9	4,6	3,0	1,3

WAL	10,7	5,9	-4,9	-1,3	2,7	3,6	3,0	1,5
-----	------	-----	------	------	-----	-----	-----	-----

Tabel 19: Reële arbeidsproductiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken), voorspellingen voor 2008 en verder, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMREG)

	2007	2008	2009	2010	2011-20114	1994-2000	2001-2007	2008-2014
Rijk	0,8	-0,7	-3,5	1,4	1,6	1,9	1,2	0,5
BRU	-0,8	-0,5	-3,7	1,7	1,9	2,4	1,9	0,7
VLA	1,7	-0,8	-3,6	1,2	1,6	1,9	1,2	0,4
WAL	-0,3	-0,7	-3,4	1,9	1,5	1,6	0,8	0,5

Tabel 20: Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken), voorspellingen voor 2008 en verder, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMREG)

	2007	2008	2009	2010	2011-20114	1994-2000	2001-2007	2008-2014
Rijk	0,6	-1,7	0,6	-0,2	1,3	0,7	0,2	0,5
BRU	0,5	-0,9	1,2	0,0	1,0	0,5	0,2	0,6
VLA	0,9	-1,9	0,6	-0,2	1,4	0,7	0,0	0,6
WAL	0,0	-1,9	0,0	-0,2	1,4	0,7	0,0	0,5

Tabel 21: OESO- en EU-landen, evolutie van de export, 2007-2010

	2007	2008	2009			2010		
			EC	OESO	NBB	EC	OESO	NBB
OESO-landen		3,1		-16,5			1,4	
Eurozone	6,0	1,2	-13,2			-0,3		
• Duitsland	7,5	2,7	-16,1	-18,9		-0,4	0,9	
• Frankrijk	3,1	1,2	-11,7	-14,4		-1,0	-2,4	
• Nederland	6,5	2,6	-10,7	-13,9		-0,3	-0,5	
• Italië	4,6	-3,7	-15,6	-20,9		0,1	-0,7	
• Spanje	4,9	0,7	-10,2	-22,8		0,1	-1,3	
• België	3,9	2,1	-12,8	-17,5	-16,0	-1,0	-0,5	-2,3
EU	5,0	1,6	-12,6			-0,2		
• VK	-4,1	0,1	-10,5	-12,1		-0,9	1,0	
VS	8,4	6,2	-14,0	-13,8		0,5	1,6	
Japan	8,4	1,8	-18,4	-32,3		1,9	3,5	
China	19,8	8,7	-8,0	-13,0		2,7	7,4	
India	7,5	12,7		3,1			6,8	
Brazilië	5,5	-2,5		-10,5			3,5	

Bron: European Commission, Economic Forecast Spring 2009; OECD, Economic Outlook, June 2009; NBB, Economische indicatoren voor België, N° 2009-36, 4 september 2009

Tabel 22: Vlaamse haven, kwartaalcijfers totale trafiek, 2004-I tot 2009-II, in ton
Kwartaalcijfers totale trafiek Vlaamse havens, in ton

	haven					Kwartaalgroei 2009/08/07/06/ 05/04
	Antwerpen	Gent	Zeebrugge	Oostende	Totaal	

2004-k1	37.452.879	5.713.915	7.694.834	1.781.140	52.642.768	
2004-k2	38.167.178	5.872.793	8.079.971	1.939.338	54.059.280	
2004-k3	37.832.270	6.272.568	7.637.543	1.879.494	53.621.875	
2004-k4	38.874.238	7.096.981	8.382.960	1.940.110	56.294.289	
2004	152.326.565	24.956.257	31.795.308	7.540.082	216.618.212	2004
2005-k1	39.239.923	5.310.928	8.253.644	1.961.415	54.765.910	+4,0%
2005-k2	40.237.185	5.740.665	9.030.513	2.023.873	57.032.236	+5,5%
2005-k3	40.419.481	5.341.343	8.462.751	1.802.243	56.025.818	+4,5%
2005-k4	39.533.811	5.829.779	8.843.706	1.958.040	56.165.336	-0,2%
2005	159.430.400	22.222.715	34.590.614	7.745.571	223.989.300	2005
2006-k1	39.957.206	5.480.208	9.238.987	1.878.994	56.555.395	+3,3%
2006-k2	43.428.026	5.884.253	10.278.291	1.860.037	61.450.607	+7,7%
2006-k3	40.922.274	6.133.781	9.492.066	1.890.115	58.438.236	+4,3%
2006-k4	43.064.790	6.645.755	10.463.433	2.183.229	62.357.207	+11,0%
2006	167.372.296	24.143.997	39.472.777	7.812.375	238.801.445	2006
2007-k1	44.689.362	5.863.848	9.945.691	2.349.172	62.848.073	+11,1%
2007-k2	44.313.081	6.138.610	10.729.037	2.290.771	63.471.499	+3,3%
2007-k3	45.733.108	6.360.836	10.846.513	1.781.561	64.722.018	+10,8%
2007-k4	48.161.237	6.739.772	10.555.995	1.561.945	67.018.949	+7,5%
2007	182.896.788	25.103.066	42.077.236	7.983.449	258.060.539	2007
2008-k1	46.361.735	6.498.528	10.361.677	2.209.857	65.431.797	+4,1%
2008-k2	49.876.865	7.159.666	10.995.596	2.231.210	70.263.337	+10,7%
2008-k3	48.139.030	7.157.894	10.655.752	2.041.059	67.993.735	+5,1%
2008-k4	44.955.854	6.220.671	10.011.393	1.995.192	63.183.110	-5,7%
2008	189.333.484	27.036.759	42.024.418	8.477.318	266.871.979	2008
2009-k1	37.301.039	4.874.708	9.524.655	1.559.381	53.259.783	-18,6%
2009-k2	39.764.668	4.435.905	11.012.163	1.561.108	56.773.844	-19,2%
2009-k3					0	-100,0%
2009-k4					0	-100,0%
2009	77.065.707	9.310.613	20.536.818	3.120.489	110.033.627	2009

Bron: Vlaamse Havencommissie

Tabel 23: Vlaamse havens, kwartaalcijfers containers, 2004-I tot 2009-II, in TEU

	haven					Kwartaalgroei 2009 tot 04
	Antwerpen	Gent	Zeebrugge	Oostende	Totaal	
2004-k1	1.479.264	7.434	270.572	4.087	1.761.357	
2004-k2	1.586.284	8.352	291.161	4.491	1.890.288	
2004-k3	1.509.227	7.482	309.917	3.528	1.830.154	
2004-k4	1.488.971	11.910	325.105	3.312	1.829.298	
2004	6.063.746	35.178	1.196.755	15.418	7.311.097	2004
2005-k1	1.523.957	8.061	324.903	3.741	1.860.662	+5,6%
2005-k2	1.642.399	9.949	361.454	2.624	2.016.426	+6,7%
2005-k3	1.673.273	6.051	357.900	1.734	2.038.958	+11,4%
2005-k4	1.629.645	6.468	363.676	937	2.000.726	+9,4%

2005	6.469.274	30.529	1.407.933	9.036	7.916.772	2005
2006-k1	1.665.922	6.957	353.955	1.267	2.028.101	+9,0%
2006-k2	1.839.995	8.557	394.749	2.500	2.245.801	+11,4%
2006-k3	1.763.150	9.424	440.861	1.009	2.214.444	+8,6%
2006-k4	1.749.732	10.022	463.928	1.046	2.224.728	+11,2%
2006	7.018.799	34.960	1.653.493	5.822	8.713.074	2006
2007-k1	1.955.637	12.237	472.874	1.712	2.442.460	+20,4%
2007-k2	2.061.520	15.728	478.887	1.569	2.557.704	+13,9%
2007-k3	2.088.208	16.106	542.432	0	2.646.746	+19,5%
2007-k4	2.071.249	16.764	526.530	0	2.614.543	+17,5%
2007	8.176.614	60.835	2.020.723	3.281	10.261.453	2007
2008-k1	2.077.210	16.134	547.184	0	2.640.528	+8,1%
2008-k2	2.357.190	17.742	548.603	0	2.923.535	+14,3%
2008-k3	2.223.288	13.994	564.039	0	2.801.321	+5,8%
2008-k4	2.005.203	13.510	549.887	0	2.568.600	-1,8%
2008	8.662.891	61.380	2.209.713	0	10.933.984	2008
2009-k1	1.736.648	14.283	493.223	0	2.244.154	-15,0%
2009-k2	1.878.738	15.818	535.296	0	2.429.852	-16,9%
2009-k3					0	-100,0%
2009-k4					0	-100,0%
2009	3.615.386	30.101	1.028.519	0	4.674.006	2009

Bron: Vlaamse Havencommissie

Tabel 24: Luchthavens Brussel-Nationaal en Charleroi, aantal passagiers op maandbasis, van januari 2007 tot juli 2009 (bron: Vlaamse Luchthavencommissie)

	BRU			BSCA		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
januari	1.039.367	1.195.650	1.016.000	172.864	183.857	218.701
februari	1.063.449	1.269.530	1.027.900	168.827	194.377	235.419
maart	1.335.135	1.479.279	1.262.200	199.704	238.859	266.471
april	1.491.602	1.607.819	1.520.900	209.548	253.491	327.907
mei	1.591.972	1.712.466	1.544.100	196.935	266.935	336.004
juni	1.641.248	1.721.766	1.564.700	187.823	246.982	344.678
juli	1.898.849	1.949.843	1.822.000	239.389	281.347	402.537
augustus	1.798.580	1.821.326		235.797	287.800	
september	1.762.444	1.757.802		219.088	257.243	
oktober	1.622.044	1.590.367		219.021	267.386	
november	1.368.955	1.260.647		206.025	243.021	
december	1.262.973	1.149.235		203.959	235.728	

Tabel 25: Luchthavens van Brussel-Nationaal en Luik, vrachtvervoer, van januari 2007 tot juli 2009, in ton (bron: Vlaamse Luchthavencommissie)

	BRU			Liege Airport		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
januari	56.602	66.527	33.100	37.605	46.661	33.714
februari	57.640	69.342	36.000	37.624	46.077	32.884
maart	70.025	75.423	39.800	45.604	50.277	38.154
april	61.068	57.761	34.500	38.936	47.621	37.360
mei	60.467	55.801	32.700	39.139	42.163	35.077
juni	65.297	52.949	34.300	38.673	44.618	36.420
juli	64.505	45.719	32.300	37.850	41.505	39.302
augustus	62.517	46.610		33.278	37.554	
september	67.403	48.713		36.938	36.306	
oktober	70.508	50.018		44.218	44.267	
november	75.601	49.123		48.319	43.694	
december	72.094	43.157		51.686	38.008	

Tabel 26: Faillissementen, gedocumenteerde (2008) en verwachte (2009-2010) evolutie van het aantal faillissementen (bron: Euler Hermes Global Insolvency Index)

	2008		2009		2010	
	Aantal	Vershil 2007	Aantal	Vershil 2008	Aantal	Vershil 2009
VS	43.546	54%	63.142	45%	60.616	- 4%
Japan	15.646	11%	17.993	15%	18.893	5%
Duitsland	29.291	0%	34.856	19%	38.690	11%
Frankrijk	57.650	15%	74.945	30%	82.440	10%
Italië	8.800	45%	11.528	31%	13.257	15%
Spanje	2.528	187%	3.994	58%	3.874	-3%
Nederland	4.635	1%	8.111	75%	8.922	10%
België	8.472	10%	9.997	18%	10.497	5%
Oostenrijk	6.315	0%	7.262	15%	7.771	7%
Portugal	3.344	67%	4.347	30%	5.217	20%
Finland	2.919	14%	3.853	32%	4.007	4%
Griekenland	563	10%	647	15%	719	11%
Luxemburg	583	-12%	670	15%	697	4%
Ierland	773	113%	1.198	55%	1.102	-8%
VK	29.994	31%	46.791	56%	51.938	11%
Denemarken	3.709	54%	5.193	40%	4.725	-9%
Zweden	6.298	9%	8.502	35%	8.927	5%
Polen	430	-10%	542	26%	612	13%
Hongarije	11.181	15%	14.535	30%	16.716	15%
Tsjechië	1.110	-3%	1.421	28%	1.492	5%
Slowakije	582	-27%	902	55%	803	-11%
Litouwen	928	53%	1.299	40%	1.234	-5%

Letland	1.226	21%	1.839	50%	1.655	-10%
Estland	429	112%	601	40%	571	-5%
Brazilië	2.243	-18%	2.064	-8%	1.857	-10%
China	4.555	5%	5.011	10%	5.261	5%

Bron: Euler Hermes

Tabel 27: Vlaanderen, bruto investeringen in volume, per bedrijfstak (bron: Planbureau, HERM-REG)

	2007	2008	2009	2010
Landbouw	22,1	2,8	-9,5	-1,7
Energie	18,2	15,5	-7,7	-8,0
Verwerkende nijverheid	7,9	7,0	-10,2	-0,4
• Intermediaire goederen	21,5	5,8	-11,4	-3,4
• Uitrustingsgoederen	-3,9	8,4	-9,4	4,3
• Verbruiksgoederen	1,8	7,7	-9,2	0,2
Bouw	18,6	7,8	-10,4	-1,4
Marktdiensten*	6,6	6,2	-6,7	-2,4
• Vervoer en communicatie	-2,2	11,2	-10,6	-4,2
• Handel en horeca	12,0	8,2	-4,0	-0,8
• Krediet en verzekeringen	-8,0	-4,1	3,5	-7,2
• Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-19,6	0,5	2,4	3,9
• Overige marktdiensten	12,7	3,1	-7,4	-2,8
Niet-verhandelbare diensten	12,3	-2,5	1,2	7,1
Vlaanderen*	8,7	6,2	-7,3	-1,6

*exclusief investeringen in woongebouwen

Tabel 28: kredieten van 25.000 euro en meer waarvan de begunstigde een Belgische ingezetene is, indeling naar bedrijfstak van de begunstigde (einde periode, miljoenen euro; veranderings-percentages ten aanzien van eerste kwartaal 2008 en jaareinde 2008)

	2008-03		2008-06		2008-09		2008-12		2009-03	
	TB	OB	TB	OB	TB	OB	TB	OB	TB	OB
Sectie A – Landbouw, bosbouw en visserij	7.141	5.570	7.327	5.702	7.438	5.836	7.376	5.808	7.485 (4,8%;1,5%)	5.907 (6,1%;1,7%)
Sectie B – winning delfstoffen	317	156	307	167	286	162	244	151	196 (-38,2%; -19,5%)	132 (-15,4%; -12,8%)
Sectie C – Industrie	28.835	17.495	29.084	18.127	29.112	18.324	28.822	18.782	28.535 (-1,0%; -1,0%)	18.286 (4,5%; -2,6%)
Sectie D – productie en distributie van elektr., gas, stoom en gekoelde lucht	6.307	4.592	6.720	4.739	7.176	4.958	6.721	4.748	7.114 (12,8%;5,9%)	4.611 (0,4%;-2,9%)
Sectie E – distributie water; afval-, afvalwaterbeheer en sanering	3.799	2.704	3.697	2.677	4.536	3.348	4.243	3.097	4.122 (8,5%;-2,8%)	2.945,05 (8,9%;-4,9%)
Sectie F – bouwnijverheid	17.627	11.820	18.143	12.488	18.543	13.452	19.311	13.768	19.649 (11,5%;1,8%)	14.357 (21,5%;4,3%)

Sectie G – groot- en detailhandel; reparatie van auto's en verwante	35.046	25.573	36.164	26.786	36.892	27.199	36.829	27.092	36.816 (5,1%;0%)	25.917 (1,3%;-4,3%)
Sectie H – vervoer en opslag	7.854	5.960	8.819	6.833	8.931	6.970	8.330	6.224	8.199 (4,4%;-1,6%)	6.271 (5,2%;0,8%)
Sectie I – verschaffen van accommodatie en maaltijden	3.202	2.911	3.306	2.989	3.338	3.020	3.404	3.084	3.392 (5,9%;-0,3%)	3.110 (6,8%;0,9%)
Sectie J – informatie en communicatie	3.425,74	2.044,03	3.523,67	1.997,31	3.669,98	2.052,22	3.546,30	2.088,25	3.376,57 (-1,4%;-4,8%)	2.086,28 (2,1%;-0,1%)
Sectie K – financiële activiteiten en verzekeringen	49.196,12	37.005,26	50.971,24	34.126,12	60.045,06	38.214,29	59.567,34	40.018,63	54.142,65 (10%;-9,1%)	38.383,04 (3,7%;-4,1%)
Sectie L – exploitatie van en handel in onroerend goed	18.958	15.618	18.283	15.218	18.978	15.485	20.436	17.380	20.574 (8,5%;0,7%)	17.524 (12,2%;0,8%)
Sectie M: vrije beroepen, wetenschap en technische activiteiten	10.011	7.872,1	10.402,6	8.120,10	10.668,30	8.474,05	11.063,84	8.757,72	11.218,91 (12,1%;1,4%)	8.803,82 (11,8%;0,5%)
Sectie N: administratieve en ondersteunende diensten	7.947,03	6.600,63	8.245,46	6.871,26	8.393,43	6.995,90	8.188,04	6.925,10	8.370,90 (5,3%;2,2%)	7.183,97 (8,8%;3,7%)
Sectie O: openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen	36.001,19	25.701,55	37.265,08	26.823,31	36.137,39	25.068,98	32.776,94	21.953,54	31.671,26 (-12%;-3,4%)	23.026,65 (-10,4%;4,9%)
Sectie P: onderwijs	1.653,26	1.378,20	1.674,76	1.410,54	1.697,96	1.356,04	1.634,26	1.293,30	1.622,38 (-1,9%;-0,7%)	1.305,91 (-5,3%;1%)
Sectie Q: menselijke gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening	10.774,99	8.381,74	11.032,20	8.605,80	11.315,05	8.585,72	11.101,18	8.494,95	11.200,70 (4%;0,9%)	8.555,05 (2,1%;0,7%)
Sectie R: kunst, amusement en recreatie	1.152,31	995,30	1.182,60	993,43	1.218,84	1.001,47	1.171,41	984,18	1.201,10 (4,2%;2,5%)	995,92 (0%;1,2%)
Sectie S: overige diensten	1.677,81	1.343,98	1.689,33	1.358,23	1.714,66	1.361,71	1.665,68	1.338,56	1.646,12 (-1,9%;-1,2%)	1.330,74 (-0,1%;-0,6%)
Sectie T: huishoudens als werkgever, productie van goederen en diensten voor eigen gebruik	1.685,00	1.560,32	1.745,62	1.592,07	1.746,91	1.594,43	1.777,03	1.589,54	1.746,78 (3,7%; -1,7%)	1.584,72 (1,6%; -0,3%)
Sectie U – extraterritoriale organisaties en lichamen	11,73	3,84	11,03	3,60	11,00	3,56	10,50	3,49	10,44 (-11%; -0,6%)	10,10 (163%;189,4%)
997 – ondernemingen waarvoor onvoldoende inlichtingen voorhanden is	1.241	1.129	2.035	1.508	2.072	1.484	1.959	1.744	1.381 (11,4%; -29,5%)	1.006 (-10,9%; -42,3%)
TOTAAL	253.862	186.415	261.630	189.134	273.925	194.947	270.178	195.324	263.674,36 (3,9%; -2,4%)	193.333,51 (3,7%; -1%)

TB: toegekende bedragen

OB: opgenomen bedragen

Bron: Centrale voor Kredieten aan Ondernemingen en eigen berekeningen

Tabel 29: KeFik-barometer, toegang tot bankfinanciering voor kleine ondernemingen

	Nov. 08	Dec. 08	Jan. 09	Maart 09	Mei 09	Juli 09
Vlaanderen	99,94	92,89	93,42	89,02	90,73	84,71

Wallonië	85,32	88,42	82,54	77,06	75,16	76,5
België	91,64	89,69	87,20	82,12	82,25	79,74

Bron: KeFiK

Tabel 30: Vlaanderen, kredietaanvragen, aantal achterstallige personen, per arrondissement en per provincie, 2008 en 2009

	Einde 2008	30 juni 2009	Aandeel (in%)	Evolutie (in%)
Antwerpen	24.192	24.674	17,9	2,0
Mechelen	6.626	6.628	4,8	0,0
Turnhout	7.409	7.659	5,6	3,4
Provincie Antwerpen	38.227	38.961	28,3	1,9
Halle-Vilvoorde	11.632	11.911	8,6	2,4
Leuven	8.534	8.545	6,2	0,1
Provincie Vl.-Brabant	20.166	20.456	14,8	1,4
Aalst	6.756	6.870	5,0	1,7
Dendermonde	4.478	4.464	3,2	-0,3
Eeklo	1.890	1.965	1,4	4,0
Gent	11.738	11.992	8,7	2,2
Oudenaarde	2.649	2.720	2,0	2,7
Sint-Niklaas	5.293	5.380	3,9	1,6
Prov. Oost-Vlaanderen	32.804	33.391	24,2	1,8
Brugge	5.764	5.919	4,3	2,7
Diksmuide	941	935	0,7	-0,6
Ieper	2.153	2.130	1,5	-1,1
Kortrijk	6.174	6.254	4,5	1,3
Oostende	4.902	4.983	3,6	1,7
Roeselare	2.909	2.851	2,1	-2,0
Tielt	1.441	1.463	1,1	1,5
Veurne	1.468	1.492	1,1	1,6
Prov. West-Vlaanderen	25.752	26.027	18,9	1,1
Hasselt	9.941	10.045	7,3	1,0
Maaseik	4.038	4.123	3,0	2,1
Tongeren	4.777	4.848	3,5	1,5
Prov. Limburg	18.756	19.016	13,8	1,4
Vlaanderen	135.705	137.851	100	1,6

Bron: Centrale voor Krediet aan particulieren (NBB) en eigen berekeningen

Tabel 31: Vlaanderen, kredietaanvragen, aantal collectieve schuldenregelingen, per gerechtelijk arrondissement (toestand 30 juni 2009)

	Aantal	Aandeel (in%)
Antwerpen	5.967	13,8
Brugge	3.507	8,1
Brussel	7.946	18,4
Dendermonde	6.091	14,1
Gent	4.721	10,9

Hasselt	2.563	5,9
Ieper	843	2,0
Kortrijk	2.058	4,8
Leuven	2.443	5,7
Mechelen	1.901	4,4
Oudenaarde	921	2,1
Tongeren	2.065	4,8
Turnhout	1.490	3,5
Veurne	625	1,4
Vlaanderen (inclusief Brussel)	43.141	100,0

Bron: Centrale voor Krediet aan particulieren (NBB) en eigen berekeningen

Tabel 32: Vlaams Gewest, totale broeikasgasemissies per sector, 1990-2014 (bron: Planbureau)

<i>(In Mt CO₂-equivalenten)</i>	1990[3]	2007[2]	2010[1]	2014[1]	Gemiddelde jaarlijkse groei-voeten 2008-2014[1]	Gemiddel- den 2008- 2012[1]
Vlaams Gewest						
1. Energie	68,0	69,3	65,3	67,2	-0,6	66,6
1.A. Verbranding van brandstoffen	67,3	68,9	65,0	66,8	-0,6	66,3
1.A1. Transformatie van energie	23,2	23,0	20,5	20,7	-1,1	21,2
1.A2. Industrie	15,1	13,6	13,5	13,8	-1,2	13,7
1.A3. Transport	12,5	15,2	14,8	15,6	-0,4	15,2
1.A4. Diensten, gezinnen, landbouw	16,5	17,1	16,2	16,6	0,6	16,1
1.A5. Overige	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1.B. Vluchtige emissies	0,7	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3
2. Industriële processen	8,7	5,5	4,6	5,0	-1,4	4,8
3. Gebruik van oplosmiddelen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
4. Landbouw	7,9	5,5	5,6	5,4	-0,3	5,6
5. Afval	2,2	0,7	0,6	0,5	-5,9	0,6
Totaal	87,0	81,1	76,2	78,1	-0,6	77,7

[1] Regionale economische vooruitzichten 2008-2014.

[2] De cijfers voor 2007 stemmen overeen met de inventariswaarden voor 2007 afkomstig uit de nationale en regionale emissie-inventarissen van maart 2009. In HERMREG werden de energiegebonden CO₂-emissies ook endo-geen berekend voor 2007. Deze berekeningen voor 2007 worden hier echter niet weergegeven.

[3] Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

Tabel 33: Eurozone, evolutie werkgelegenheid, jaarlijkse veranderingspercentages

	2007	2008	2009	2010
Eurozone	1,7	0,7	-2,6	-1,5
• Duitsland	1,6	1,4	-1,5	-2,2
• Frankrijk	1,7	0,6	-2,2	-1,2
• Italië	1,0	-0,1	-3,3	-0,6
• Spanje	2,9	-0,6	-5,3	-2,7
• Nederland	2,3	1,8	-1,0	-2,8
• België	1,8	1,6	-1,2	-1,5
• Vlaanderen	1,9	1,7	-0,7	-1,0
EU	1,7	0,7	-2,6	-1,4
• VK	0,7	-0,7	-2,4	-0,9
VS	1,1	-0,5	-3,5	-0,9

Japan	0,5	-0,4	-3,0	-1,2
--------------	-----	------	------	------

Bron: Europese Commissie, Economic Forecast, Spring 2009; Vlaamse gegevens: Federaal Planbureau, regionale economische vooruitzichten 2008-2014, juli 2009.

Tabel 34: Belangrijkste wereldeconomieën, werkloosheidsgraad (in% van de beroepsbevolking), 2007 tot 2010

	2007	2008	Vooruitzichten 2009				Vooruitzichten 2010			
			OESO	IMF	EC	Planbureau	OESO	IMF	EC	Planbureau
OESO	5,6	6,0	8,5				9,8			
Eurozone	7,5	7,5	10,0	10,1	9,9		12,0	11,5	11,5	
• Duitsland	8,4	7,3	8,7	9,0	8,6		11,6	10,8	10,4	
• Frankrijk	8,3	7,8	9,7	9,6	9,6		11,2	10,3	10,7	
• Nederland	3,2	2,8	4,0	4,1	3,9		7,0	5,0	6,2	
• Italië	6,1	6,8	8,4	8,9	8,8		10,2	10,5	9,4	
• Spanje	8,3	11,3	18,1	17,7	17,3		19,6	19,3	20,5	
• België	7,5	7,0	8,3	9,5	8,5		10,6	10,5	10,3	
• België* (Planbureau)	12,5	11,8				13,2				14,9
• Vlaanderen* (Planbureau)	8,0	7,4				8,9				10,5
EU	7,1	7,0			9,4				10,9	
• VK	5,3	5,6		7,4	8,2			9,2	9,4	
VS	4,6	5,8		8,9	8,9			10,1	10,2	
Japan	3,8	4,0		4,6	5,8			5,6	6,3	
China	4,0	4,0			4,6				4,7	

*definitie Federaal Planbureau

Bron: Europese Commissie, Economic Forecast Spring 2009; OECD, Economic Outlook, June 2009; IMF, World Economic Outlook – Crisis and Recovery, April 2009; Vlaamse gegevens: Federaal Planbureau, regionale economische vooruitzichten 2008-2014, juli 2009

Tabel 35: EU, Japan en VS, werkloosheidsgraad, juni/juli 2008 en juni/juli 2009

	Juni 2008	Juli 2008	juni 2009	Juli 2009
Eurozone	7,5	7,5	9,4	9,5
EU27	6,9	7,0	8,9	9,0
België	6,9	7,3	8,1	8,0
Bulgarije	5,6	5,5	6,8	7,0
Tsjechië	4,3	4,3	6,3	6,4
Denemarken	3,1	3,2	6,1	5,9
Duitsland	7,3	7,2	7,7	7,7
Estland	4,6	6,5	13,3	n.b.
Ierland	5,6	6,0	12,2	12,5
Griekenland	7,5	7,6	8,7*	n.b.
Spanje	11,0	11,4	18,2	18,5
Frankrijk	7,7	7,8	9,6	9,8
Italië	6,8	6,8	7,4*	n.b.
Cyprus	3,5	3,6	5,4	5,5

Letland	6,4	6,9	17,1	17,4
Litouwen	5,1	5,8	15,6	16,7
Luxemburg	4,9	4,9	6,2	6,4
Hongarije	7,8	7,8	10,3	10,3
Malta	6,0	5,9	7,2	7,3
Nederland	2,7	2,7	3,3	3,4
Oostenrijk	3,6	3,7	4,4	4,4
Polen	7,1	7,0	8,2	8,2
Portugal	7,7	7,8	9,2	9,2
Roemenië	5,7	5,8	6,2	n.b.
Slovenië	4,4	4,4	6,1	6,0
Slovakije	9,5	9,2	11,7	12,0
Finland	6,3	6,4	8,5	8,7
Zweden	5,6	5,7	8,9	9,2
VK	5,4	5,7	7,7*	n.b.
VS	5,6	5,8	9,5	9,4
Japan	4,1	4,0	5,4	5,7

*Griekenland: maart 2009; Italië: maart 2009; Roemenië: maart 2009; VK: mei 2009.

Bron: Eurostat, Newsrelease euroindicators, 123/2009, 1 september 2009

Tabel 36: Vlaanderen, 2009 tot 2014, verwachte evolutie van de werkgelegenheid op jaarbasis, naar bedrijfstak (bron: Planbureau: HERMREG)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1. Landbouw	-618	-1.678	-1.263	-922	-818	-650
2. Energie	-108	-445	-198	107	-202	-336
3. Verwerkende nijverheid	-12.462	-19.787	-8.108	-3.401	-2.351	-2.786
a. Intermediaire goederen	-2.435	-5.818	-2.710	-723	-68	99
b. Uitrustingsgoederen	-1.660	-5.005	-2.229	-1.381	-1.384	-1.447
c. Verbruiksgoederen	-8.368	-8.964	-3.168	-1.297	-899	-1.438
4. Bouw	-1.576	-449	1.894	2.017	875	1.216
5. Marktdiensten	-3.403	-3.107	20.611	25.938	27.331	28.504
a. Vervoer en communicatie	-3.255	-1.772	1.828	3.055	2.426	2.162
b. Handel en horeca	-6.559	-2.767	2.297	2.007	3.192	3.871
c. Krediet en verzekeringen	-749	-728	-526	-198	-125	22
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6.146	7.644	9.222	9.585	9.930	10.237
e. Overige marktdiensten	1.015	-5.485	7.790	11.490	11.907	12.212
6. Niet-verhandelbare diensten	-399	-462	502	1.697	1.981	2.059
a. Overheid en onderwijs	420	280	663	1.797	1.899	1.973
b. Huishoudelijke diensten	-819	-742	-161	-100	82	86
7. Totaal	-18.567	-25.929	13.440	25.436	26.815	28.007

Tabel 37: Vlaanderen, aantal vacatures naar RESOC, 2008-II en 2009-II (bron: departement WSE)

REGIO	Q2/08	Q2/09	% evolutie op jaarbasis
-------	-------	-------	-------------------------

RESOC Roeselare-Tielt	1.924	706	-63,3
RESOC Meetjesland	546	369	-32,5
RESOC Gent	2.426	1.715	-29,3
Streek Maasland	199	146	-26,7
RESOC Mechelen	1.201	934	-22,2
RESOC Antwerpen	3.700	2.938	-20,6
Streek West-Limburg	410	326	-20,5
RESOC Brugge	1.146	920	-19,8
RESOC Oostende	494	398	-19,6
VLAAMS GEWEST	23.978	19.324	-19,4
RESOC Dender-Waas	1.111	926	-16,6
Streek Zuid-Limburg	394	334	-15,3
RESOC Leuven	1.378	1.169	-15,1
Streek Noord-Limburg	332	286	-14,0
Streek Midden-Limburg	1.015	881	-13,2
RESOC Zuid-Oost-Vlaanderen	859	786	-8,5
RESOC Turnhout	1.119	1.024	-8,5
RESOC Westhoek	531	492	-7,3
RESOC Zuid-West-Vlaanderen	1.202	1.127	-6,2
RESOC Halle-Vilvoorde	1.516	1.538	1,4

Tabel 38: Vlaanderen, januari tot augustus 2009, aantal ontvangen vacatures naar sector en opleidingsniveau (bron: VDAB)

		2009-1	2009-2	2009-3	2009-4	2009-5	2009-6	2009-7	2009-8
Land-, tuin- en bosbouw	Laag of geen vereiste	158	159	394	414	431	313	767	900
	Middengediplomeerd	28	28	52	42	42	46	46	42
	Hooggeschoold	18	23	26	23	25	13	19	22
Visserij	Laag of geen vereiste	7	11	11	8	9	9	8	1
Dranken, voeding en tabak	Laag of geen vereiste	358	354	331	328	343	426	381	391
	Middengediplomeerd	175	171	143	147	136	129	124	148
	Hooggeschoold	83	66	60	65	61	64	65	62
Textiel, kleding en schoeisel	Laag of geen vereiste	74	71	55	50	46	49	50	71
	Middengediplomeerd	25	23	23	23	24	22	23	27
	Hooggeschoold	7	5	8	9	10	14	15	12
Hout- en meubelindustrie	Laag of geen vereiste	99	84	70	64	76	64	67	75
	Middengediplomeerd	119	98	87	83	80	87	72	77
	Hooggeschoold	30	29	23	22	14	15	14	16
Energie en water	Laag of geen vereiste	34	32	29	26	24	9	5	4
	Middengediplomeerd	138	153	142	121	136	158	148	158
	Hooggeschoold	166	185	132	86	63	78	62	61

Grafische nijv., papier, karton	Laag of geen vereiste	58	49	78	51	62	62	76	85
	Middengespoold	79	71	70	63	54	57	61	71
	Hooggeschoold	52	58	41	46	41	34	37	39
Chemie, rubber en kunststof	Laag of geen vereiste	97	99	111	117	36	36	48	39
	Middengespoold	55	64	41	41	40	57	53	58
	Hooggeschoold	73	81	59	67	58	68	92	82
Productie van bouwmaterialen	Laag of geen vereiste	79	38	41	45	45	49	48	56
	Middengespoold	31	27	25	23	18	21	26	25
	Hooggeschoold	23	14	13	15	13	14	14	19
Metaal	Laag of geen vereiste	443	377	319	276	290	275	220	303
	Middengespoold	640	495	474	453	438	481	433	447
	Hooggeschoold	300	260	245	212	196	223	191	196
Bouw	Laag of geen vereiste	1508	1477	1476	1431	1427	1511	1345	1458
	Middengespoold	1189	1098	988	980	964	1005	964	1051
	Hooggeschoold	233	264	253	234	225	224	199	208
Overige industrie	Laag of geen vereiste	85	61	57	60	60	69	55	62
	Middengespoold	39	36	32	28	33	59	40	87
	Hooggeschoold	45	40	44	46	41	42	47	45
Horeca	Laag of geen vereiste	956	1004	1259	1370	1476	1253	1045	1047
	Middengespoold	406	437	510	472	453	406	346	372
	Hooggeschoold	52	47	47	37	40	59	48	45
Transport en logistiek	Laag of geen vereiste	708	569	511	467	491	592	570	584
	Middengespoold	250	205	187	164	165	138	147	140
	Hooggeschoold	166	113	110	99	114	133	140	150
Banken, verzek., post en telecom	Laag of geen vereiste	569	616	404	366	324	351	317	375
	Middengespoold	214	192	185	188	152	211	202	165
	Hooggeschoold	474	474	427	398	374	365	368	363
Garages	Laag of geen vereiste	148	143	132	107	122	155	120	166
	Middengespoold	146	153	145	135	140	135	143	146
	Hooggeschoold	32	38	48	40	31	40	50	41
Handel en verhuur	Laag of geen vereiste	2362	2200	2117	2152	2334	2308	2060	2167
	Middengespoold	1043	1004	948	972	921	914	851	937
	Hooggeschoold	592	525	501	494	467	468	448	454
Informatica, diensten aan bedr.	Laag of geen vereiste	2613	2587	2451	2222	2629	2770	2082	2630
	Middengespoold	754	1134	954	1003	945	880	919	912
	Hooggeschoold	2753	2733	2475	2329	2252	2259	1901	2008
Uitzend- en selectiekantoren	Laag of geen vereiste	3596	3409	3818	3983	4417	4479	3518	3303
	Middengespoold	565	569	567	941	1242	1334	1016	845

	Hooggeschoold	1778	1838	1713	2164	2198	2276	1833	2145
Diensten aan personen	Laag of geen vereiste	1068	1184	1276	1315	1275	1376	946	1050
	Middengeschoold	351	363	399	400	232	230	255	256
	Hooggeschoold	93	99	82	94	69	73	74	74
Ontspanning, cultuur en sport	Laag of geen vereiste	274	274	311	379	292	268	162	164
	Middengeschoold	57	82	101	76	73	47	47	53
	Hooggeschoold	97	89	93	190	106	100	91	66
Openbare besturen	Laag of geen vereiste	857	798	875	1002	865	941	868	946
	Middengeschoold	405	519	606	527	461	487	448	509
	Hooggeschoold	620	639	645	625	581	561	567	531
Onderwijs	Laag of geen vereiste	322	354	305	432	632	407	485	493
	Middengeschoold	140	137	137	170	171	180	157	147
	Hooggeschoold	1296	1143	1049	1247	1207	1400	1408	1263
Gezondheidszorg	Laag of geen vereiste	324	326	269	237	249	225	178	185
	Middengeschoold	302	309	322	339	322	333	305	283
	Hooggeschoold	723	747	634	814	759	800	764	734
Maatschappelijke dienstverlening	Laag of geen vereiste	1685	1676	1615	1668	1620	1634	1702	1771
	Middengeschoold	655	637	764	801	919	833	695	712
	Hooggeschoold	790	846	861	840	858	903	882	831
Andere dienstverlening	Laag of geen vereiste	160	132	188	181	174	203	181	227
	Middengeschoold	42	190	213	239	225	221	207	201
	Hooggeschoold	260	208	217	216	206	206	199	191
TOTAAL		37246	36843	36424	37594	38144	38737	34560	36080

Tabel 39: Vlaanderen, aantal ontvangen vacatures naar sector, 2008-II en 2009-I (bron: departement WSE)

SECTOR	Q2/08	Q2/09	% evolutie op jaarbasis
Metaal	892	263	-70,5
Textiel, kleding en schoeisel	79	32	-59,3
Chemie, rubber en kunststof	177	76	-57,1
Transport en logistiek	789	348	-55,9
Hout- en meubelindustrie	126	63	-50,0
Productie van bouwmaterialen	80	45	-43,5
Informatica, diensten aan bedrijven	3.584	2.195	-38,7
Grafische nijverheid, papier en karton	117	73	-37,8
Banken, verzekeringen, post en telecom	400	250	-37,4
Energie en water	99	66	-33,1
Handel en verhuur	2.568	1.744	-32,1
Dranken, voeding en tabak	366	249	-31,9

Primaire sector	245	179	-27,0
Garages	191	143	-25,0
Bouw	1.320	990	-25,0
Totaal Vlaams Gewest	23.978	19.324	-19,4
Diensten aan personen	594	502	-15,5
Horeca	867	765	-11,8
Overige industrie	88	78	-11,4
Openbare besturen	1.139	1.025	-10,0
Gezondheidszorg	695	634	-8,8
Onderwijs	1.443	1.339	-7,2
Andere dienstverlening	252	248	-1,5
Maatschappelijke dienstverlening	1.512	1.515	0,2
Uitzend- en selectiekantoren	6.132	6.242	1,8
Ontspanning, cultuur en sport	226	260	15,2

Tabel 40: uitzendactiviteit in de gewesten (bron: Kwartaalnota uitzendarbeid, Federgon)

	Groeï op jaarbasis (in%)					Groeï op kwartaalbasis (in%)				
	Q1 08	Q2 08	Q3 08	Q4 08	Q1 09	Q1 08	Q2 08	Q3 08	Q4 08	Q1 09
België	0,99	-0,35	-3,64	-10,47	-24,36	-0,44	-1,74	-3,58	-4,73	-4,38
Arbeiders	-3,38	-3,63	-8,25	-16,19	-33,37	-1,33	-2,75	-5,15	-6,73	-6,15
Bedienden	8,70	5,53	3,77	-0,98	-10,25	1,01	-0,13	-1,14	-1,77	-1,89
Vlaanderen	-0,83	-2,72	-6,40	-12,83	-26,88	-1,23	-2,42	-4,01	-4,65	-3,51
Arbeiders	-5,27	-5,92	-10,48	-19,19	-36,43	-2,25	-3,50	-5,56	-6,32	-4,43
Bedienden	7,92	3,63	0,91	-1,17	-10,43	0,63	-0,52	-1,39	-1,93	-2,07
Wallonië	4,32	2,41	-1,13	-8,37	-22,70	0,71	-1,11	-3,24	-3,95	-2,55
Arbeiders	1,74	1,67	-2,62	-10,88	-28,16	0,34	-1,38	-3,83	-4,49	-2,22
Bedienden	10,13	4,09	1,71	-2,94	-11,31	1,47	-0,56	-2,05	-2,87	-3,21
Brussel	6,13	10,93	12,40	1,57	-10,24	2,91	3,55	3,18	-9,29	2,08
Arbeiders	-3,61	0,98	-5,46	-0,07	-15,03	0,54	0,57	-2,11	-4,55	-6,34
Bedienden	9,90	15,01	19,31	2,19	-8,62	3,79	4,62	5,00	-10,81	4,96

Tabel 41: Vlaanderen, aantal door RVA vergoede werklozen, naar catagorie (bron: RVA-website)

	voltijdse betrekking	wachttuikering	bruggpensioen met vrijstelling
jun/08	114.032	20.944	78.036
jun/09	139.988	24.538	79.023
evolutie	122,8%	117,2%	101,3%

Tabel 42: Vlaanderen, Wallonië en Brussel, bruggepensioneerden ouder dan 50 met vrijstelling, aantal personen en evolutie op jaarbasis (bron: RVA-website)

Jaar	Maand	Vlaanderen		Wallonië		Brussel		België	
		Fysieke Eenheden	Groeï op jaarbasis	Fysieke Eenheden	Groeï op jaarbasis	Fysieke Eenheden	Groeï op jaarbasis	Fysieke Eenheden	Groeï op jaarbasis

2007	1	76.987		31.807		4.580		113.374	0
	2	77.179		31.854		4.563		113.596	0
	3	77.189		31.817		4.548		113.554	0
	4	77.191		31.793		4.510		113.494	0
	5	77.077		31.698		4.504		113.279	0
	6	77.398		31.700		4.479		113.577	0
	7	77.409		31.664		4.533		113.606	0
	8	77.531		31.623		4.461		113.615	0
	9	77.723		31.701		4.490		113.914	0
	10	77.588		31.569		4.465		113.622	0
	11	77.644		31.587		4.487		113.718	0
	12	77.573		31.550		4.475		113.598	0
2008	1	77.937	950	31.761	-46	4.499	-81	114.197	823
	2	78.233	1.054	31.861	7	4.472	-91	114.566	970
	3	78.149	960	31.771	-46	4.468	-80	114.388	834
	4	77.906	715	31.643	-150	4.432	-78	113.981	487
	5	78.009	932	31.591	-107	4.414	-90	114.014	735
	6	78.036	638	31.428	-272	4.387	-92	113.851	274
	7	77.972	563	31.436	-228	4.393	-140	113.801	195
	8	78.345	814	31.905	282	4.335	-126	114.585	970
	9	78.346	623	31.879	178	4.346	-144	114.571	657
	10	78.222	634	31.803	234	4.270	-195	114.295	673
	11	78.176	532	31.667	80	4.273	-214	114.116	398
	12	77.762	189	31.456	-94	4.226	-249	113.444	-154
2009	1	78.407	470	31.655	-106	4.261	-238	114.323	126
	2	78.987	754	31.755	-106	4.271	-201	115.013	447
	3	79.038	889	31.735	-36	4.303	-165	115.076	688
	4	78.877	971	31.657	14	4.289	-143	114.823	842
	5	78.971	962	31.741	150	4.255	-159	114.967	953
	6	79.023	987	31.708	280	4.267	-120	114.998	1.147
	7	79.241	1.269	31.778	342	4.265	-128	115.284	1.483

Tabel 43: Vlaanderen, voltijds bruggepensioneerden met vrijstelling, naar leeftijd, januari 2005 tot juli 2009, aantal en groei op jaarbasis (bron: RVA)

Y	M	Voltijds brugpensioen met vrijstelling					Groei op jaarbasis				
		50 tot 54 jaar	55 tot 59 jaar	60 tot 64 jaar	65+	TOTAAL	50 tot 54 jaar	55 tot 59 jaar	60 tot 64 jaar	65+	TOTAAL
2005	01	3.912	29.388	40.134	685	74.119					
	02	3.911	29.208	39.985	666	73.770					
	03	3.835	29.041	39.965	722	73.563					
	04	3.812	28.957	39.920	694	73.383					
	05	3.732	29.013	39.924	697	73.366					
	06	3.678	28.840	40.080	504	73.102					

	07	3.634	28.911	40.163	626	73.334					
	08	3.561	29.048	40.389	527	73.525					
	09	3.496	29.205	40.404	592	73.697					
	10	3.426	29.110	40.621	514	73.671					
	11	3.352	29.039	40.696	545	73.632					
	12	3.313	28.952	40.745	602	73.612					
2006	01	3.290	29.215	41.241	542	74.288	-622	-173	1.107	-143	169
	02	3.211	29.081	41.717	368	74.377	-700	-127	1.732	-298	607
	03	3.154	28.726	42.153	521	74.554	-681	-315	2.188	-201	991
	04	3.113	28.594	42.515	555	74.777	-699	-363	2.595	-139	1.394
	05	3.055	28.451	42.814	645	74.965	-677	-562	2.890	-52	1.599
	06	2.982	28.462	43.255	505	75.204	-696	-378	3.175	1	2.102
	07	2.947	28.070	43.601	569	75.187	-687	-841	3.438	-57	1.853
	08	2.951	28.075	44.029	529	75.584	-610	-973	3.640	2	2.059
	09	2.866	28.171	44.378	518	75.933	-630	-1.034	3.974	-74	2.236
	10	2.814	28.142	44.812	460	76.228	-612	-968	4.191	-54	2.557
	11	2.763	27.985	45.173	470	76.391	-589	-1.054	4.477	-75	2.759
	12	2.706	27.772	45.524	521	76.523	-607	-1.180	4.779	-81	2.911
2007	01	2.695	27.966	45.770	556	76.987	-595	-1.249	4.529	14	2.699
	02	2.666	27.871	46.180	462	77.179	-545	-1.210	4.463	94	2.802
	03	2.577	27.605	46.481	526	77.189	-577	-1.121	4.328	5	2.635
	04	2.531	27.448	46.720	492	77.191	-582	-1.146	4.205	-63	2.414
	05	2.422	27.150	46.941	564	77.077	-633	-1.301	4.127	-81	2.112
	06	2.339	27.372	47.146	541	77.398	-643	-1.090	3.891	36	2.194
	07	2.252	27.185	47.407	565	77.409	-695	-885	3.806	-4	2.222
	08	2.187	27.109	47.655	580	77.531	-764	-966	3.626	51	1.947
	09	2.129	27.282	47.751	561	77.723	-737	-889	3.373	43	1.790
	10	2.039	27.115	47.888	546	77.588	-775	-1.027	3.076	86	1.360
	11	1.969	27.089	48.081	505	77.644	-794	-896	2.908	35	1.253
	12	1.914	26.920	48.240	499	77.573	-792	-852	2.716	-22	1.050
2008	01	1.866	27.068	48.450	553	77.937	-829	-898	2.680	-3	950
	02	1.806	27.098	48.737	592	78.233	-860	-773	2.557	130	1.054
	03	1.727	26.903	48.919	600	78.149	-850	-702	2.438	74	960
	04	1.656	26.654	49.003	593	77.906	-875	-794	2.283	101	715
	05	1.624	26.599	49.105	681	78.009	-798	-551	2.164	117	932
	06	1.585	26.577	49.303	571	78.036	-754	-795	2.157	30	638
	07	1.501	26.439	49.414	618	77.972	-751	-746	2.007	53	563
	08	1.453	26.663	49.642	587	78.345	-734	-446	1.987	7	814
	09	1.407	26.576	49.715	648	78.346	-722	-706	1.964	87	623
	10	1.360	26.430	49.827	605	78.222	-679	-685	1.939	59	634
	11	1.296	26.407	49.867	606	78.176	-673	-682	1.786	101	532
	12	1.226	26.026	49.902	608	77.762	-688	-894	1.662	109	189
2009	01	1.195	26.327	50.248	637	78.407	-671	-741	1.798	84	470
	02	1.222	26.436	50.727	602	78.987	-584	-662	1.990	10	754
	03	1.176	26.181	50.946	735	79.038	-551	-722	2.027	135	889

	04	1.100	25.982	51.106	689	78.877	-556	-672	2.103	96	971
	05	1.048	25.871	51.368	684	78.971	-576	-728	2.263	3	962
	06	993	25.761	51.637	632	79.023	-592	-816	2.334	61	987
	07	955	25.598	52.025	663	79.241	-546	-841	2.611	45	1.269

Tabel 44: Vlaanderen, voltijds bruggepensioneerden zonder vrijstelling, naar leeftijd, januari 2007 tot juli 2009, aantal en groei op jaarbasis (bron: RVA)

		Voltijds bruggpensioen zonder vrijstelling					Groei op jaarbasis				
Y	M	50 tot 54 jaar	55 tot 59 jaar	60 tot 64 jaar	65+	TOTAAL	50 tot 54 jaar	55 tot 59 jaar	60 tot 64 jaar	65+	TOTAAL
2007	03					0	0	0	0	0	0
	04	1				1	1	0	0	0	1
	05	4				4	4	0	0	0	4
	06	21	7			28	21	7	0	0	28
	07	22	11			33	22	11	0	0	33
	08	26	11			37	26	11	0	0	37
	09	29	15			44	29	15	0	0	44
	10	36	17			53	36	17	0	0	53
	11	33	17			50	33	17	0	0	50
	12	47	27			74	47	27	0	0	74
2008	01	298	120	4		422	298	120	4	0	422
	02	433	189	2		624	433	189	2	0	624
	03	377	182	6		565	377	182	6	0	565
	04	372	196	8		576	371	196	8	0	575
	05	388	210	15		613	384	210	15	0	609
	06	434	239	17		690	413	232	17	0	662
	07	416	355	18		789	394	344	18	0	756
	08	444	494	24		962	418	483	24	0	925
	09	475	470	24		969	446	455	24	0	925
	10	489	452	26		967	453	435	26	0	914
	11	479	465	27		971	446	448	27	0	921
	12	471	470	30		971	424	443	30	0	897
2009	01	531	531	30		1.092	233	411	26	0	670
	02	651	571	30		1.252	218	382	28	0	628
	03	684	572	32		1.288	307	390	26	0	723
	04	648	562	30		1.240	276	366	22	0	664
	05	604	562	30		1.196	216	352	15	0	583
	06	626	568	31		1.225	192	329	14	0	535
	07	634	580	33	1	1.248	218	225	15	1	459

Tabel 45: Vlaanderen, januari tot augustus 2009, aantal werklozen naar werkloosheidsduur en leeftijd (bron: VDAB)

		jan/09	feb/09	mrt/09	apr/09	mei/09	jun/09	jul/09	aug/09
< 1 jaar	< 25 jaar	31936	32027	31636	29992	28083	32380	48048	50300

	25 tot 50 jaar	66696	68456	70898	69500	68789	71855	79573	79720
	>= 50 jaar	13888	14081	14601	14294	14213	14587	15452	15474
1 tot 2 jaar	< 25 jaar	5380	5483	5330	5475	5288	5497	6683	6969
	25 tot 50 jaar	15370	15893	16014	16498	16496	17312	18520	18639
	>= 50 jaar	6319	6469	6552	6839	7004	7216	7341	7422
>= 2 jaar	< 25 jaar	2275	2323	2314	2275	2231	2219	2553	2692
	25 tot 50 jaar	17447	17385	17265	17079	16930	17129	17843	18048
	>= 50 jaar	27102	27109	26953	26954	26971	27114	27519	27635
TOTAAL		186413	189226	191563	188906	186005	195309	223532	226899
< 1 jaar	< 25 jaar	100,0	100,3	99,1	93,9	87,9	101,4	150,5	157,5
	25 tot 50 jaar	100,0	102,6	106,3	104,2	103,1	107,7	119,3	119,5
	>= 50 jaar	100,0	101,4	105,1	102,9	102,3	105,0	111,3	111,4
1 tot 2 jaar	< 25 jaar	100,0	101,9	99,1	101,8	98,3	102,2	124,2	129,5
	25 tot 50 jaar	100,0	103,4	104,2	107,3	107,3	112,6	120,5	121,3
	>= 50 jaar	100,0	102,4	103,7	108,2	110,8	114,2	116,2	117,5
>= 2 jaar	< 25 jaar	100,0	102,1	101,7	100,0	98,1	97,5	112,2	118,3
	25 tot 50 jaar	100,0	99,6	99,0	97,9	97,0	98,2	102,3	103,4
	>= 50 jaar	100,0	100,0	99,5	99,5	99,5	100,0	101,5	102,0
TOTAAL		100	101,509	102,7627	101,3374	99,78113	104,7722	119,9122	121,7184

Tabel 46: Vlaanderen, januari 2007 tot juli 2009, tijdelijke werkloosheid, aantal personen en groei op jaarbasis (bron: RVA)

Y	M	Vlaams Gewest				Groei op jaarbasis			
		25 j	25-49 j	>= 50 j	TOT	< 25 j	25-49 j	>= 50 j	TOT
2007	1	12941	72045	17369	102355				
	2	12611	72518	17471	102600				
	3	10768	61057	14773	86598				
	4	10515	65946	15981	92442				
	5	5519	37689	9455	52663				
	6	7000	45617	11425	64042				
	7	5952	36645	9171	51768				
	8	6585	37848	9275	53708				
	9	9665	54409	13574	77648				
	10	7907	42715	10208	60830				
	11	8792	51850	12862	73504				
	12	9930	57016	14368	81314				
2008	1	12021	64706	16134	92861	-920	-7339	-1235	-9494
	2	12014	69828	17441	99283	-597	-2690	-30	-3317

	3	13379	80116	20282	113777	2611	19059	5509	27179
	4	9518	54361	13280	77159	-997	-11585	-2701	-15283
	5	8147	54383	14043	76573	2628	16694	4588	23910
	6	7490	49456	13113	70059	490	3839	1688	6017
	7	6327	39673	10245	56245	375	3028	1074	4477
	8	8840	56160	13970	78970	2255	18312	4695	25262
	9	9110	53803	13326	76239	-555	-606	-248	-1409
	10	8398	54344	13502	76244	491	11629	3294	15414
	11	11708	82278	21201	115187	2916	30428	8339	41683
	12	11537	70206	17553	99296	1607	13190	3185	17982
2009	1	16391	111554	28330	156275	4370	46848	12196	63414
	2	20554	137175	35565	193294	8540	67347	18124	94011
	3	22285	149428	38831	210544	8906	69312	18549	96767
	4	15424	103610	27408	146442	5906	49249	14128	69283
	5	15625	121532	32570	169727	7478	67149	18527	93154
	6	13325	101815	28342	143482	5835	52359	15229	73423
	7	7988	58458	16531	82977	1661	18785	6286	26732

Tabel 47: Vlaanderen, augustus 2008 tot augustus 2009, gemeentes met de grootste concentratie werklozen (bron: VDAB)

GEMEENTE	aug/08	sep/08	okt/08	nov/08	dec/08	jan/09	feb/09	mrt/09	apr/09	mei/09	jun/09	jul/09	aug/09	% totaal	% cumul
ANTWERPEN	25510	24716	24813	24792	25844	27184	27864	28480	28441	28608	29522	31392	31818	14,0%	14,0%
GENT	12171	11756	11423	11121	11850	12476	12686	12737	12587	12484	13033	14417	14594	6,4%	20,5%
GENK	2928	2748	2748	2798	3130	3454	3492	3537	3548	3423	3576	3989	3934	1,7%	22,2%
MECHELEN	3107	3045	2943	2900	3089	3219	3340	3367	3307	3197	3348	3715	3740	1,6%	23,8%
BRUGGE	3151	2867	2694	2657	2876	3068	3114	3053	2913	2828	3023	3523	3641	1,6%	25,4%
AALST	2986	2848	2780	2761	2874	3011	3074	3102	3083	3031	3095	3515	3556	1,6%	27,0%
LEUVEN	3062	2898	2690	2639	2801	2844	2872	2850	2855	2862	3012	3461	3554	1,6%	28,6%
OOSTENDE	2758	2755	2688	2811	2903	3126	3178	3209	3043	3014	3052	3313	3347	1,5%	30,1%
KORTRIJK	2447	2360	2241	2219	2355	2486	2521	2595	2620	2573	2719	3083	3174	1,4%	31,4%
HASSELT	2735	2579	2463	2385	2526	2671	2719	2699	2689	2623	2725	3043	3118	1,4%	32,8%
SINT-NIKLAAS	2378	2165	2148	2083	2293	2347	2370	2385	2444	2310	2450	2816	2847	1,3%	34,1%
MAASMECHELEN	1678	1633	1587	1627	1783	1984	2032	2072	2065	2026	2146	2482	2447	1,1%	35,2%
TURNHOUT	1940	1764	1758	1763	1953	2057	2080	2093	2016	1979	2069	2340	2347	1,0%	36,2%
VILVOORDE	1429	1317	1345	1308	1351	1499	1496	1551	1505	1499	1614	1737	1820	0,8%	37,0%
ROESELARE	1476	1364	1239	1233	1364	1420	1481	1504	1491	1456	1534	1840	1820	0,8%	37,8%
BERINGEN	1481	1343	1355	1287	1370	1436	1405	1495	1451	1398	1492	1749	1721	0,8%	38,6%

SINT-TRUIDEN	1232	1173	1112	1108	1222	1291	1297	1313	1278	1268	1348	1577	1587	0,7%	39,3%
LOKEREN	1287	1195	1162	1121	1251	1281	1322	1329	1314	1290	1337	1516	1493	0,7%	39,9%
HOUTHALEN- HELCHTEREN	1144	1040	1035	1048	1137	1231	1245	1287	1259	1233	1272	1460	1489	0,7%	40,6%
TOTAAL	187069	174330	169362	166827	178037	186413	189226	191563	188906	186005	195309	223532	226899	100,0%	

Tabel 48: Vlaanderen, evolutie van de tijdelijke werkloosheid omwille van economische redenen, naar sector, 2007-IV en 2008-IV (bron: Departement WSE)

	Q1/08	Q1/09	evolutie op jaarbasis
Automobielbouw	454	3.430	755,5%
Verv. van producten uit metaal	8.577	40.053	467,0%
Machinebouw	1.630	6.838	419,6%
Winning van delfstoffen	1.328	5.035	379,0%
Chemische industrie	76	241	318,5%
Overige industrie	3.476	8.996	258,8%
Glasindustrie	333	778	233,4%
Vervoer en verkeer	2.990	6.728	225,0%
Diensten aan ondernemingen	1.033	2.221	215,1%
Houtindustrie	63.189	134.461	212,8%
Vlaams Gewest	2.286	4.332	189,5%
Textiel, leer en schoenen	6.179	11.263	182,3%
Groot- en kleinhandel	2.256	3.624	160,7%
Overige diensten	3.031	4.869	160,6%
Garages	1.175	1.805	153,7%
Bouw	6.788	9.810	144,5%
Grafische nijverheid en papier	410	583	142,2%
Diamantbedrijf	530	657	124,0%
Kledingnijverheid	4.057	5.004	123,3%
Voeding, drank, tabak	4.026	4.571	113,5%
Primaire sector	2.835	3.190	112,5%
Horeca	1.238	1.369	110,6%
Sector onbekend	8.483	9.063	106,8%

Tabel 49: Vlaanderen, evolutie tijdelijke werkloosheid omwille van economische redenen, naar subregio, 2007-IV en 2008-IV (bron: Departement WSE)

REGIO	Q1/08	Q1/09	evolutie op jaarbasis
STREEK Maasland	1.358	4.693	345,5%
STREEK Midden-Limburg	2.169	6.654	306,7%
RESOC Antwerpen	2.860	8.406	293,9%
STREEK Zuid-Limburg	2.228	6.006	269,5%

RESOC Roeselare-Tielt	2.080	5.559	267,3%
RESOC Leuven	4.397	11.114	252,8%
RESOC Gent	1.559	3.685	236,3%
RESOC Mechelen	5.479	12.378	225,9%
RESOC Zuid-West-Vlaanderen	1.998	4.419	221,2%
VLAAMS GEWEST	63.189	134.461	212,8%
RESOC Meetjesland	3.599	7.637	212,2%
STREEK Noord-Limburg	5.320	10.409	195,6%
RESOC Turnhout	2.906	5.640	194,1%
RESOC Westhoek	2.091	3.974	190,1%
RESOC Dender-Waas	5.635	10.225	181,5%
RESOC Zuid-Oost-Vlaanderen	5.355	9.709	181,3%
STREEK West-Limburg	3.334	5.870	176,0%
RESOC Halle-Vilvoorde	5.054	8.812	174,4%
RESOC Brugge	3.686	6.062	164,5%
RESOC Oostende	2.081	3.209	154,2%

Tabel 50: Vlaanderen, aantal personen die met steun van de RVA hun werktijd aanpassen, naar type (bron: RVA-website)

	loopbaanonderbreking		tijdscrediet		thematische verlopen	totaal
	voltijds	deeltijds	voltijds	deeltijds		
jun/08	5.420	42.290	7.102	78.297	33.121	166.230
jun/09	4.653	42.967	6.095	85.669	39.594	178.978

Tabel 51: België, 2009 tot 2014, beschikbaar inkomen van huishoudens, in volume, groeivoeten (bron: Planbureau, HERMES, mei 2009)

	2008/2007	2009/2008	2010/2009	2011/2010	2012/2011	2013/2012	2014/2013
I. Primair bruto inkomen							
1. Bruto exploitatieoverschot	-0,6	-0,4	1,8	4,8	3,3	2,4	2,3
2. Bruto gemengd inkomen	-1,7	1,1	-0,1	0,0	0,9	1,3	1,5
3. Lonen	0,9	0,1	-0,7	1,6	2,1	2,4	2,5
. Privé-sector	0,9	-0,1	-1,3	1,5	2,2	2,6	2,8
. Overheid	1,2	4,3	0,6	1,7	0,2	0,2	1,8
. Grensarbeiders	-3,1	3,8	2,4	2,6	2,5	2,6	2,6
4. Netto inkomen uit vermogen	-1,1	-1,6	-3,1	2,5	1,1	1,4	0,2
. Rente	-2,2	-3,6	-7,6	6,9	0,0	0,0	1,2
. Winstuitkeringen	-2,2	-1,2	-3,3	-1,6	0,0	0,5	0,8
. Overige	0,2	0,5	2,4	3,6	3,7	3,9	4,4
Totaal (1 tot 4)	0,3	0,3	-0,8	1,8	0,2	2,2	2,4
II. Sociale zekerheid en belastingen							
1. Werkgeversbijdragen	0,8	1,3	0,1	1,7	2,6	2,9	0,3

2. Werknemersbijdragen	0,0	0,1	-0,5	2,1	2,4	2,7	2,7
3. Bijdragen van zelfstandigen	-1,4	2,1	1,1	-1,1	1,9	-0,6	0,4
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	3,1	3,4	3,1	0,4	3,9	4,2	3,8
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-3,2	3,6	2,4	2,6	2,5	2,6	2,6
Totaal (1 tot 5)	0,4	1,3	0,1	1,7	2,5	2,7	2,8
6. Belastingen op inkomen en vermogen	0,3	-1,8	-0,8	2,1	3,2	3,7	3,5
Totaal (1 tot 6)	1,4	0,1	-0,3	1,8	2,8	3,1	3,1
III. Overdrachten aan huishoudens							
1. Sociale uitkeringen	1,3	5,7	2,5	3,1	0,3	0,3	2,7
2. Overige netto overdrachten	0,6	-7,9	11,6	2,6	1,9	2,1	2,1
Totaal (1+2)	1,3	5,9	2,4	3,1	0,3	0,3	2,7
IV. Beschikbaar inkomen	-0,1	2,2	-0,1	2,2	1,9	0,2	2,1

Tabel 52: Vlaanderen, achterstallige contracten (wanbetalers) (bron: NBB)

Administratief arrondissement	31/12/2008	30/06/2009	evolutie
Antwerpen	24.192	24.674	482
Mechelen	6.626	6.628	2
Turnhout	7.409	7.659	250
Hasselt	9.941	10.045	104
Maaseik	4.038	4.123	85
Tongeren	4.777	4.848	71
Aalst	6.756	6.870	114
Dendermonde	4.478	4.464	-14
Eeklo	1.890	1.965	75
Gent	11.738	11.992	254
Oudenaarde	2.649	2.720	71
Sint-Niklaas	5.293	5.380	87
Halle-Vilvoorde	11.632	11.911	279
Leuven	8.534	8.545	11
Brugge	5.764	5.919	155
Diksmuide	941	935	-6
Ieper	2.153	2.130	-23
Kortrijk	6.174	6.254	80
Oostende	4.902	4.983	81
Roeselare	2.909	2.851	-58
Tielt	1.441	1.463	22
Veurne	1.468	1.492	24
Totaal	135.705	137.851	2.146

Tabel 53: Vlaanderen, personen met een collectieve schuldenregeling per gerechtelijk arrondissement (bron: NBB)

Gerechtelijk arrondissement	31/12/2008	30/06/2009	%-evolutie
Veurne	622	625	0,48

Antwerpen	5.877	5.967	1,53
Leuven	2.375	2.443	2,86
Dendermonde	5.900	6.091	3,24
Hasselt	2.482	2.563	3,26
Turnhout	1.421	1.490	4,86
Brussel	7.562	7.946	5,08
Kortrijk	1.949	2.058	5,59
Tongeren	1.931	2.065	6,94
Gent	4.412	4.721	7,00
Mechelen	1.773	1.901	7,22
Brugge	3.265	3.507	7,41
Ieper	782	843	7,80
Oudenaarde	846	921	8,87
Totaal	41.197	43.141	4,72

	leefloon	groei op jaarbasis
2007-1	25972	-58
2	26031	-191
3	25969	-398
4	25794	-399
5	25372	-512
6	25136	-420
7	24619	-292
8	24399	-299
9	24871	-293
10	25034	-406
11	25161	-297
12	25261	-324
2008-1	25717	-255
2	25977	-54
3	25969	0
4	25809	15
5	25501	129
6	25389	253
7	24721	102
8	24601	202
9	25336	465
10	25840	806
11	26116	955
12	26453	1192
2009-1	27075	1358
2	27721	1744
3	28253	2284

4	28232	2423
5	27636	2135
6	25762	373

Tabel 54: Vlaanderen, aantal gerechtigden op inkomensgarantie voor ouderen (IGO) (bron: RVP)

	jan/2009	jan/2008	jan/2007
Provincie Antwerpen	11.782	10.927	10.120
Provincie Limburg	4.896	4.535	4.008
Provincie Vlaams-Brabant	5.194	4.891	4.665
Provincie West-Vlaanderen	14.224	13.255	11.708
Provincie Oost-Vlaanderen	11.920	11.146	10.345
Vlaams Gewest	48.016	44.754	40.846

Tabel 55: Vlaanderen, evolutie van huishoudelijke klanten beleverd door netbeheerder (sociaal leverancier) als gevolg van wanbetaling (bron: netbeheerder)

2007 - elektriciteit	1/jan	1/feb	1/mrt	1/apr	1/mei	1/jun	1/jul	1/aug	1/sep	1/okt	1/nov	1/dec
soc lev	51.431	51.358	51.277	51.428	52.103	52.599	53.676	53.565	53.097	52.905	52.776	51.260
% hh	1,98%	1,97%	1,97%	1,98%	2,00%	2,02%	2,06%	2,06%	2,04%	2,03%	2,02%	1,96%
2008 - elektriciteit												
soc lev	52.052	52.680	52.716	53.503	53.798	53.889	54.213	53.440	53.203	53.513	54.648	57.649
% hh	1,99%	2,01%	2,01%	2,04%	2,05%	2,05%	2,06%	2,03%	2,02%	2,03%	2,06%	2,18%
2009 - elektriciteit												
soc lev	59.437	59.310	61.349	63.949	65.747	67.569	68.101					
% hh	2,25%	2,28%	2,36%	2,44%	2,51%	2,58%	2,58%					
2007 - gas												
soc lev	36.593	36.683	36.708	36.637	36.845	37.026	37.645	37.314	36.893	36.636	36.386	35.320
% hh	2,52%	2,52%	2,53%	2,52%	2,53%	2,54%	2,58%	2,55%	2,52%	2,50%	2,47%	2,39%
2008 - gas												
soc lev	36.205	36.763	36.745	37.276	37.206	37.145	37.144	36.649	36.380	36.618	37.479	39.662
% hh	2,44%	2,47%	2,46%	2,49%	2,48%	2,48%	2,47%	2,43%	2,41%	2,42%	2,46%	2,60%
2009 - gas												
soc lev	41.194	41.245	42.837	44.202	46.250	46.247	46.414					
% hh	2,69%	2,72%	2,82%	2,89%	3,02%	3,02%	3,01%					

Tabel 56: OESO, Composite leading indicators, stand van zaken tot mei 2009

	Juli 2008	Januari 2009	Februari 2009	Maart 2009	April 2009	Mei 2009	Juni 2009	Juli 2009
OESO	99,74	92,73	92,56	92,90	93,69	94,92	96,30	97,80
Eurozone	99,08	93,43	93,67	94,40	95,57	97,04	98,67	100,52
	100,55	90,31	90,27	90,97	92,32	94,14	96,25	98,50

• Duitsland	98,02	95,79	96,44	97,41	98,62	99,94	101,33	102,66
• Frankrijk	96,74	94,53	95,34	96,57	98,20	100,07	102,02	104,76
• Italië	98,46	94,20	95,47	95,17	96,28	97,66	99,23	100,97
• Spanje	102,03	93,05	92,45	92,43	92,96	93,88	95,05	96,33
• Nederland	101,26	93,97	93,72	94,01	94,75	95,84	97,09	98,40
• België								
VK	99,32	95,66	95,84	96,34	97,14	98,15	99,31	100,56
Japan	101,53	92,05	91,15	90,98	91,46	92,35	93,46	94,90
China	100,07	91,91	92,46	93,58	94,93	96,43	97,96	99,41
India	99,68	94,05	94,16	94,66	95,45	96,36	97,27	98,61
Brazilië	107,18	98,50	97,47	96,97	96,87	97,00	97,18	97,37
VS	100,27	91,42	90,90	90,95	91,50	92,82	94,35	95,96

Bron: OESO

Tabel 57: EU27 en verschillende EU-landen, BBP, groeivoeten (bron: Eurostat)

	Veranderingen Q / Q-1, in%				Veranderingen Q / Q-4, in%			
	2008		2009		2008		2009	
	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
Eurozone	-0,3	-1,8	-2,5	-0,1	0,5	-1,7	-4,9	-4,7
EU27	-0,4	-1,9	-2,4	-0,2	0,7	-1,7	-4,8	-4,8
België	0,0	-1,7	-1,7	-0,4	1,1	-1,0	-3,1	-3,8
Duitsland	-0,3	-2,4	-3,5	0,3	0,8	-1,8	-6,7	-5,9
Spanje	-0,6	-1,1	-1,6	-1,1	0,5	-1,2	-3,2	-4,2
Frankrijk	-0,2	-1,4	-1,3	0,3	0,1	-1,6	-3,4	-2,6
Italië	-0,8	-2,1	-2,7	-0,5	-1,3	-3,0	-6,0	-6,0
Nederland	-0,4	-1,0	-2,7	-0,9	1,9	-0,7	-4,5	-5,1
VK	-0,7	-1,8	-2,4	-0,7	0,5	-1,8	-4,9	-5,5
VS	-0,7	-1,4	-1,6	-0,3	0,0	-1,9	-3,3	-3,9
Japan	-1,0	-3,5	-3,1	0,9	-0,3	-4,5	-8,3	-6,5

Bron: Eurostat, Newsrelease euroindicators, 125/2009, 2 September 2009

Tabel 58: EU, Economic Sentiment Indicator (bron: Europese Commissie)

	Aug. 2008	Dec. 2008	Maart 2008	Apr. 2008	Mei 2008	Juni 2008	Juli 2008
EU	88,6	66,4	60,4	64,0	67,9	71,1	75,0
Eurozone	89,9	68,7	64,6	67,3	70,2	73,2	76,0
België	99,5	70,6	68,2	69,6	71,6	75,2	77,5
Duitsland	94,8	77,3	72,2	73,3	74,4	77,6	80,8
Frankrijk	94,3	74,8	73,4	74,6	77,5	80,9	81,2
Italië	89,2	72,7	67,0	73,7	79,1	80,2	83,7
Spanje	79,1	66,6	67,9	72,1	73,6	75,1	79,0
Nederland	100,3	67,1	57,5	61,7	64,9	66,4	66,6
VK	84,3	67,5	56,2	61,3	66,1	68,8	73,8

Tabel 59: BBP en voornaamste aggregaten in volume, veranderingspercentage Q / Q – 1 (voor seizoeninvloeden en kalendereffecten gezuiverde gegevens) (bron: INR, NBB)

	2008				2009	
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2
BBP						
Verandering t.a.v. vorige periode	0,4	0,3	0,0	-1,7	-1,7	-0,3
Verandering t.a.v. overeenstemmende periode voorgaande jaar	1,9	1,9	1,1	-1,0	-3,1	-3,7
TW						
Nijverheid	0,1	0,2	-0,3	-4,3	-3,8	-0,9
Bouwnijverheid	1,7	-0,4	0,4	-1,5	-2,7	0,1
Diensten	0,6	0,4	0,1	-0,9	-1,1	-0,1
Bestedingen						
Private consumptie	0,5	0,0	0,0	-0,6	-0,5	-0,2
Overheidsbestedingen	0,4	0,4	0,4	0,9	0,4	0,4
Bruto investeringen in vaste activa	1,4	1,2	-0,6	0,1	-2,6	0,1
• Ondernemingen	1,6	1,5	-0,6	-0,5	-3,0	-0,1
• Woongebouwen	0,6	0,1	0,0	-0,4	-0,9	-0,7
• overheid	3,1	1,8	-2,5	7,4	-4,2	5,0
Binnenlandse vraag (exclusief voorraden)	0,7	0,4	0,0	-0,1	-0,7	0,0
Voorraadwijziging (bijdrage tot verandering BBP)	-0,2	-0,2	0,2	-0,3	-0,8	-0,4
Uitvoer goederen en diensten	0,4	2,3	0,3	-7,0	-10,7	-2,4
Invoer goederen en diensten	0,4	2,2	0,4	-5,6	-10,3	-2,5
Netto uitvoer goederen en diensten (bijdrage tot verandering BBP)	-0,1	0,2	-0,1	-1,4	-0,2	0,2

Tabel 60: België, conjunctuurindicatoren (bron: NBB)

	Synthetische bruto curve			Afgevlakte curve
	Juni 2009	Juli 2009	Verandering in punten	Verandering in punten
Verwerkende nijverheid	-24,3	-21,9	2,4	0,0
Bouwnijverheid	-16,7	-15,9	0,8	-0,2
Handel	-21,9	-17,6	4,3	-0,5
Dienstverlening aan bedrijven	-28,0	-35,5	-7,5	-0,5
Algemeen synthetische curve	-23,6	-22,8	0,8	2,4

Tabel 61: België, indicatoren van het consumentenvertrouwen (bron: NBB)

	Vooruitzichten volgende 12 maanden				Indicator consumentenvertrouwen
	Economische situatie België	Werkloosheid België*	Financiële situatie gezinnen	Spaarvermogen gezinnen	
2008					
Juli	-31	17	-4	0	-13
Augustus	-21	21	-2	-1	-11
September	-19	21	0	6	-9
Oktober	-22	41	-5	0	-17
November	-22	57	-4	-3	-22
december	-25	65	-5	-3	-25

2009					
Januari	-16	68	-1	4	-20
Februari	-22	73	-2	1	-24
Maart	-21	71	-4	0	-24
April	-10	71	-1	-4	-22
Mei	-7	70	1	-2	-19
Juni	-5	69	1	3	-18
juli	-4	65	-2	2	-17

*Werkloosheidsvooruitzichten: stijging = minder gunstige ontwikkeling.

Tabel 62: België, aantal faillissementen per regio, januari - juli (2000=100) (bron: Graydon en eigen berekeningen)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Vlaanderen	2.020 (100)	1.977 (98)	2.104 (104)	2.264 (112)	2.422 (120)	2.322 (115)	2.150 (106)	2.150 (106)	2.191 (108)	2.747 (136) (+25,4%)
Wallonië	1.183 (100)	1.247 (105)	1.191 (101)	1.295 (109)	1.396 (118)	1.362 (115)	1.311 (111)	1.261 (107)	1.405 (119)	1.612 (136) (+14,7%)
Brussel	887 (100)	886 (100)	903 (102)	924 (104)	893 (101)	1.039 (117)	1.125 (127)	1.033 (116)	1.235 (139)	1.212 (137) (-1,9%)
België	6.090 (100)	6.111 (100)	6.200 (102)	6.486 (107)	6.715 (110)	6.728 (110)	6.592 (108)	6.451 (106)	6.839 (112)	7.580 (124) (+10,8%)